

Nationell strategi

för hållbara verksamhetsprogram inom sektorn
för frukt och grönsaker 2009-2013

- Sveriges strategi för EU:s stöd till producentorganisationer inom frukt- och grönsakssektorn.
- Sveriges ramverk för miljöåtgärder i stödet till producentorganisationer.
- Beskrivning av frukt- och grönsakssektorn i Sverige.

Nationell strategi

för hållbara verksamhetsprogram inom sektorn för frukt och grönsaker 2009-2013

Den nationella strategin för hållbara verksamhetsprogram lades fast 2009. Strategin gäller till och med 2013, men en del smärre revideringar kan göras under tiden.

Jämfört med den version som publicerades 2010 har vi framför allt gjort en del mindre ändringar i åtgärdslistan i kapitel 9.

Enheten för handel och marknad

Författare
Kristina Mattsson
Stig Wingård
Katarina Johansson

Innehåll

1	Inledning.....	5
2	Legal grund och varaktighet.....	6
2.1	Legal grund.....	6
2.2	Varaktighet.....	6
3	Producentorganisationer i Sverige.....	7
4	Analys av utgångssituationen i den svenska frukt- och grönsakssektorn.....	11
4.1	Produktion av köksväxter på friland.....	12
4.2	Produktion av köksväxter i växthus.....	14
4.3	Produktion av frukt och bär.....	16
4.4	Ekologisk produktion.....	19
4.5	Självförsörjningsgrad.....	21
4.5.1	Självförsörjning – köksväxter på friland.....	22
4.5.2	Självförsörjning – köksväxter i växthus.....	25
4.5.3	Självförsörjning – frukt och bär.....	27
5	Konsumtion av frukt och grönsaker.....	29
5.1	Konsumtion inom EU.....	29
5.2	Konsumtion i Sverige.....	32
6	Viktiga frågor de närmaste åren.....	33
7	Analys av starka och svaga sidor.....	35
7.1	Starka och svaga sidor inom segmentet frilandsgrönsaker.....	35
7.1.1	Produktionsplanering, kontinuitet och leveranslogistik.....	35
7.1.2	Kvalitet, rests substanser, mikrobiologi, spårbarhet.....	35
7.1.3	Marknadsföring.....	36
7.1.4	Produktutveckling och experimentell produktion.....	37
7.1.5	Krishantering.....	37
7.1.6	Miljö och klimat.....	37
7.2	Starka och svaga sidor inom segmentet köksväxtodling i växthus.....	38
7.2.1	Produktionsplanering, kontinuitet och leveranslogistik.....	38
7.2.2	Kvalitet, rests substanser, mikrobiologi, spårbarhet.....	39
7.2.3	Marknadsföring.....	39
7.2.4	Produktutveckling och experimentell produktion.....	40
7.2.5	Krishantering.....	40
7.2.6	Miljö och klimat.....	40
7.3	Starka och svaga sidor inom segmentet frukt och bär.....	41
7.3.1	Produktionsplanering, kontinuitet och leveranslogistik.....	41
7.3.2	Kvalitet, rests substanser, mikrobiologi och spårbarhet.....	42
7.3.3	Marknadsföring.....	43
7.3.4	Produktutveckling och experimentell produktion.....	43

7.3.5	Krishantering.....	43
7.3.6	Miljö och klimat.....	43
8	Förhållandet mellan nationell strategi och verksamhetsprogram	45
9	Strategi och åtgärder på basis av starka och svaga sidor....	48
9.1	Strategi och åtgärder - produktionsplanering, kontinuitet och leveranslogistik.....	48
9.2	Strategi och åtgärder – kvalitet, rests substanser, mikrobiologi och spårbarhet.....	49
9.3	Strategi och åtgärder – marknadsföring.....	54
9.4	Strategi och åtgärder – produktutveckling och experimentell produktion	56
9.5	Strategi och åtgärder – krishantering	59
9.5.1	Utfallsindikatorer	60
9.5.2	Resultatindikatorer.....	60
9.6	Strategi och åtgärder – miljöåtgärder och klimat (Nationellt ramverk för miljöåtgärder)	60
9.7	Strategi och åtgärder – generella åtgärder inom utbildning och rådgivning	72
10	Krav som gäller alla eller flera slag av åtgärder och relationen till landsbygdsprogrammet.....	75
10.1	Generella krav.....	75
10.2	Kollektiv prägel.....	75
10.3	Konventionell plast och allmänt miljökrav.....	75
10.4	Personalkostnader	76
10.5	Förhållande till landsbygdsprogrammet.....	76
11	Beskrivning av behöriga myndigheter och ansvariga organ	77
12	Beskrivning av övervaknings – och utvärderingssystemen..	78
12.1	Bedömning av verksamhetsprogrammen och producent organisationernas rapporteringsskyldighet.....	78
12.2	Hantering av åtgärder som berättigar till stöd såväl inom landsbygds programmet som inom stödet till producentorganisationer.....	78
12.2.1	Kriterier och administrativa regler i den Nationella Strategin för att undvika dubbelfinansiering.....	78
12.2.2	Kriterier och administrativa regler i landsbygdsprogrammet för att undvika dubbelfinansiering enligt artikel 5.6. i rådets förordning (EG) Nr 1698/2005.	79
12.3	Övervakning och utvärdering av den nationella strategin.....	80

1 Inledning

Stöd till producentorganisationer inom sektorn för frukt och grönsaker har funnits inom EU sedan 1997. Stödet tillkom för att ändra inriktning på det stöd som utgick till sektorn. Vid denna tid svarade stöd för återköp av frukt och grönsaker från marknaden och exportbidrag för huvuddelen av de medel som betalades ut. Inte minst stödet till återtag kritiserades starkt eftersom de stora mängder produkter som återtogs i huvudsak destruerades.

Stödet till producentorganisationer skapades för att få producenterna själva att ta ett större ansvar för att få ner överproduktionen inom sektorn. Samtidigt som stödet till producentorganisationer skapades förändrades reglerna för återtag. Bland annat introducerades tak för hur mycket produkter som fick återtas. Idag, 2008, kan man se att åtgärderna hade den effekt som eftersträvades genom att återtagen minskat kraftigt, från 2,4 miljoner ton 1994/95 till 0,32 miljoner ton 2004/2005.

Samtidigt som EU:s kostnader för återtag och för exportbidrag har minskat kraftigt (exportbidragen har helt tagits bort från den 1 januari 2008) har stödet till producentorganisationer växt och utgör idag det finansiellt mest omfattande stödet inom sektorn för frukt och grönsaker. 2005 uppgick kostnaden för stödet till 558 miljoner euro.

Stödet har dock fått en hel del kritik. En del av kritiken har varit att regelverket upplevts som otydligt och därför varit svårt att tillämpa. En annan del av kritiken kommer inifrån EU: s egen administration. Europeiska revisionsrätten kritiserar i en rapport stödet för att det endast i begränsad omfattning används för åtgärder som ger en mätbar effekt.

Den reform av marknadsordningen som diskuterades och beslutades 2007 omfattade bland annat regelverket för stödet till producentorganisationer. En utgångspunkt i det förändringsarbete som gjordes med avseende på stödet till producentorganisationer var därför att komma till rätta med de brister som revisionsrätten framfört.

Resultatet blev bland annat att varje land ska lägga fram en nationell strategi för hur stödet ska tillämpas i landet. Strategin ska utgå från en beskrivning av utgångssituationen dvs. hur situationen ser ut i branschen och i producentorganisationerna idag. Starka och svaga sidor ska identifieras och strategin ska sedan relateras till dessa. Strategin ska sålunda lyfta fram vilka åtgärder som det finns behov av att stödja utifrån den analys som gjorts.

Den nationella strategin ska sedan vara grunden, ramverket, för producentorganisationernas arbete med att ta fram sina verksamhetsprogram. Verksamhetsprogrammen är program över de åtgärder som organisationen planerar genomföra, med stöd av EU, under de kommande 3-5 åren.

2 Legal grund och varaktighet

2.1 Legal grund

Rådets förordning (EG) nr 1234/2007 med regler avseende sektorn för frukt och grönsaker medger stöd till producentorganisationer inom sektorn för frukt och grönsaker. Stöd kan ges för åtgärder som görs inom ramen för de verksamhetsprogram som producentorganisationerna ska ställa samman.

Enligt artikel 103 (f) i (EG) nr 1234/2007 ska medlemsstaterna för detta stöd fastställa nationella villkor och en nationell strategi för de verksamhetsprogram som producentorganisationerna ska sammanställa.

Enligt artikel 103 (f) i (EG) nr 1234/2007 och artikel 58 i (EG) nr 1580/2007 ska medlemsstaterna även fastställa ett Nationellt Ramverk för de miljöåtgärder som ska ingå i verksamhetsprogrammen.

I Sverige har nationella föreskrifter fastställts i Jordbruksverkets föreskrift nr SJVFS 2008:32.

2.2 Varaktighet

Denna Nationella strategi avser åren 2009 till 2013.

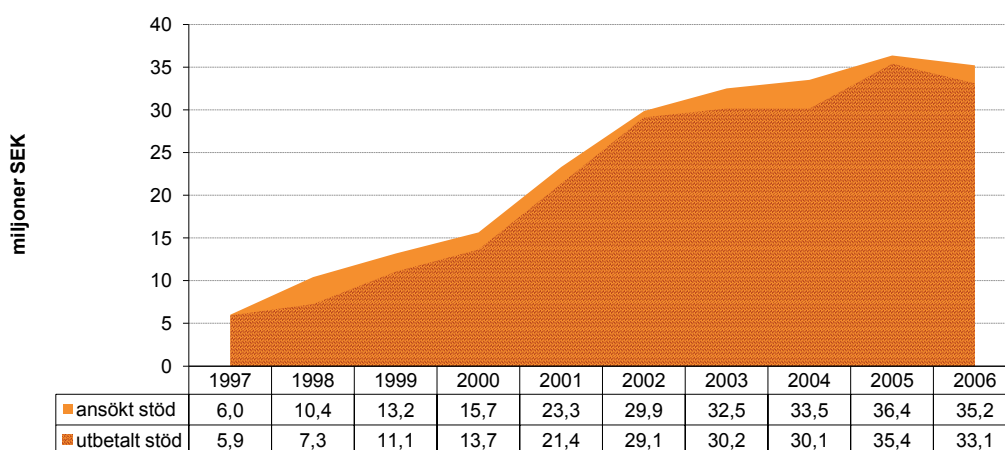
3 Producentorganisationer i Sverige

Sverige är ett tämligen genomsnittligt land med avseende på producentorganisationer (PO) inom sektorn för frukt och grönsaker. Den andel av frukt och grönsaker som säljs via producentorganisationer ligger något över EU:s genomsnitt och organisationernas genomsnittliga storlek ligger också något över genomsnittet. Sverige ligger dock mycket långt efter de sydeuropeiska länderna när det gäller antal producentorganisationer. Sverige har blygsamma 9 stycken medan Spanien har över 600, Frankrike 300 och Italien drygt 200 stycken.

Producentorganisationer fanns i Sverige redan före EU-inträdet. Dessa fick dock genomgå en erkännandeprocess när EU-stödet introducerades 1997. Antalet producentorganisationer som var erkända enligt EU:s regelverk var från början 11. Några har under åren gått samman och några nya organisationer har skapats.

I maj 2008 fanns följande producentorganisationer i Sverige med huvudkontorets lokalisering angiven inom parentes:

- Blekinge Grönt (Mörrum)
- Äppelriket Österlen (Kivik)
- Kalmar – Ölands Trädgårdsprodukter (Kalmar)
- Mellansvenska Odlare (Göteborg/Linköping)
- Norrgrönt (Umeå)
- Svenska Odlarlaget (Helsingborg)
- Svenska Grönsaksmästare i Förening (Helsingborg)
- Sydgrönt (Helsingborg)
- Samodlarna (Saltsjö-Boo)

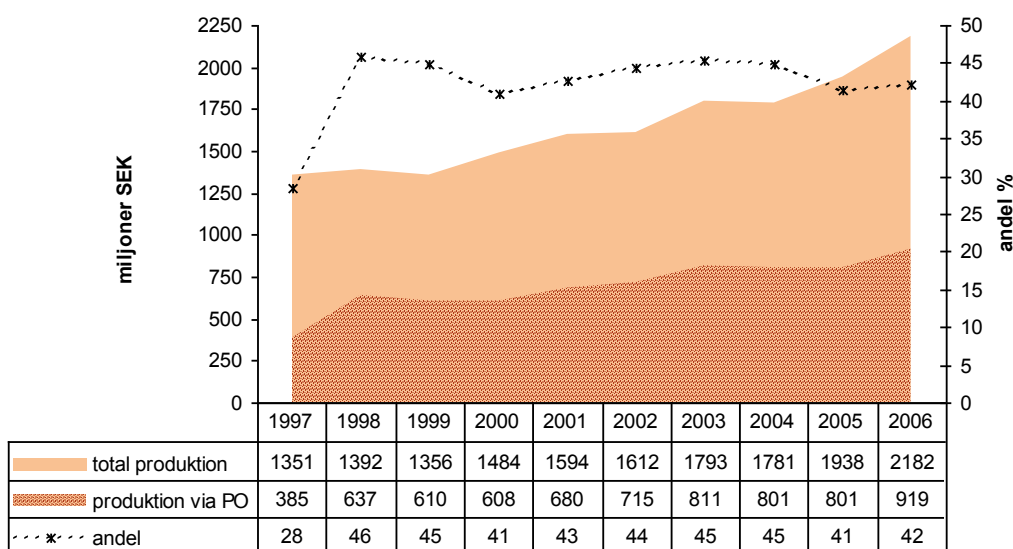

Figur 1. Ansökt stöd och utbetalat stöd till svenska producentorganisationer under perioden 1997 till 2006

Källa: Jordbruksverket

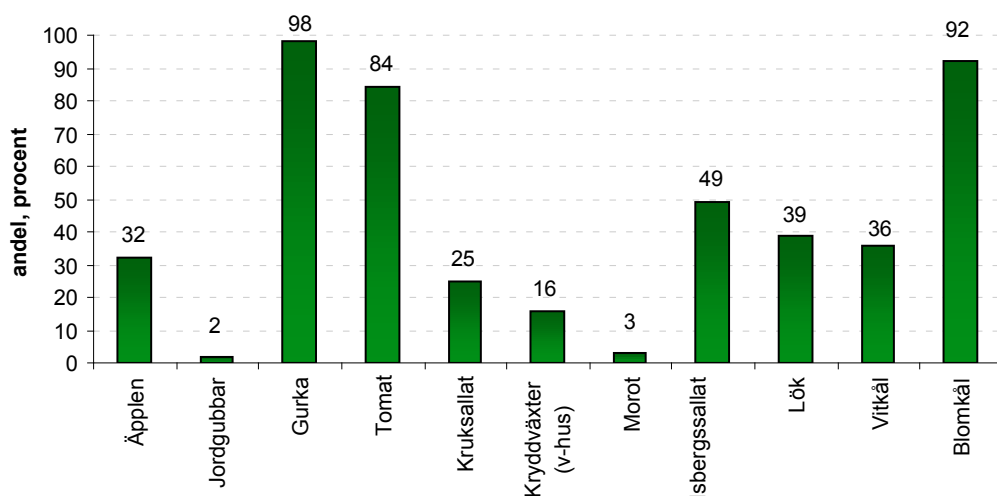
De stödbelopp som betalas ut till producentorganisationer inom sektorn för frukt och grönsaker i Sverige har ökat kontinuerligt under årens lopp. De flesta av de svenska producentorganisationerna utnyttjar också största möjliga del av tillgängligt stödutrymme, dvs. de ligger relativt nära det stödtag på 4,1 procent som regelverket fastställt.

När det gäller den andel av den svenska produktionen som saluförs via erkända producentorganisationer så har den legat tämligen konstant under perioden 1998 till 2004 med en andel mellan 40 och 45 procent. Detta genomsnitt döljer dock stora skillnader mellan olika produkter. Medan huvuddelen av den gurka, blomkål och tomat som säljs i Sverige säljs genom erkända producentorganisationer så ligger andelen för t.ex. jordgubbar och morötter på några få procent.

Figur 2. Andel av den svenska produktionen som saluförts via PO

Källa: Jordbruksverket

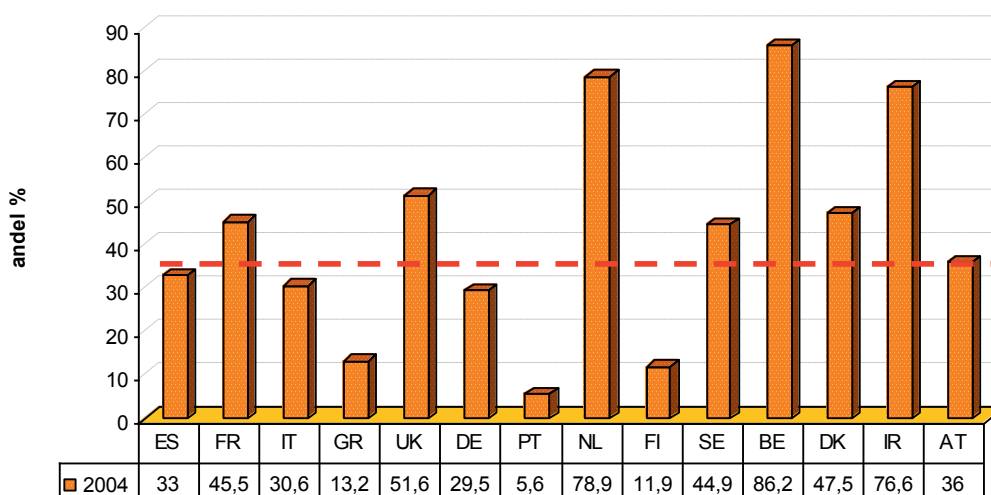

Figur 3. Andel av den svenska produktionen per produkt som saluförs via erkända PO

Källa: Jordbruksverket

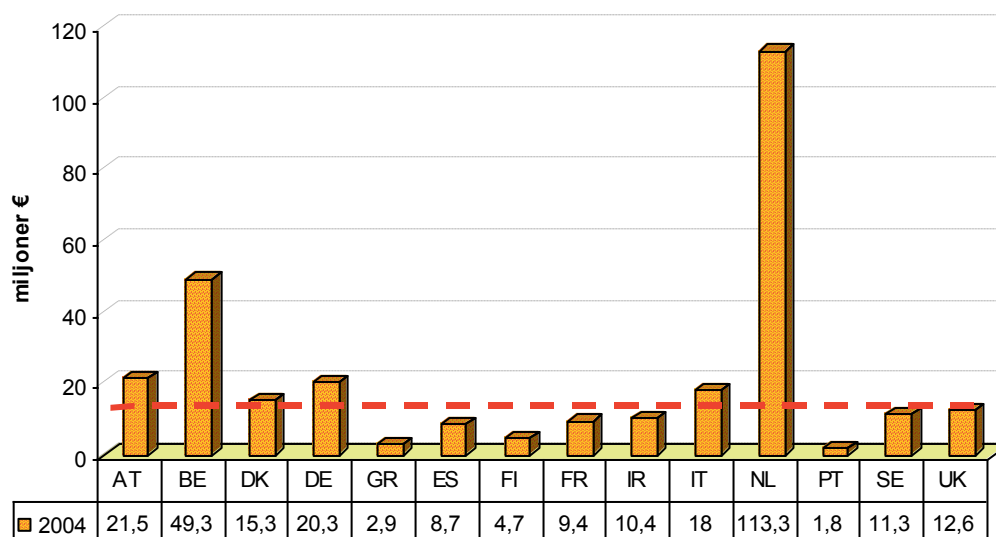
Kommissionens målsättning har varit att 60 procent av den frukt och de grönsaker som saluförs inom EU ska säljas via godkända PO. År 2005 låg andelen i EU 25 på 33,5 procent.

Även om Sverige inte når upp till EU-kommissionens önskade nivå på 60 procent så ligger den andel som säljs via producentorganisationer över EU-genomsnittet. Cirka 45 procent av värdet av produktionen säljs i Sverige inom erkända PO. Den genomsnittliga storleken på svenska producentorganisationer, baserat på omsättningens värde, ligger också över EU-genomsnittet.

Figur 4. Andel av produktionsvärdet som 2004 såldes genom godkända PO (medel för EU 25: 33,5 %)

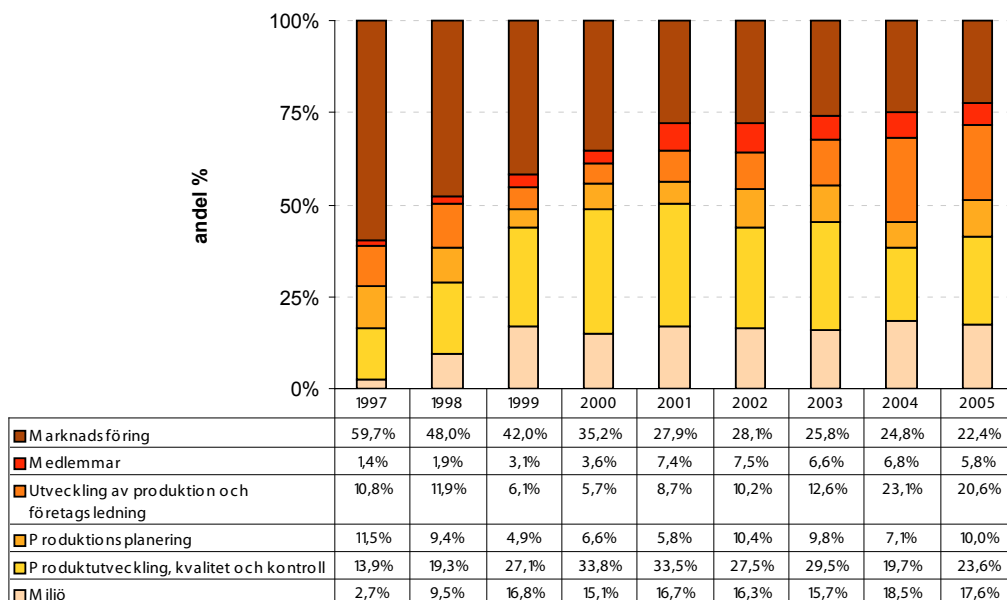
Källa: EU-kommissionen

Figur 5. Genomsnittlig omsättning i godkända PO i 14 medlemsländer 2004 (genomsnitt 10,2 miljoner €)

Källa: EU-kommissionen

När stödet introducerades i Sverige kom olika typer av marknadsföringsrelaterade åtgärder att dominera i verksamhetsprogrammen, kanske för att de krävde förhållandevis kort planering. I takt med att andra åtgärder har ökat i programmen har andelen marknadsföringsåtgärder minskat och fördelningen mellan olika åtgärds-kategorier är idag förhållandevis jämn.

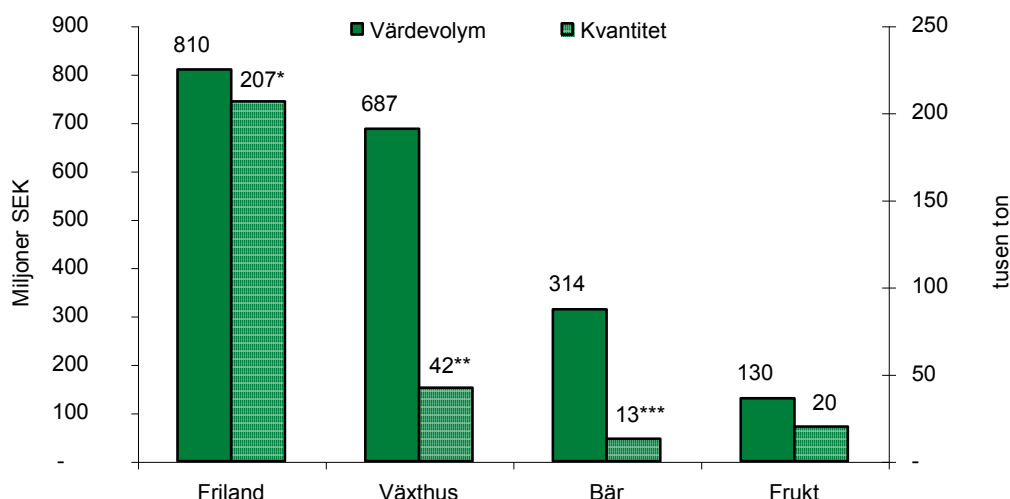

Figur 6. Fördelning av PO-stödet i Sverige på olika åtgärds-kategorier under perioden 1997 till 2005

Källa: Jordbruksverket

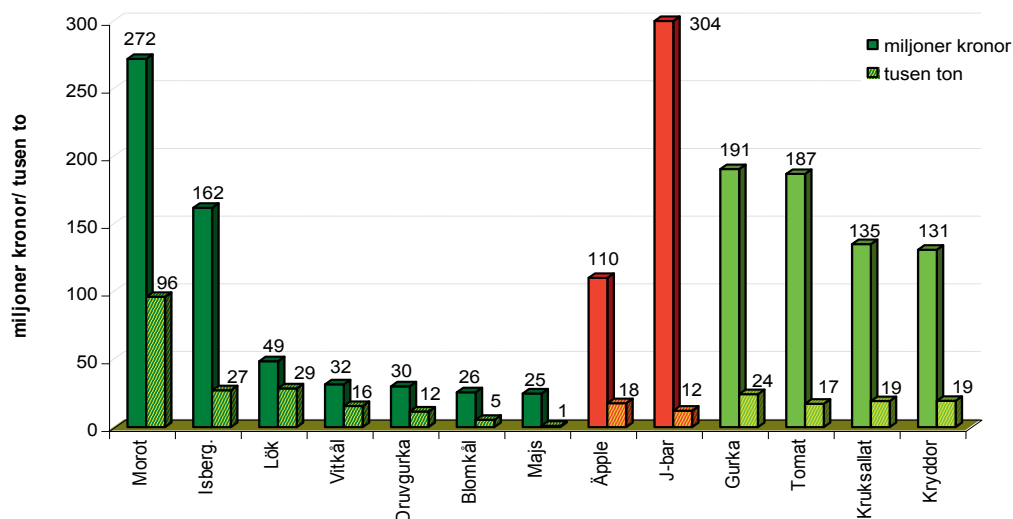
4 Analys av utgångssituationen i den svenska frukt- och grönsakssektorn

I den svenska produktionen av frukt, bär och grönsaker har frilandsproduktionen en ledande position med 42 procent av värdevolymen följt av växthusproduktion 35 procent, bär 16 procent och frukt som svarar för 7 procent.

Figur 7. Värde och kvantitet i produktion av frukt och grönsaker i Sverige, 2005

Källa: Jordbruksverket,¹

Figur 8. Värde och kvantitet i produktion av några frukt- och grönsaksprodukter i Sverige, 2005

Källa: Jordbruksverket

¹ *=Exklusive salladskål, annan sallat samt ”övriga köksväxter”; **= Endast Gurka, tomat, melon och jordgubbar; ***=Exklusive ”övriga bär”

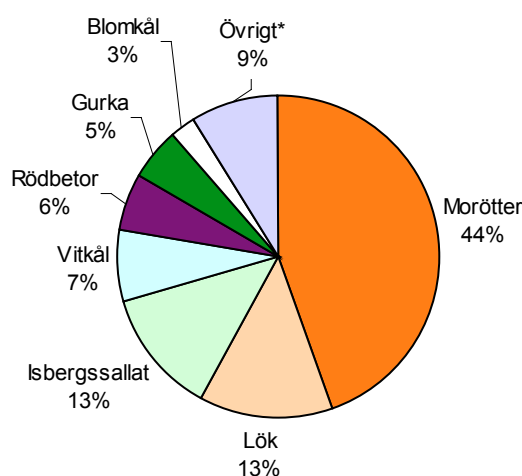
När det gäller enskilda produkter uppnår produktionen av jordgubbar den största värdevolymen följt av morötter, gurka, tomat, isbergssallat, kruksallat, kryddor och äpplen.

Geografiskt är produktionen starkt koncentrerad till södra Sverige. År 2005 återfanns 62 procent av arealen för frilandsgrönsaker i Skåne och Blekinge liksom 71 procent av tomatarealen, 89 procent av gurkanarealen, 86 procent av fruktarealen och 41 procent av bärarealen. Produktionen har därigenom närhet till de stora grossisternas centrallager som är lokaliserade till Malmö och Helsingborg.

4.1 Produktion av köksväxter på friland

Produktionen av grönsaker på friland är i Sverige det största segmentet inom sektorn för frukt och grönsaker, såväl med avseende på kvantitet som med avseende på produktionens värde. En produkt, morötter, svarar dock för 44 procent av produktionen inom segmentet.

Av den totala grönsaksproduktionen på friland 2005 svarade morötter, som nämnts ovan, för 44 procent av kvantiteten, med en produktion på 96 228 ton. Sedan i slutet 1980-talet har produktionen av morötter ökat år efter år. Lök och isbergssallat utgör vardera 13 procent av den totala produktionen i segmentet och dessa två grönsaker har liksom morötter ökat konstant sedan 1980-talet.

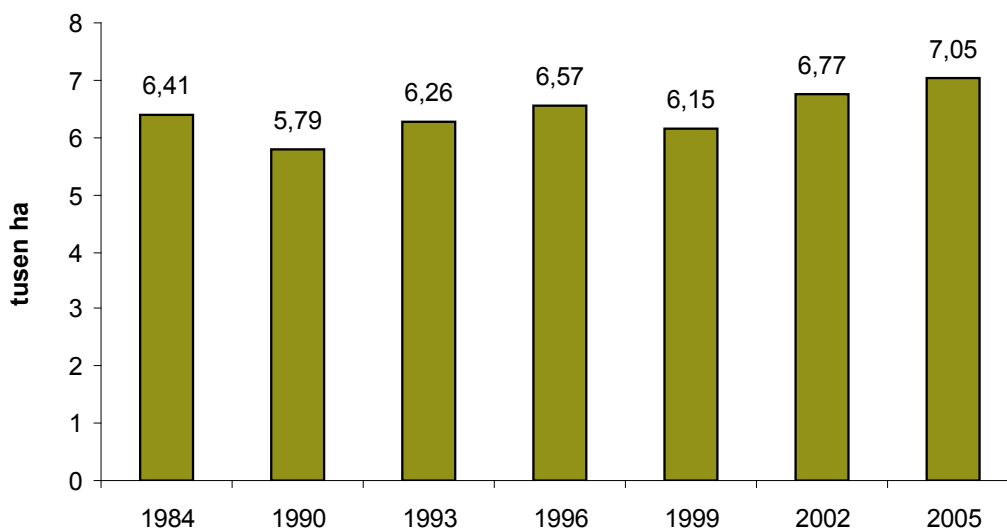
Figur 9. Procentuell fördelning av grönsaksproduktionen på friland, 2005²

Källa: Trädgårdsproduktion 2005

Köksväxtodlingen på friland omfattar cirka 7 000 hektar. Det har inte skett någon större förändring med avseende på den totala odlade arealen under de gångna 20 åren. Under 20-årsperioden har antalet företag dock minskat från 2 448 till 987 och den odlade arealen per företag har ökat från 2,62 hektar till 7,14 hektar. En strukturomvandling har sålunda skett mot färre och större brukningsenheter.

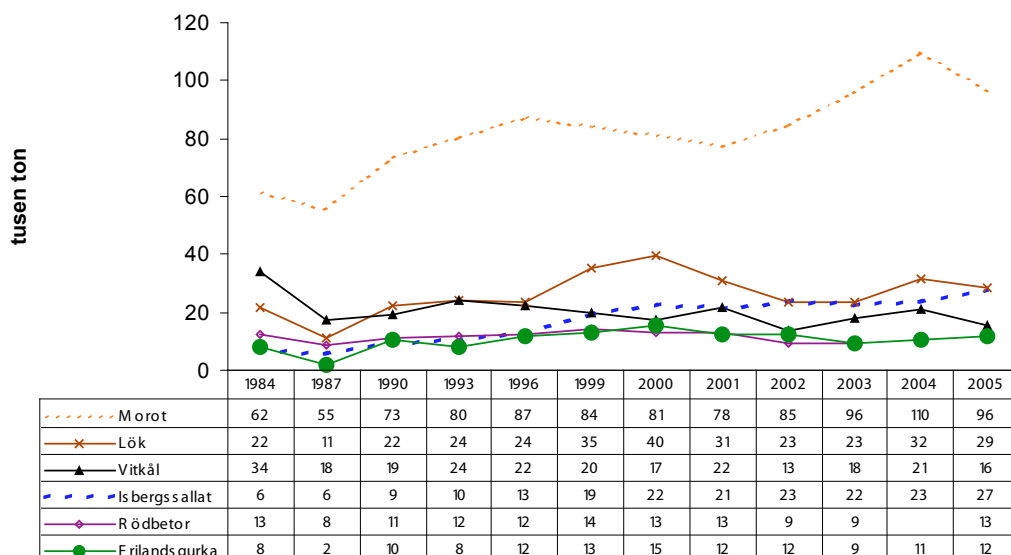
² Övrigt utgörs av i fallande storleksordning: kålrötter, palsternacka, purjolök, spenat, broccoli, majs och dill.

Ser man till arealen upptog morotsodlingen, den viktigaste frilandsgrödan, 2005 cirka 25 procent av den totala arealen. Andra arealmässigt stora kulturer var lök, isbergssallat och vitkål.

Figur 10. Köksväxtodlingens utveckling på friland, 1984–2005, tusen ha

Källa: Jordbruksverket (Trädgårdsräkningen 2000, Trädgårdsinventeringen 2003, Trädgårdsproduktion 2005)

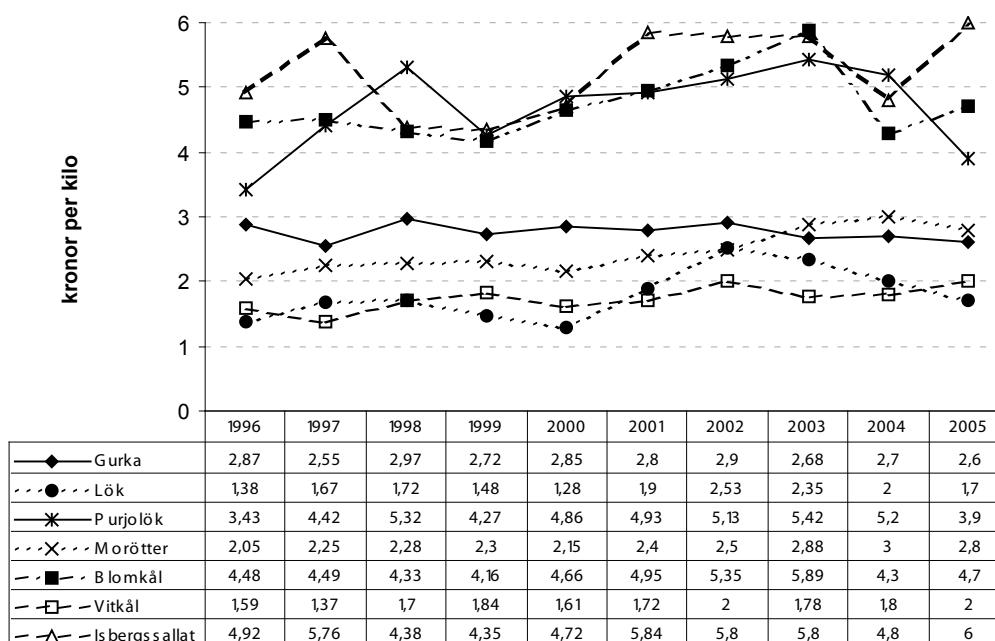
Figur 11. Skördeutvecklingen för de sex största köksväxterna, 1984 - 2005, tusen ton.³

Källa: SLU INFO, Jordbruksverket (Trädgårdsundersökningen 2000, Trädgårdsinventeringen 2003, Trädgårdsundersökningen 2001, 2003 och 2004. Trädgårdsproduktion 2005)

³ Avser företag med minst 0,25 ha frilandsodling.

Mer än hälften av grönsaksarealen på friland återfinns i södra Sverige. Resterande areal är tämligen jämnt fördelad på mellersta, västra och östra delarna av landet. I norra Sverige återfinns endast 2 procent av grönsaksarealen. Södra Sverige dominerar odlingen av bl.a. purjolök, rödbetor, blomkål och isbergssallat. Morötter odlas i stort sett över hela landet, dock med undantag av Norrland.

Figuren ovan visar skördeutvecklingen för de skördemässigt sex största köksväxterna. Av figuren framgår att produktionen av morötter sedan 1984 har ökat med 55 procent. Produktionen av lök och gurka har ökat med 32 procent respektive 44 procent under samma period, medan produktionen av isbergssallat har ökat med hela 361 procent. Produktionen av vitkål har däremot minskat med cirka 54 procent och produktionen av rödbetor ligger på samma nivå 2005 som 1984.

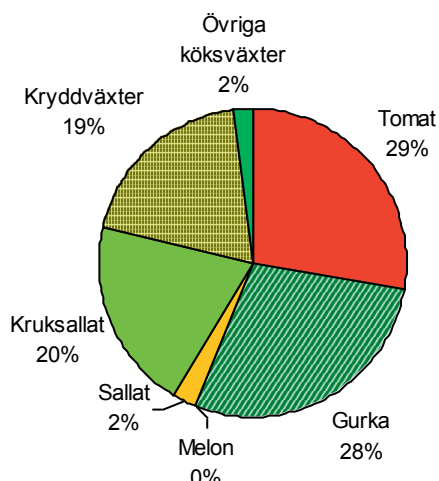
Figur 12. Genomsnittliga producentpriser vid försäljning av svenska frilandsgroönsaker, 1996–2005, kronor per kilo.

Källa: Jordbruksverket.

Generellt kan sägas att priserna på frukt och grönsaker i Sverige (indexerade) mellan 1980 och 2006 inte haft lika stor procentuell ökning som livsmedel totalt. Prisstatistiken ovan (ej indexerad) visar främst skillnader i prisutveckling mellan olika produkter. Bäst prisutveckling har segmentet morötter haft medan priset på frilandsgurka inte ökat alls i reella tal.

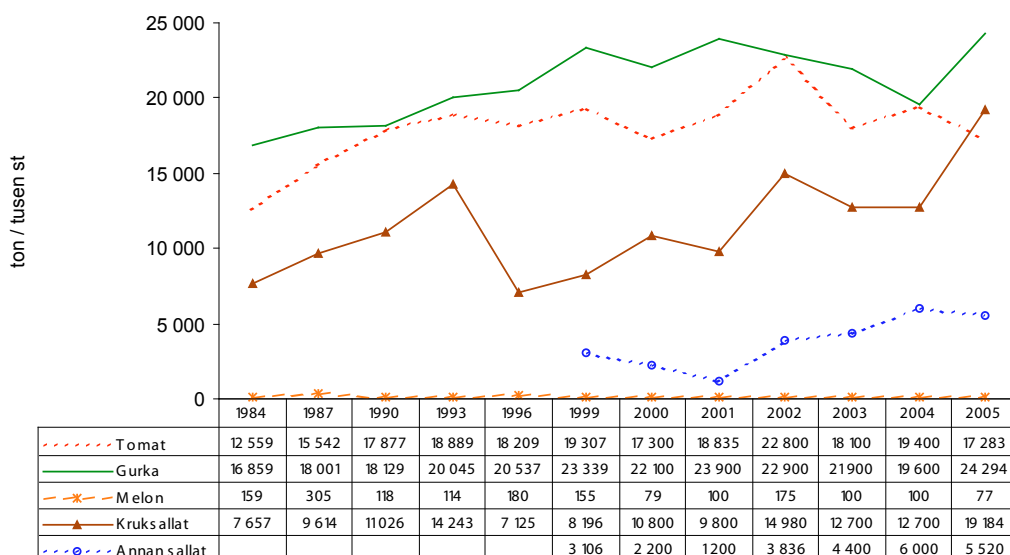
4.2 Produktion av köksväxter i växthus

Odling av tomat och gurka har traditionellt dominerat den svenska köksväxtodlingen under glas. Sallat, och inte minst kruksallat, samt kryddväxter, har dock under senare år kommit att bli allt viktigare produkter. Medan produktionen av både tomat och gurka stagnerat kvantitetsmässigt har kruksallat en mycket stark utvecklingskurva. Melon har alltid varit en nischprodukt i svensk växthusodling och utvecklingen har under senare år visat på en minskning av den redan lilla produktionen. Produktionen är idag så liten att den i figuren avrundas till 0 procent.

Figur 13. Procentuell fördelning av värdevolymen för grönsaksproduktion i växthus, 2005⁴

Källa: Jordbruksverket (Trädgårdsundersökningen 2005)

Figur 14. Skördeutveckling för köksväxter i växthus, 1984-2005, ton⁵

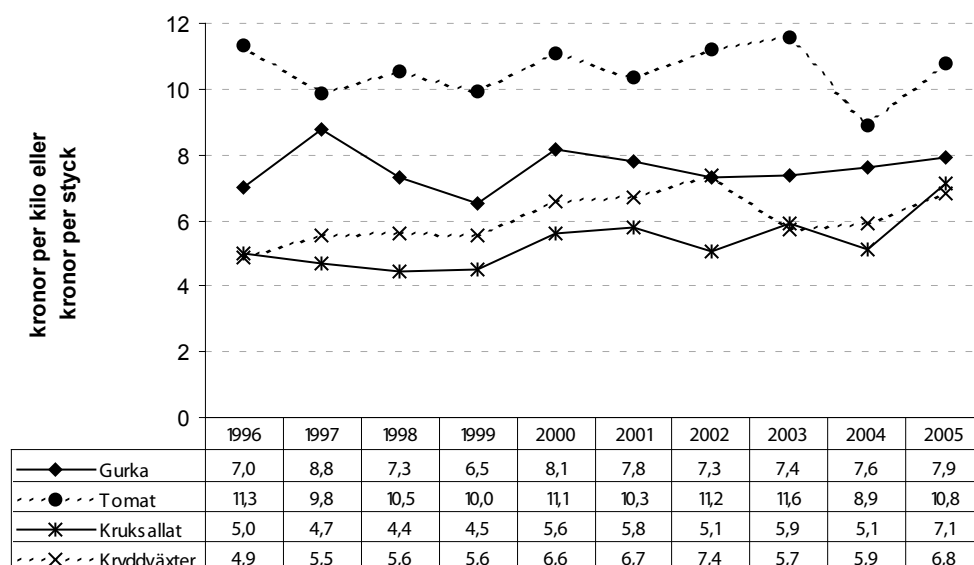
Källa: Jordbruksverket (Trädgårdsinventeringen 2003, Trädgårdsundersökningen 2000, 2001, 2003 och 2004, Trädgårdsproduktion 2005)

Liksom all växthusodling är odlingen av tomat och gurka i första hand lokaliserad till södra Sverige och framför allt till Skåne och Blekinge. Det statistiska underlaget indikerar att södra Sveriges dominans i produktionen har förstärkts.

4 Diagrammet är baserat på värdevolymen för grönsaksproduktionen i växthus. Anledningen till detta är att produktion av kryddväxter, sallat och kruksallat i tillgänglig statistik anges som antal producerade plantor. En jämförelse med tomat och gurka vars produktion anges i ton, blir därigenom omöjlig.

5 Avser företag med minst 200 m² växthusyta. Uppgifter om ”annan sallat” samlades ej in separat för 1996 och tidigare år. Växtslaget ingick då i övriga köksväxter. Tomat, gurka och melon anges i ton medan Kruksallat och annan sallat anges i tusen stycken.

Gurk- och tomatodlingarna omfattar ofta större arealer än andra växthuskulturer och mer än 60 procent av arealen återfinns i odlingar med mer än 5 000 m² växthusyta.

Figur 15. Genomsnittliga producentpriser vid försäljning av svenska växthusgrönsaker, 1996–2005, kronor per kilo (tomat och gurka) och kronor per styck (kruksallat och kryddväxter).

Källa: Jordbruksverket.

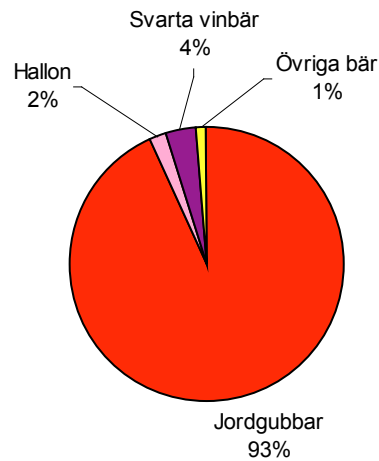
Prisstatistiken ovan visar att de ”nya” produkterna kruksallat och kryddväxter under den senaste 10-årsperioden har haft en gynnsammare prisutveckling än de traditionella produkterna tomat och gurka. Det framgår vidare att gurkpriserna, åtminstone på årsbasis, är något stabilare än tomatpriserna. Det låga tomatpriset 2004 reflekterar situationen i hela Europa som ur odlarperspektiv var ett katastrofår med överproduktion och mycket låga priser.

4.3 Produktion av frukt och bär

Bärodlingen domineras i Sverige helt av produktionen av jordgubbar som 2005 svarade för 93 procent av den producerade kvantiteten bär och 97 procent av värdet. Resterande sju procent bär fördelades med fyra procent på svarta vinbär (493 ton), hallon två procent och övriga bär en procent.

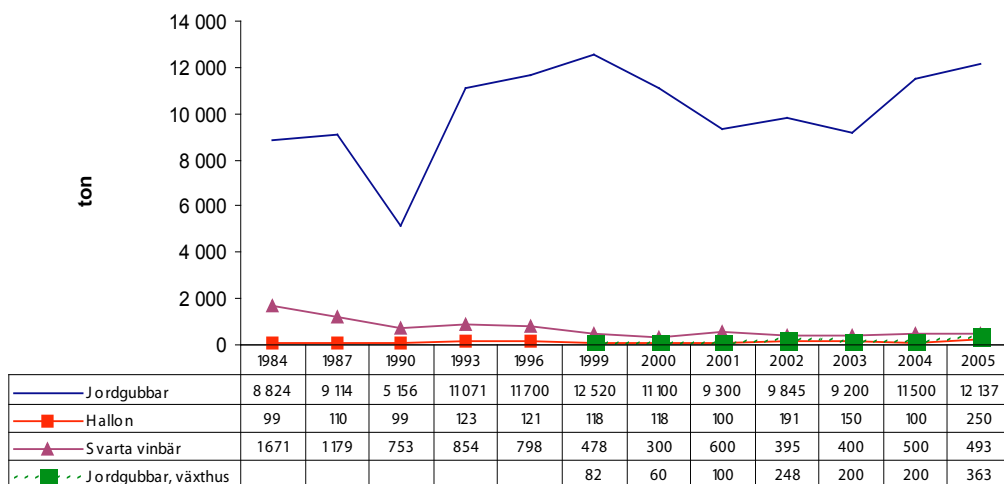
Jordgubbsproduktionen ökade, trots vissa svängningar, fram till millennieskiftet. Produktionen 2005 låg dock på samma nivå som fem år tidigare. Produktionen av svarta vinbär har gått i motsatt riktning och var 2005 endast cirka en fjärdedel jämfört med 20 år tidigare. Däremot har produktionen av hallon fördubblats men det bör noteras att nivån är låg, endast cirka 250 ton 2005.

Bärodlingen är mer jämnt spridd över landet än övriga segment. De största area- lerna återfinns dock även för denna produkt i Skåne, Blekinge och Småland.

Figur 16. Procentuell fördelning av bärproduktionen, 2005.⁶

Källa: Jordbruksverket (Trädgårdsinventeringen 2003, Trädgårdsproduktionen 2005)

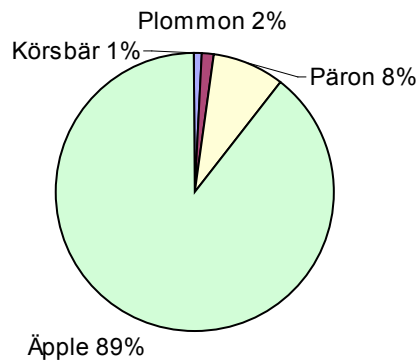
Figur 17. Skördeutvecklingen för bär, 1984-2005, ton⁷.

Källa: SLU INFO, Trädgårdsinventeringen 2003, Trädgårdsundersökningen 2000, 2001, 2003 och 2004, Trädgårdsproduktion 2005.

Den svenska produktionen av äpplen uppgick 2005 till 17 683 ton vilket utgjorde 89 procent av Sveriges totala fruktproduktion. Äpplen är sålunda det dominerade produktslaget inom segmentet frukt. Övriga produkter är päron med åtta procent, plommon två procent och körsbär en procent.

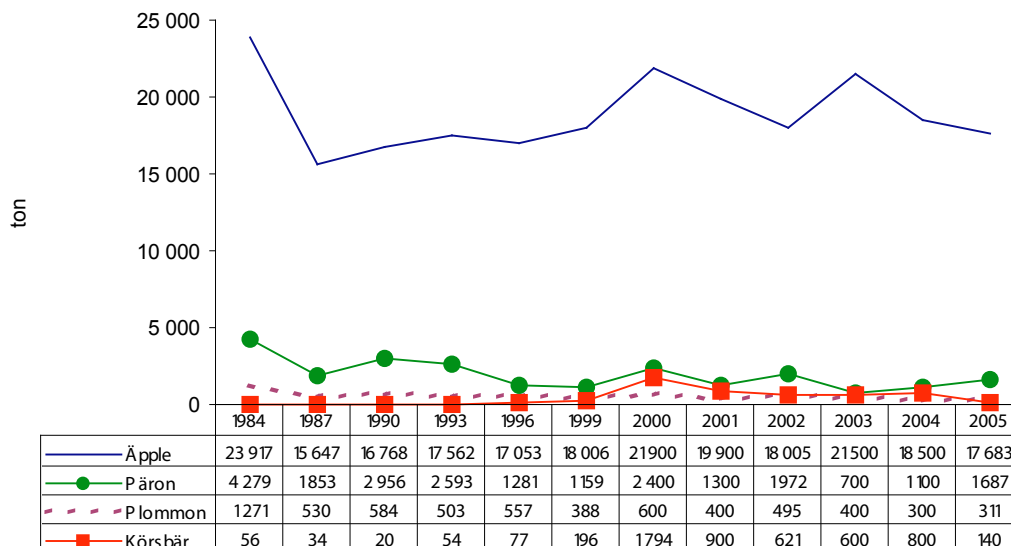
6 För gruppen övriga bär är uppgift om skördekvantitet från 2002. I denna grupp ingår: allåkerbär, amerikanska blåbär, blåbär, fläder, havtorn, krusbär, nypon, vindruvor och andra bär.

7 Avser företag med minst 0,25 ha frilandsareal eller minst 200 m² växthusyta.

Figur 18. Procentuell fördelning av fruktproduktionen, 2005.

Källa: Jordbruksverket (JO 33SM 0601, Trädgårdsproduktion 2005)

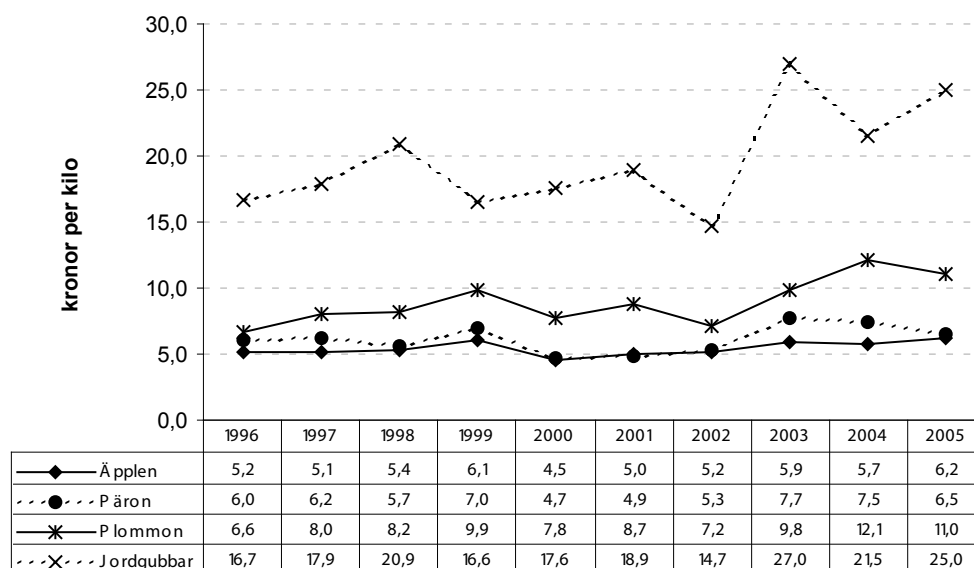
Figur 19. Skördeutvecklingen för frukt, 1984–2005, ton⁸

Källa: Jordbruksverket (Trädgårdsproduktion 2005)

Den skördade kvantiteten äpplen under 2005 låg på ungefär samma nivå som 20 år tidigare. Om man beaktar att en viss årlig variation är naturligt har produktionen varit tämligen konstant under en lång period. Produktionen av päron har däremot sjunkit kraftigt under den senaste 20-årsperioden. Till en del kan detta förklaras av att odlingar drabbats av päronpest som skapat stora problem. Plommonproduktionen har likaså minskat kraftigt. Produktionen av körsbär ökade under en period då man såg optimistiskt på framtiden. Detta segment har dock påverkats starkt av konkurrens från länder i det forna östblocket. Odlingar har på senare år röjts vilket syns tydligt i statistiken.

⁸ Avser företag med minst 0,3 ha frilandsodling.

Fruktodlingen är, med avseende på äpple-, päron- och plommonodling, främst lokaliserad till Skåne län och då speciellt Kiviksområdet. Däremot är två tredjedelar av körsbärsodlingen lokaliserad till Blekinge län. De oförändrade produktionssiffrorna döljer dock en strukturomvandling. År 2005 bedrevs fruktodling i 309 företag vilket innebär en halvering jämfört med 20 år tidigare. Dessutom har arealen minskat med cirka 44 procent jämfört med 1987. Intensivare produktionsmetoder med framför allt mycket tätare planteringar medför dock att produktionskvantiteten inte minskat nämnvärt.

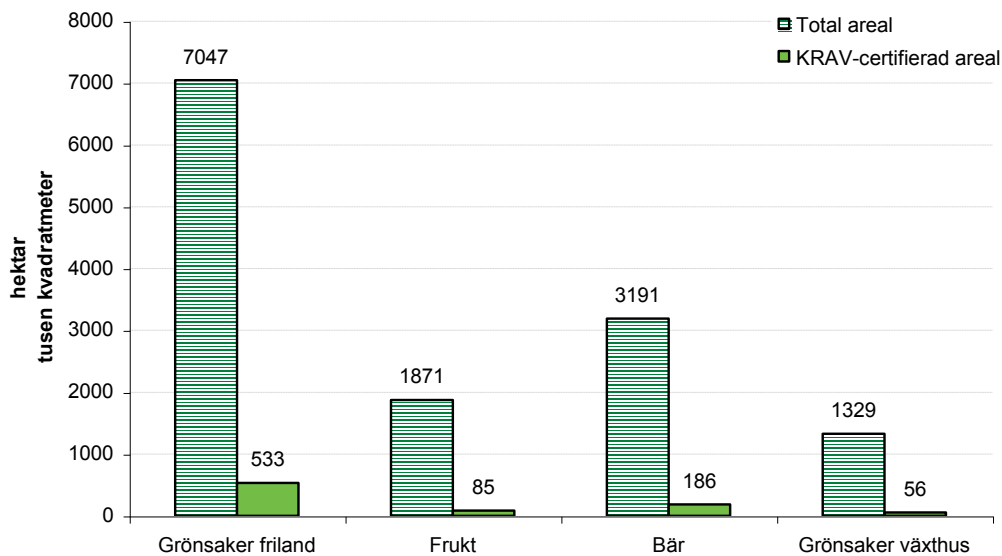
Figur 20. Genomsnittliga producentpriser vid försäljning av svenska frukter och bär, 1996–2005, kronor per kilo.

Källa: Jordbruksverket.

Prisstatistiken visar att segmentets viktigaste produkt, jordgubbar, värdemässigt, haft en gynnsam utveckling under perioden. Framför allt kan ett tydligt prislyft noteras 2003 för att därefter stanna på en högre nivå än tidigare, om än inte riktigt lika högt som 2003. Prisutvecklingen för äpplen har varit betydligt blygsammare men noterar ändå en ökning på 15-20 procent mellan 1996 och 2005.

4.4 Ekologisk produktion

Ekologiska frukter och grönsaker är en sektor som växt snabbt inom försäljningen av dagligvaruhandeln de senaste åren. Det är även den sektor som växt kraftigast bland alla ekologiska produkter. Produktionen i Sverige har följt marknadsutvecklingen. I slutet av 1990-talet minskade produktionen av ekologiska grönsaker och jordgubbar men produktionen har återigen börjat öka. Idag svarar svensk produktion av ekologiska frukter och grönsaker inte mot efterfrågan.

Figur 22. Total areal samt andelen KRAV-certifierad ⁹areal 2005, hektar (grönsaker friland, frukt, bär) respektive tusen kvadratmeter (grönsaker växthus).

Källa: SCB/Jordbruksverket (Jordbruksstatistisk årsbok, trädgårdsundersökningen, 2005)

Den KRAV-certifierade arealen av frilandsgroönsaker ökade under 1990-talet fram till 1996, då den var som störst, nära 700 hektar. Därefter minskade arealen under några år fram till 1999 med 150 hektar. Under 2000-talet har arealen legat mellan 500-600 hektar med en svag ökning 2002-2003, följt av en nedgång 2004 och där efter återigen en ökning de senaste fyra åren.

Den ekologiska odlingen av grönsaker på friland uppgick 2007 till 611 hektar vilket utgör cirka åtta procent av den totala odlingen i Sverige.

Den ekologiska odlingen i växthus av tomat, gurka och kryddväxter har varierat 1997-2007. Tomat och kryddor i kruka är de ekologiska grönsaker som odlas i störst utsträckning och 2007 uppgick odlingsytan till ca 24 000 m² vardera för dessa två kulturer.

Mellan 1999-2005 minskade dock den KRAV-certifierade växthusodlingen med 18 procent. Detta är samma utveckling som man finner för konventionellt odlade växthusgrönsaker. Den KRAV-certifierade odlingen av grönsaker i växthus utgjorde 2005 cirka tre procent av den totala växthusodlingen, en andel som inte förändrats något sedan 2002. Detta tyder på att den ekologiska produktionen följer den konventionella och påverkas av liknande faktorer t.ex. de allt högre energipri- serna.

Inom den ekologiska fruktodlingen är det främst äpplen som odlas, och i mindre utsträckning päron, körsbär och plommon. Detta stämmer överens med fördel- ningen inom den konventionella odlingen av frukt.

⁹ I statistiken för KRAV-certifierad areal/yta ingår inte EU-certifierad ekologisk areal (vilken i princip dock var obefintlig).

Den KRAV-certifierade fruktarealen ökar kontinuerligt även om den är liten. 2005 uppgick den till 85 hektar vilket utgör fem procent av den totala fruktarealen. Uppskattningen är att det idag finns utrymme att odla och sälja mer certifierad ekologisk frukt.

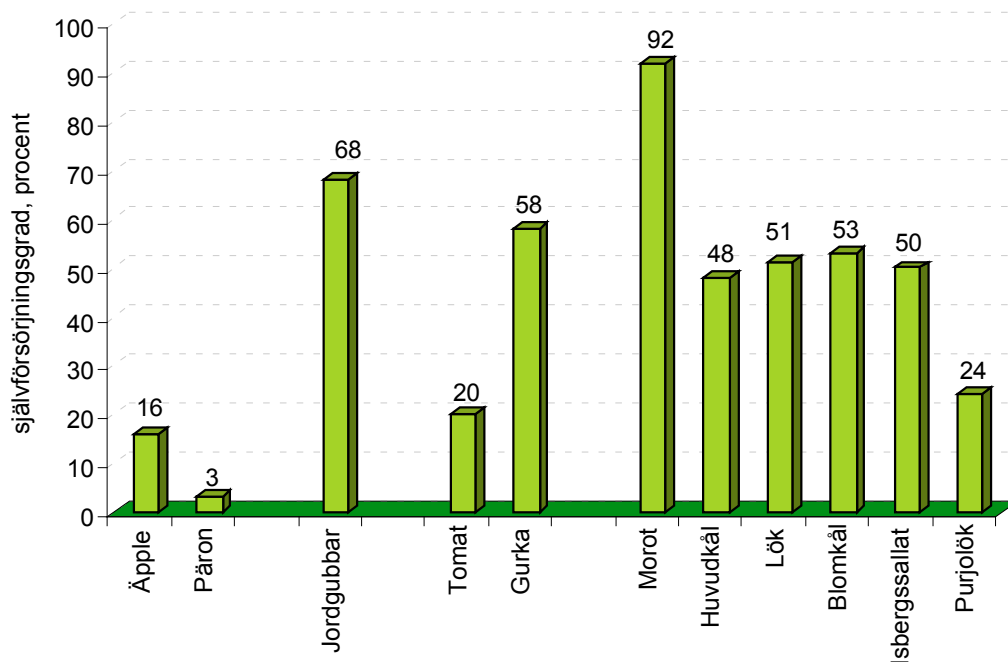
De bär som odlas på friland i Sverige är främst jordgubbar, hallon och svarta vinbär. Medan jordgubbsodlingen dominerar i den konventionella produktionen är odling av svarta vinbär störst bland de KRAV-certifierade bärarealerna. De KRAV-certifierade bärarealerna ökade med cirka 85 procent mellan 1999 och 2005 och utgjorde då cirka sex procent av den totala bärarealen. Det är främst odlingen av svarta vinbär som ökat medan arealerna med jordgubbar minskat stadigt sedan slutet på 1990-talet.

Priserna på ekologiskt producerade frukter och grönsaker varierar väsentligt mellan olika producenter beroende på odlingsareal, försäljningssätt samt förpacknings- sorteringskostnader osv. Detta måste tas med i beaktandet i jämförelser av prisutvecklingen för frukt och grönsaker. Erhållet pris är betydligt högre för de producenter som säljer direkt till butik eller konsument istället för till grossist. Detta gäller generellt och inkluderar således även de ekologiska produkterna. Någon prisstatistik för ekologiska produkter finns inte tillgänglig.

4.5 Självförsörjningsgrad

Den totala självförsörjningsgraden för frukt och grönsaker i Sverige ligger på blygsamma 20 procent. Medelvärde gömmer dock stora skillnader med ett högsta värde för morötter med en svensk andel på 92 procent av konsumtionen. För flera frilandsgrödor ligger andelen kring 50 procent men är då betydligt högre under en del av året.

Ett medelvärde för självförsörjningsgraden över året ger sålunda inte en heltäckande bild eftersom det är stora skillnader mellan olika månader under året. Dessutom inkluderas en mängd produkter som inte går att odla i Sverige, t.ex. bananer och citrusfrukt. Ur svensk synvinkel skapas en intressantare bild om man studerar självförsörjningen per produkt de månader då svenska produkter finns tillgängliga.

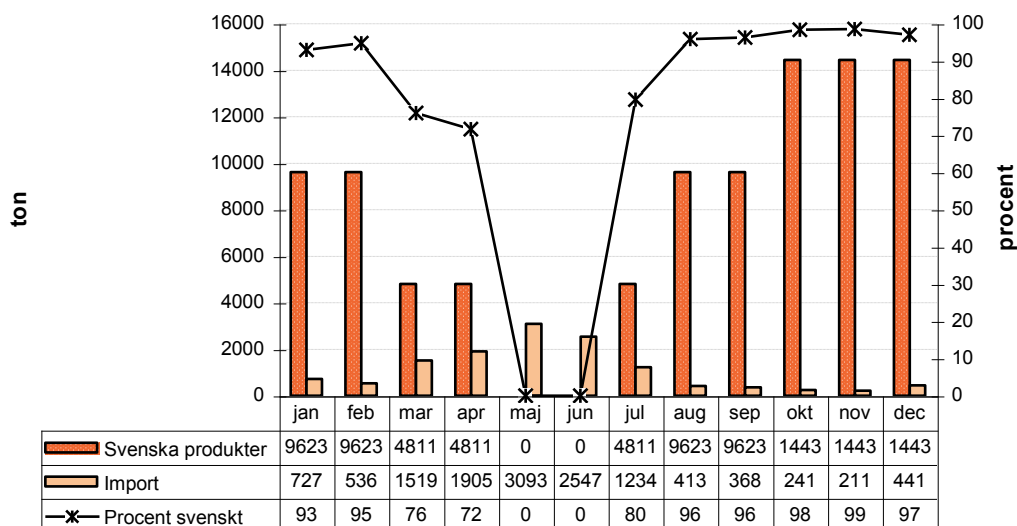
Figur 23. Genomsnittlig självförsörjningsgrad för några viktiga produkter i Sverige 2003-2005

Källa: Jordbruksverket (JO 33SM 0601, Trädgårdsproduktion 2005)

4.5.1 Självförsörjning – köksväxter på friland

Andelen svenska produkter i konsumtionen av frilandsgrönsaker är för flera produkter mycket hög under den säsong produkterna skördas i Sverige. För lagringsprodukten morötter stannar andelen på en hög nivå, över 90 procent, till och med februari. Därefter minskar andelen svenska morötter vilket dels kan bero på att kvantiteterna tar slut i lagren men också på att lagringskylarna i vissa företag inte klarar av att bibehålla en god kvalitet längre än till denna tidpunkt. Det är framför allt i slutet av lagringssäsongen som kvaliteten på lagringskylar ger utslag, inte sällan på grund av otillräcklig luftfuktighet i lagren, som ger ”skäggiga morötter” eller av att temperaturen inte kan hållas tillräckligt nära noll grader.

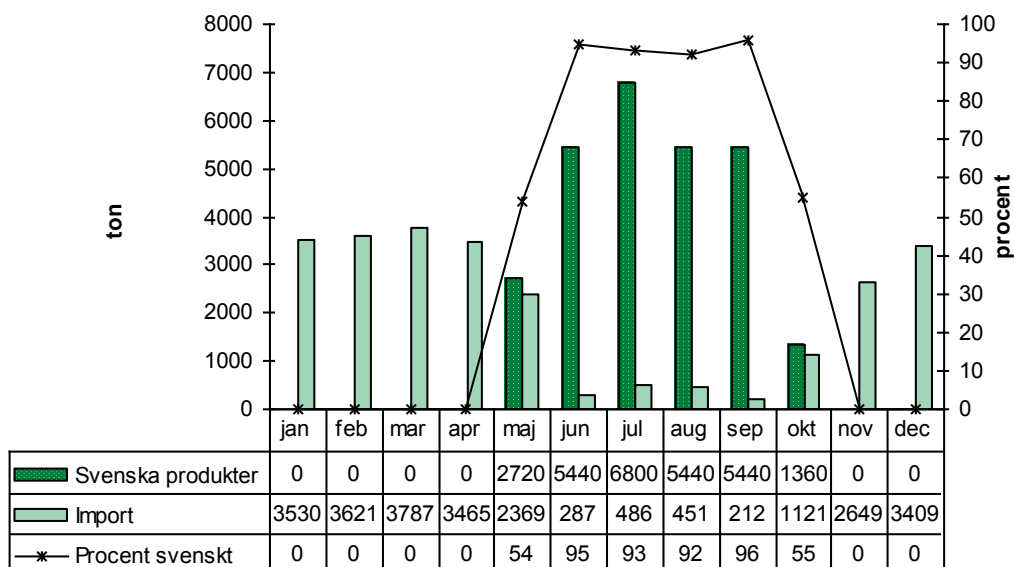
Statistiken visar att med nuvarande konsumtionsnivå är utrymmet för avsättning av en ökad produktion av morötter på den svenska marknaden ganska begränsat under hösten. Utrymme för avsättning av en ökad produktion av morötter finns sålunda framför allt under våren. Detta kräver bra kylteknologi. Dessutom krävs mycket varsam upptagning eftersom andelen skadade produkter också har stor betydelse för lagringskvaliteten.

Figur 24. Självförsörjningsgrad för morötter i Sverige 2005.

Källa: Jordbruksverket

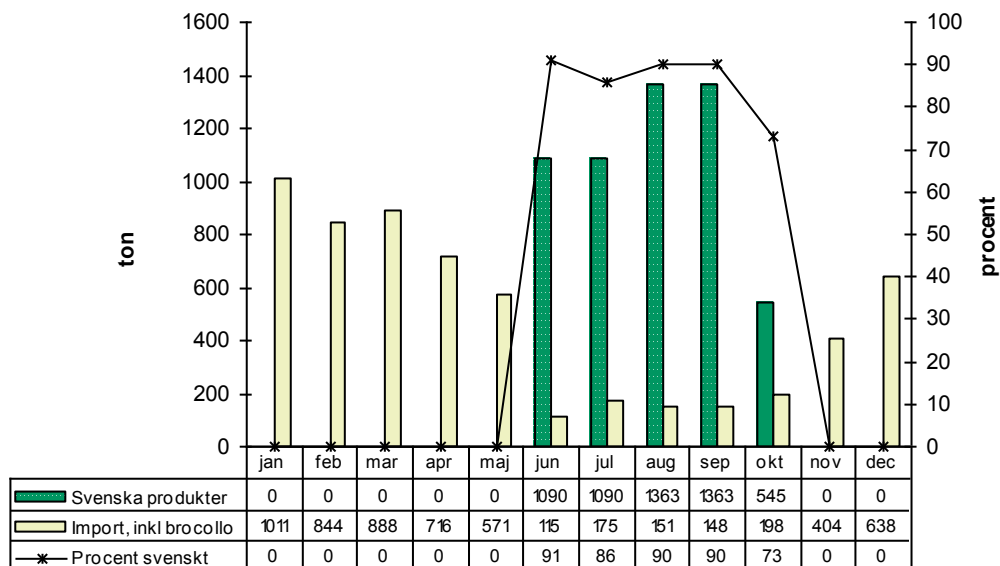
Andelen svenska produkter i segmentet sallat är hög under den del av året då svenska produkter finns tillgängliga på marknaden; över 90 procent under perioden juni till september. Under denna period förekommer även en viss, om än begränsad export till andra länder. Genom att produkten inte går att lagra och inte kan odlas i Sverige mer än under en begränsad period av året finns naturliga begränsningar för produktion av sallat som är avsedd för den svenska marknaden. För att få avsättning för en ökad produktion på den svenska marknaden krävs sålunda att konsumtionen ökar.

Figur 25. Självförsörjningsgrad för sallat i Sverige 2005.

Källa: Jordbruksverket

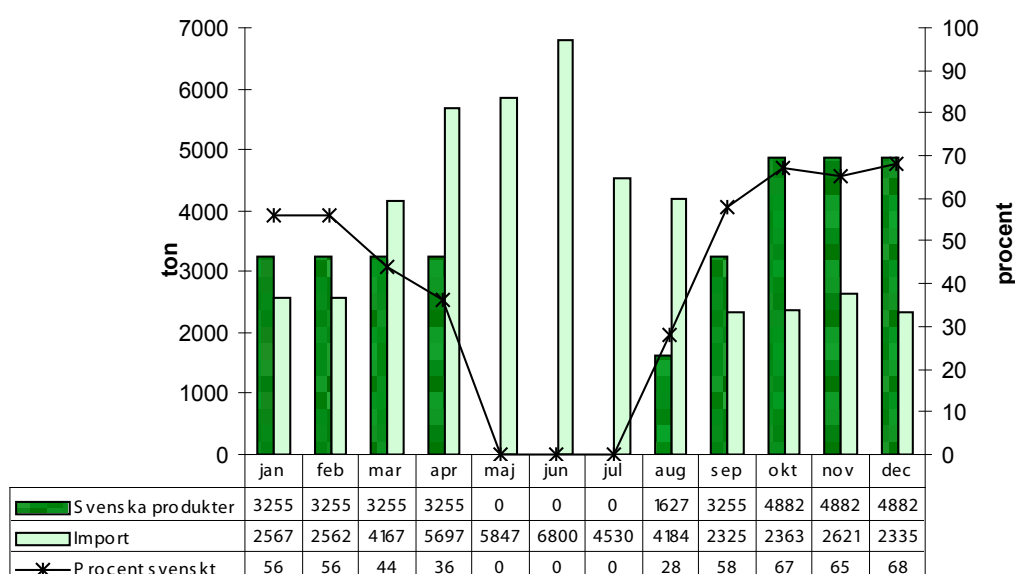
Situationen för blomkål har stora likheter med den för isbergssallat och självförsörjningsgraden på helårsbasis ligger också på ungefär samma nivå för bägge produkterna, kring 50 procent. Skörden av blomkål kommer dock igång något senare än skörden av sallat men i gengäld behålls en högre andel av försäljningen under oktober månad än för sallat. Detta beror bland annat på att blomkål kan förvaras något längre tid än sallat.

Figur 26. Självförsörjningsgrad för blomkål i Sverige 2005.

Källa: Jordbruksverket.

Självförsörjningsgraden för huvudkål ligger på helårsbasis inte långt under blomkål och sallat. Den svenska huvudkålen kommer dock inte under någon del av året upp i samma höga marknadsandel som dessa produkter men behåller, tack vare att det är en produkt som kan lagras, i gengäld en marknadsandel på över 30 procent fram till och med april. Marknadsandelen överstiger dock aldrig cirka två tredjedelar varför importen sålunda utgör minst en tredjedel av konsumtionen under hela året.

Figur 27. Självförsörjningsgrad för huvudkål i Sverige 2005.

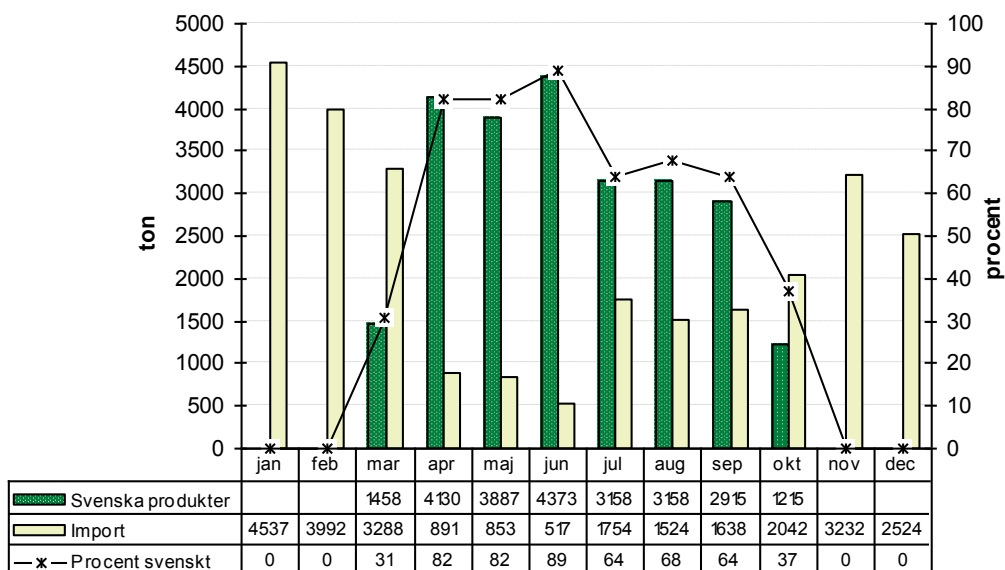
Källa: Jordbruksverket.

4.5.2 Självförsörjning – köksväxter i växthus

Tomat och gurka utgör de två största produkterna i segmentet köksväxter under glas. Produktionen av gurka är kvantitativt något högre än av tomat men det inbördes förhållandet uppvisar också variationer mellan åren eftersom de flesta odlare har möjlighet att alternera odlingen mellan dessa produkter. Låga priser på tomat ett år leder inte sällan till att produktionen av gurka ökar påföljande år med lägre priser på denna produkt som följd.

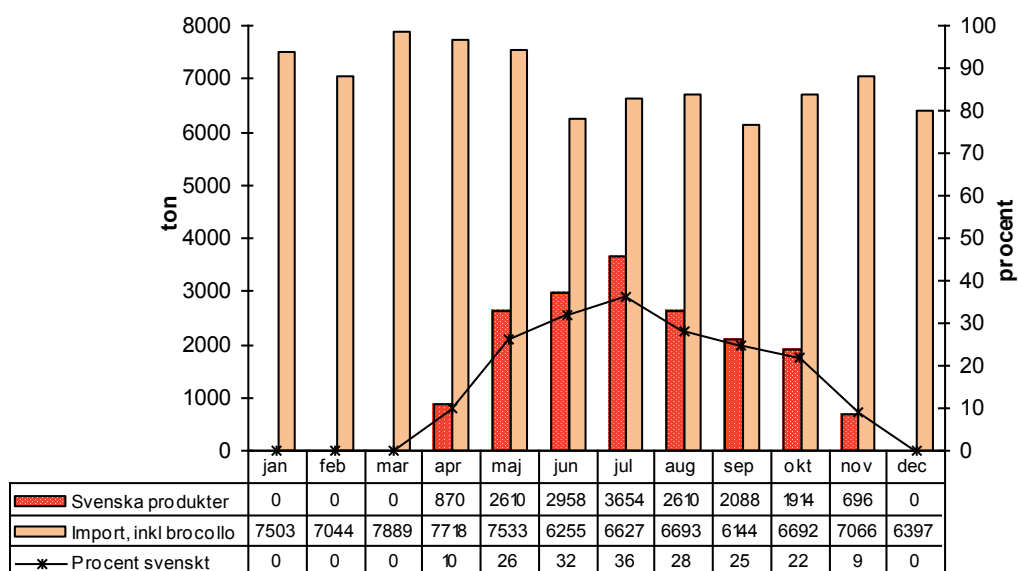
Produktionen av gurka kommer vanligen igång något tidigare på året än produktionen av tomat. I gengäld behålls tomatproduktionen något längre på hösten. På årsbasis ligger andelen svenskproducerat på 55-60 procent för gurka och kring 20 procent för tomat. Fördelningen för respektive månad visar en korresponderande bild. Självförsörjningsgraden för gurka ligger under perioden april till juni över 80 procent för att sjunka till mellan 60 och 70 % under tredje kvartalet. Andelen svenskodlat i tomatkonsumtionen ligger däremot betydligt lägre med som högst cirka en tredjedel under högsommaren. För bägge produkterna gäller att produktionen i det närmaste ligger helt nere under de mörkaste tre månaderna.

Produktionen av tomat svarar sålunda för en betydligt lägre andel av svensk konsumtion också under den del av året då produktionsförhållandena är mest optimala. Till en del kan detta bero på att segmentet är betydligt mer splittrat än gurksegmentet. Konsumtionen av tomat omfattar idag en mängd varianter i form av kvisttomater, körsbärstomater, coctailtomater, plommon tomater m.m. tillsammans med den konventionella tomaten. Svensk produktion har endast i mindre omfattning inkluderat produktion av dessa nya varianter. Eftersom svensk produktion främst är inriktad på den svenska marknaden indikerar siffrorna att med bibehållen konsumtionsnivå för respektive produkt finns det ett större utrymme för att öka tomatproduktionen än för att öka produktionen av gurka.

Figur 28. Självförsörjningsgrad för växthusgurka i Sverige 2005.

Källa: Jordbruksverket.

Figur 29. Självförsörjningsgrad för tomat i Sverige 2005.

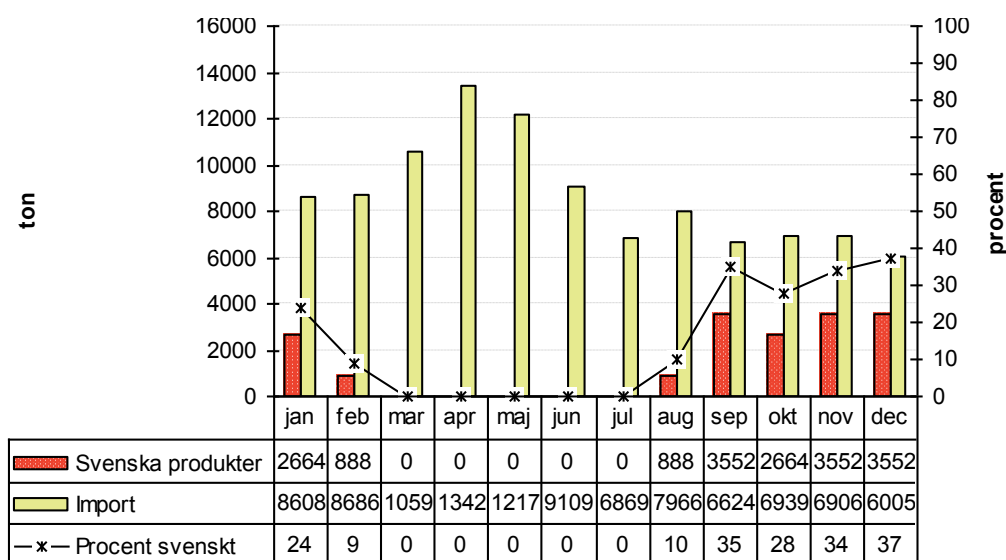
Källa: Jordbruksverket.

4.5.3 Självförsörjning – frukt och bär

Andelen svenska äpplen i den totala konsumtionen ligger på årsbasis på blygsamma 16 procent. Den låga andelen beror inte på att produkten inte kan lagras och därmed tillhandahållas under en större del av året eftersom äpplen kan lagras i upp till ett år. Maximal lagringstid är dock sortberoende och det bör dessutom framhållas att hållbarhet och kvalitet hos äpplen som lagrats ett år är reducerad. Det handlar sålunda inte om några direkta hinder för en högre marknadsandel utan mer om att den tillgängliga svenska frukten i allmänhet tar slut någon gång under perioden januari till mars.

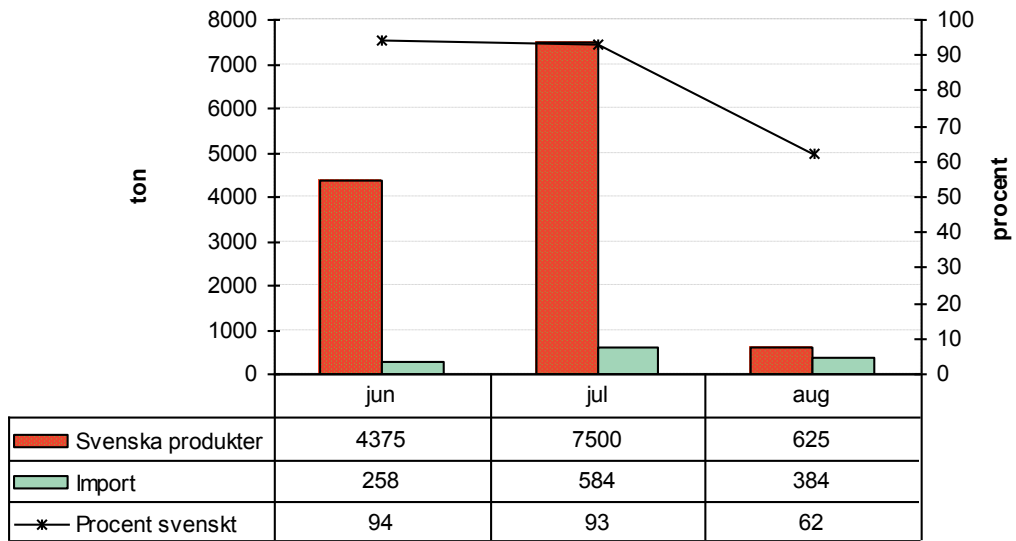
Svenska jordgubbar finns att tillgå framför allt under juni och juli och i någon mån även under augusti. Konsumtionen följer troget den svenska säsongen genom att vara låg under årets övriga månader. Konsumenterna är också trogna den svenska jordgubben vilket märks i att marknadsandelen för svenska bär under juni och juli månad är mycket hög. En kraftig konsumtionstopp infaller under midsommarveckan. År med en kall vår eller försommar kan skapa problem med att möta denna topp med leveranser av svenska bär vilket då täcks upp genom import. Dessa år kan marknadsandelen även på helårsbasis sjunka några procent.

Inför EU:s utvidgning fanns en stor oro för att jordgubbar från Östeuropa skulle ta betydande marknadsandelar från den svenska produktionen. Dessa farhågor har dock inte realiserats. Idag har lönenivån i aktuella konkurrentländer stigit. Prisskillnaderna mellan svenska jordgubbar och bär från aktuella konkurrentländer är inte längre så stora.

Figur 30. Självförsörjningsgrad för äpplen i Sverige 2005.

Källa: Jordbruksverket.

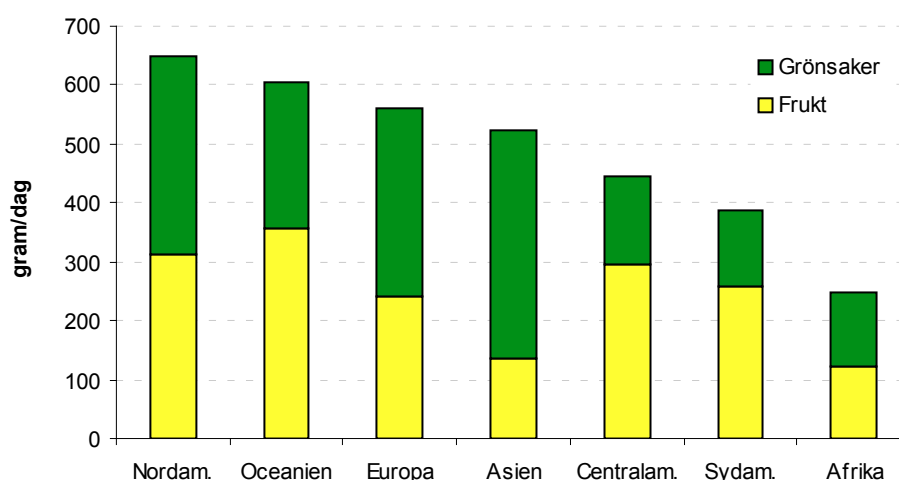

Figur 31. Självförsörjningsgrad för jordgubbar i Sverige 2005

Källa: Jordbruksverket.

5 Konsumtion av frukt och grönsaker

Konsumtion av frukt och grönsaker visar på skillnader mellan olika världsdelar. Nordamerika, Europa och Oceanien har förhållandevis likartad konsumtion med ungefär lika delar frukt och grönsaker och ett dagligt intag mellan 550 och 650 gram. Asien, vars siffror är starkt påverkade av Kina, har en stor konsumtion av grönsaker i förhållande till frukt. Konsumtionen av grönsaker är i Asien nästan tre gånger så hög som konsumtionen av frukt. I Syd- och Mellanamerika är situationen den motsatta, här är konsumtionen av frukt ungefär dubbelt så hög som konsumtionen av grönsaker. Afrika, slutligen, har en låg konsumtion av såväl frukt som grönsaker.

Figur 32. Konsumtion per capita av frukt och grönsaker i olika världsdelar 2003

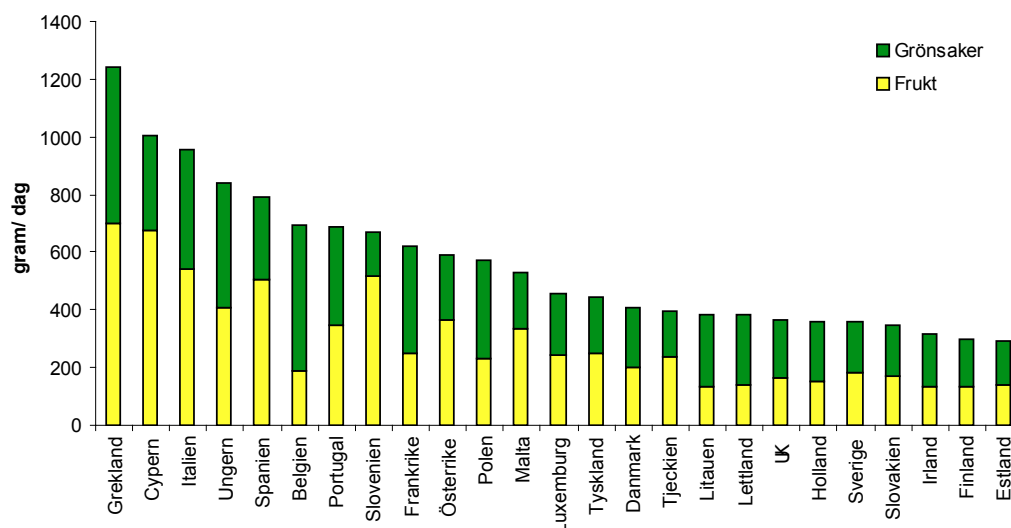
Källa: FAO.

5.1 Konsumtion inom EU

Enligt statistik för EU 25 från Freshfel har medelhavsländerna den högsta konsumtionen av frukt och grönsaker tillsammans med Ungern och Belgien. Belgien hamnar relativt högt i statistiken genom en hög konsumtion av grönsaker. I botten ligger Estland, Finland, Irland, Holland, Sverige, UK och Slovakien, dvs. länder i Europas nordliga del.

Enligt sammanställningen ligger huvuddelen av medlemsstaterna i EU 25 över WHO:s rekommendation att äta minst 400 gram frukt och grönsaker per dag. Länderna i södra Europa ligger långt över rekommendationen medan 10 nordliga länder, däribland Sverige, inte når det rekommenderade minsta intaget. Ett viktat medelvärde ger en genomsnittlig konsumtion i hela EU 25 på 599 gram per person och dag. Konsumtionen fördelar sig tämligen lika mellan frukt och grönsaker, genomsnittet för frukt är 307 gram per dag och för grönsaker 292 gram per dag.

Ser man till ländernas konsumtion i förhållande till genomsnittet inom EU-25 speglas det geografiska läget tydligt. Materialet visar dels på en hög konsumtion av frukt och grönsaker i samtliga medelhavsländer men också att i dessa länder är konsumtionen av frukt högre än konsumtionen av grönsaker. Konsumtionen av frukt varierar mer mellan länderna än konsumtionen av grönsaker. Det är också de länder som har högst konsumtion av frukt som ligger i topp när det gäller den totala konsumtionen av frukt och grönsaker.

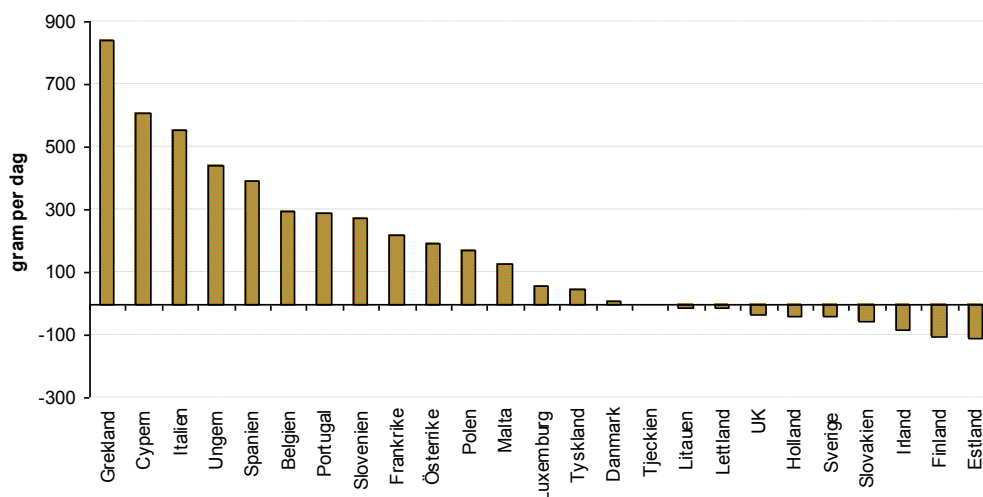
Figur 33. Konsumtion av frukt och grönsaker i EU 25 under 2005

Källa: Freshfel

Fruktproduktion, som är mer värmekrävande än grönsaksproduktionen, har sin tyngdpunkt i södra Europa. Som sades ovan har de länder som har en hög produktion av frukt har också en hög konsumtion. Grekland, Cypern, Italien, Slovenien, Spanien och Österrike ligger alla i topp när det gäller konsumtion av frukt. Slovenien är det mest extrema landet ur denna aspekt med en fruktkonsumtion som är mer än tre gånger så hög som grönsakskonsumtionen.

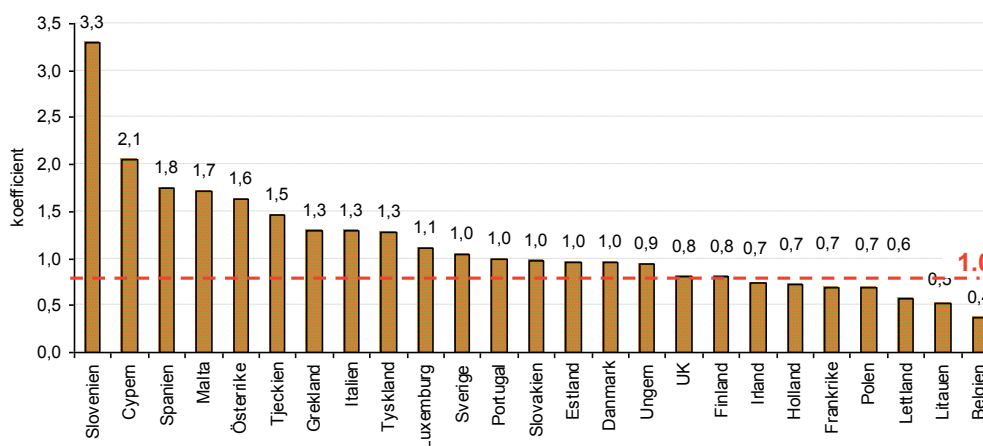
Situationen när det gäller grönsaker är liknande den för frukt men har inte en lika utpräglad nord/syd-fördelning eftersom produktionen av grönsaker inte är lika starkt koncentrerad till södra Europa. Produktionen av grönsaker är mer spridd över EU: s alla medlemsstater och handeln sker i större utsträckning i närområdet.

Grönsaker har generellt i alla länder större tillgänglighet vilket ger mer likartad konsumtion. Bland grönsaker finns dessutom större möjlighet att välja produkter av lågt pris, som lök, morötter och vitkål medan fruktsegmentet inte har motsvarande lågprissegment, åtminstone inte året runt i de nordliga länderna. Viktiga grönsaksländer som Frankrike, Ungern, Belgien och Polen kommer här högt i konsumtionsstatistiken. I länderna i norr, långt ifrån de främsta fruktodlingsdistrikten, inte minst i Baltikum och Polen, överväger grönsakerna över frukt i konsumtionen även om den totala konsumtionen av frukt och grönsaker är betydligt lägre än i söder.

Figur 34. Konsumtion av frukt och grönsaker i EU 25 relation till WHO: s rekommendation på minst 400 g per dag

Källa: Bearbetade siffror från Freshfel.

Figur 35. Förhållande i konsumtion mellan frukt och grönsaker i EU 25; >1,0 =mer frukt; 1,0 = samma mängd frukt och grönsaker; <1,0= mer grönsaker

Källa: Bearbetade siffror från Freshfel.

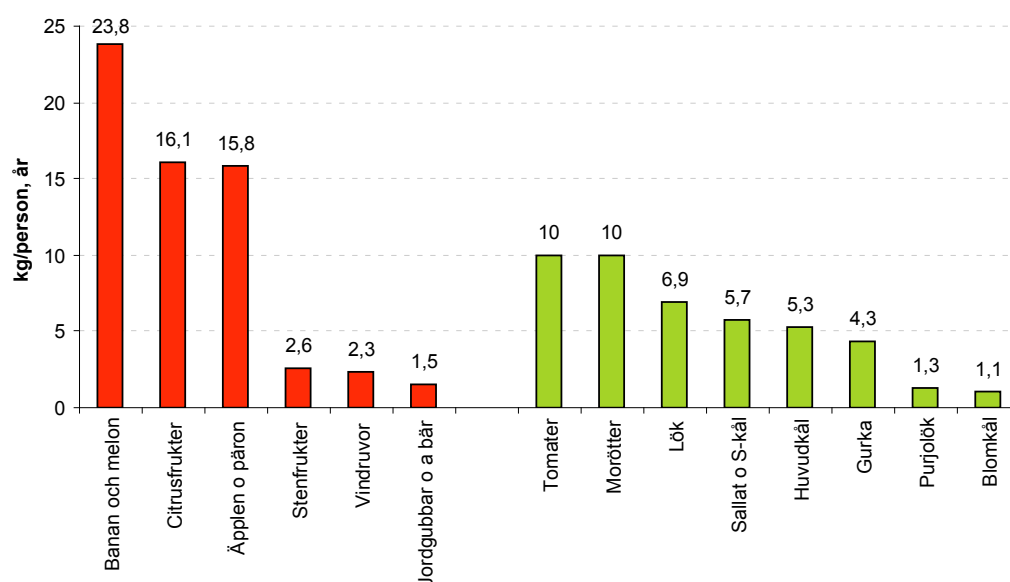
Sammantaget kan man konstatera att inom EU är konsumtionen av frukt ungefär lika stor som konsumtionen av grönsaker. Den genomsnittlige EU-medborgaren konsumerar cirka 300 gram frukt och 300 gram grönsaker per dag. I detta avseende är portugiserna de mest genomsnittliga med en konsumtion av 345 gram vardera av frukt och grönsaker. Medelhavsländerna samt Ungern har en hög konsumtion medan länderna i norra delen av EU har en lägre total konsumtion.

I 10 av de 25 medlemsländer som ingår i underlaget når konsumtionen inte upp till WHO: s rekommendation om minst 400 gram frukt och grönsaker per dag. Ett av dessa länder är Sverige.

5.2 Konsumtion i Sverige

Av föregående avsnitt framgår att den svenska konsumtionen av frukt och grönsaker i ett internationellt perspektiv få anses vara låg. Den ligger också under den nivå på 400 gram per person och dag som rekommenderas av Världshälsoorganisationen. En jämförelse med våra närmaste grannländer visar att den finska konsumtionen är ännu lägre än den svenska medan konsumtionen i Danmark, Norge och på Island är högre. I de två icke-medlemsländerna Norge och Island ligger konsumtionen av grönsaker på ungefär samma nivå som den svenska medan konsumtionen av frukt är betydligt högre. Danmark har liksom Sverige ungefär lika stor konsumtion av frukt som av grönsaker men nivån ligger drygt tio procent högre än i Sverige.

Konsumtionen av de viktigaste produkterna (i grupper) framgår av figuren nedan. Konsumtionen av frukt domineras av tre grupper, bananer (melonkonsumtionen utgör endast en mindre andel av gruppens totalsiffra), citrus och äpplen/päron medan konsumtionen av grönsaker är något jämnare fördelad.

Figur 36. Konsumtion av frukt och grönsaker i Sverige per person och år

Källa: SCB

6 Viktiga frågor de närmaste åren

En analys av sektorns starka och svaga sidor bör, för att få rätt fokusering, initialt innehålla en analys av vad som bedöms vara viktigt under de närmaste åren. Utifrån denna analys kan man sedan bedöma i vilka avseenden sektorn kan möta de närmaste årens olika krav och utmaningar.

Marknaden i Sverige är starkt koncentrerad med några få dominerande aktörer på grossistsidan. Dessa aktörer har i sin tur avtal med olika detaljistkedjor som de kontinuerligt levererar produkter till. En stor mängd butiker har behov av kontinuerliga leveranser av de produkter som efterfrågas av konsumenterna, ofta med relativt små svängningar från vecka till vecka, med undantag för starkt årstidsbundna produkter. Grossisterna måste sålunda kunna tillgodose denna efterfrågan. Denna struktur gör att kontinuitet i leveranserna är en grundförutsättning för att kunna fungera som leverantör till de stora grossistföretagen. En leverantör som återkommande levererar mindre kvantiteter än kontrakterat försätter grossisten i en svår situation gentemot butikerna och riskerar på sikt att förlora denna grossist som kund.

Knutet till detta är att ”leveranslogistiken”¹⁰ med tillhörande kylkedja fungerar väl. Med en fungerande leveranslogistik menas att produkterna ska kylas snabbt efter skörd och sedan, så snabbt som möjligt, levereras, med bibehållen korrekt temperatur, till köparen. När begreppet ”leveranslogistik” används i den följande texten ska det därför vara införstått att en fungerande kylkedja är inkluderad. Bristen i leveranslogistiken, i form av att leveranserna inte sker tillräckligt snabbt eller att kylkedjan har brister, innebär att produkterna förlorar i färskhet, hållbarhet, näringsinnehåll och att svinnet ökar. Därigenom ökar också antalet reklamationer för grossistledet vid leverans till butik, något som tydligt påverkar det finansiella utfallet. Två nyckelord är därför ”*kontinuitet*” och ”*leveranslogistik*”.

En ökad efterfrågan på närodlade produkter har en viss anknytning till ovanstående område även om den också kan knytas till klimat- och miljöaspekter. Efterfrågan på närodlade produkter har ökat på senare tid och förutspås öka ytterligare. Om man utgår från livsmedlens egenskaper och åldrandeprocesser har närproducerade produkter en fördel genom att avståndet till konsumenterna är kortare och de kan därför konsumeras inom en kortare tidrymd efter skörd. Hur stor denna fördel är beror dels på produktens känslighet dvs. hur snabbt den åldras, men också på hur den hanteras. Den enskilt viktigaste faktorn för att bibehålla kvaliteten under hantering av livsmedel är temperaturen eftersom hastigheten hos kemiska processer fördubblas om temperaturen höjs med tio grader. Detta gäller även de komplexa biokemiska processer som är en stor del av frukt och grönsakers åldrande.

Frukt och grönsakers åldrande, och därmed graden av färskhet när de når konsumenten, är sålunda starkt beroende av en kombination av tid och temperatur. Närheten till konsumenterna skapar förutsättningar för att reducera den ena faktorn, nämligen tiden. Men, om man inte hanterar den andra faktorn, temperaturen, på ett optimalt sätt kan produkter som inte producerats i närområdet vara färskare än de närproducerade.

¹⁰ Fri översättning av det engelska uttrycket ”supply chain” som ofta används oöversatt.

Ett grundkrav är att produkterna är av god kvalitet. Traditionellt avses med god kvalitet såväl produktens yttre egenskaper som färg, form, färskhet och frihet från defekter som inre egenskaper i form av textur, mognad, smak, arom och hållbarhet. Förutom denna traditionella innebörd av begreppet kvalitet tillkommer nya faktorer som tillmäts allt större betydelse. Ett exempel är att handeln ställer allt högre krav på frihet från, eller acceptans endast av låga halter av bekämpningsmedelsrester. Ett annat område är mikrobiell sundhet. Spårbarhet är ytterligare ett grundkrav. Det uppges idag fungera tillfredställande men en mängd olika spårbarhetssystem gör den praktiska tillämpningen lite spretig. En samordning under ett gemensamt system i Sverige uppges därför vara en förändring som skulle mottas positivt. Ytterligare nyckelord är därför *”kvalitet”*, *”restsubstanser”*, *”mikrobiologi”* och *”spårbarhet”*.

Det finns flera exempel på mycket lyckosam produktutveckling inom sektorn. Kruksallat, kryddväxter och babyleaf är några exempel på produkter som genererat betydande mervärden jämfört med traditionell produktion. Ett fortsatt intresse för produktutveckling är därför centralt för sektorn. *”Produktutveckling”* är sålunda ytterligare ett nyckelord.

Miljö- och klimatfrågor får allt större fokus och handeln förutspår att dessa frågor kommer att tillmätas ökande betydelse av konsumenterna, också i segmentet frukt och grönsaker, inte minst när konsumentens vardag påverkas av översvämningar, stormar och dåligt semesterväder. Hur detta fokus kommer att hanteras är en öppen fråga. För att konsumenten ska kunna göra ett aktivt val krävs att vissa produkter kan särskiljas vilket i sin tur kräver någon form av märkning. En alternativ utveckling kan vara att grossisten ställer krav för sortimentet som helhet och att produkter som inte svarar mot dessa krav utesluts. Det kan sålunda läggas rent kommersiella aspekter på ett arbete som syftar till att minimera klimat- och miljöpåverkan. *”Klimat”* och *”miljö”* bör därför läggas till listan med nyckelord.

Efterfrågan på ekologiska produkter och grönsaker har ökat under senare tid och det råder idag brist på svenska ekologiska frukter och grönsaker. Många av de existerande ekologiska producenterna är små och produktionen fragmenterad på en mängd produkter. Kapaciteten för produktionsökningar som kan möta den ökande efterfrågan är hos dessa företag begränsad. Det bedöms därför finnas ett utrymme för stora rationella producenter som kan möta kraven rörande kontinuitet, leveranslogistik, kvalitet, mikrobiologi och spårbarhet att helt eller delvis lägga om sin odling till ekologisk produktion. *”Ekologisk produktion”* är sålunda ett nyckelord för framtiden.

Utveckling av funktionella, kvalitetsbevarande konsumentförpackningar som dessutom ger produkten en attraktiv presentation kan öka produktvärdet samt förlänga hållbarheten och kvaliteten. Samtidigt genereras avfall vilket är en oönskad bieffekt. En kompromiss kan vara utveckling av miljövänliga, komposterbara konsumentförpackningar gjorda på förnyelsebar råvara. Speciellt för produkter med ett högt svinn kan nya typer av miljövänliga förpackningar vara motiverade såväl ekonomiskt som miljömässigt. På samma sätt kan utveckling av funktionella transportförpackningar och brickor eller andra inlägg i dessa, vara positivt ur kvalitetssynpunkt men måste också beaktas ur ett miljöperspektiv.

7 Analys av starka och svaga sidor

7.1 Starka och svaga sidor inom segmentet frilandsgrönsaker

Segmentet frilandsgrönsaker har goda förutsättningar i Sverige. Många av de produkter som odlas har sitt naturliga ursprung i liknande klimat vilket medför att odlingsbetingelserna i Sverige passar dessa produkter. Avkastningen blir för många produkter jämförbar med övriga EU-länder och kvaliteten har förutsättningar att bli hög. De goda betingelserna för segmentet kan bland annat ses i att Sverige har en hög självförsörjningsgrad för flera av produkterna, antingen på helårsbasis (morötter) eller under den tid på året då svenska produkter finns att tillgå (isbergssallat, blomkål, vitkål).

7.1.1 Produktionsplanering, kontinuitet och leveranslogistik

Sektorn har sedan lång tid tillbaka arbetat med att programmera odlingen¹¹ för att ge en jämn och kontinuerlig produktion under skördesäsongen. Såväl överskott som underskott skapar problem. Underskott gör att handelns krav på kontinuerliga leveranser inte kan tillgodoses medan överskott skapar avsättnings- och prisproblem. Några återtag av produkter har aldrig gjorts i Sverige och akuta överskottssituationer är sällsynta. Vissa svängningar i utbudsvolymen finns dock men måste också ses som naturliga för näringen eftersom vädrets skiftningar inte går att förutse.

Den svenska produktionen ligger helt naturligt närmare den svenska marknaden än konkurrenterna som framför allt återfinns i Holland även om den tidsmässiga skillnaden krymper i takt med att logistiken effektiviseras. Importen från Spanien är visserligen stor men dominerar under den årstid då den svenska produktionen är låg. Närheten till konsumenterna kan utgöra en konkurrensfördel med avseende på kvalitet för produkter med begränsad hållbarhet som tomat och gurka om den tas tillvara. Detta förutsätter optimalt fungerande leveranslogistik (se föregående avsnitt).

När det gäller leveranslogistiken finns det dock utrymme för förbättringar såväl när det gäller den rena logistiken (att leverera produkterna så snabbt som möjligt) som avseende nedkylning och kylkedja. Som beskrivits i ett tidigare avsnitt medför bristande leveranslogistik att produkternas kvalitet, hållbarhet och näringsvärde reduceras.

7.1.2 Kvalitet, rests substanser, mikrobiologi, spårbarhet

Grossisterna bedömer generellt att svensk odling ger produkter av bra kvalitet med relativt begränsade kvalitetsproblem. Liksom för bär medför odling i kallare klimat att bildningen av vissa antioxidanter stimuleras (flavonoider) vilket kan ha betydelse för produkternas näringsvärde. Detta behöver dock undersökas bättre än vad som är fallet idag innan det kan framhållas generellt.

¹¹ Med programmering av odling avses att med förväntad tid x temperatur som bas beräkna tiden från sådd/plantering till skörd för att därigenom få en jämn produktionsvolym på önskad nivå.

Att odlingsbetingelserna är goda och kvaliteten god hindrar dock inte att kvaliteten ytterligare kan förbättras och inte minst bli jämnare. Kvalitetsproblemen varierar starkt mellan olika säsonger och under de enskilda säsongerna eftersom blöt väderlek ger helt andra kvalitetsproblem än torr väderlek. De vanligaste problemen är bristande renhet och dålig putsning. Lagrade produkter har ibland problem med lagringsrötter och i lagrad lök kan groning vara ett problem. Orsaken till problemen kan variera; dålig putsning eller sortering, bristande växtföljd eller helt enkelt dåligt väder, något som kan vara svårt att åtgärda.

I begreppet kvalitet ligger även god hållbarhet vilken påverkas starkt av produktens temperatur efter skörd. Kylning i samband med skörd är ibland otillfredsställande genom att vara ineffektiv, otillräcklig¹² eller genom att den görs alltför lång tid efter skörd. Här finns sålunda utrymme för förbättringar.

Kvalitetsbegreppet inkluderar även krav på att produkterna ska vara sunda. Producentens sida måste kunna garantera att produkterna inte förorenats av bevattningsvatten eller odlingssubstrat samt att alla krav i samband med bekämpning uppfyllts. I och med att ökad vikt läggs vid produkternas sundhet, såväl med avseende på restsubstanser som mikrobiologiskt, efterfrågas en ökad uppföljning av dessa aspekter från leverantörssidan. Arbeta med att förbättra kvaliteten hos bevattningsvattnen får också anses ingå i denna kategori.

Arbetet med spårbarhet har i Sverige gett goda resultat och problem knutna till denna fråga uppges vara få. Däremot tillämpas flera olika system. Önskemål om en samordning av systemen har därför framkommit.

Konsumentförpackningar, brickor eller individuell filmning kan vara ett sätt att bibehålla kvaliteten, förlänga hållbarheten och minska svinnet. Det kan också skapa ett mervärde för produkten. Ett minskat svinn är positivt ur miljösynpunkt men detta måste vägas mot det avfall som materialet skapar och dess negativa miljöpåverkan.

7.1.3 Marknadsföring

De marknadsföringsinsatser som görs är på många områden tämligen splittrade. De splittrade insatserna medför att marknadsföringens effekter blir begränsade. Det finns också risk för att olika producentorganisationers produkter genom marknadsföringen ställs mot varandra. Syftet med EU:s stöd till marknadsföring är istället att främja konsumtionen som helhet. Här bör noteras att Sverige med en genomsnittlig konsumtion på 359 gram per dag ligger under WHO:s rekommendation på 400 gram.

Insatserna omfattar ibland åtgärder som kan anses ligga under handelns (grossister och detaljister) ansvar. Hur och var produkterna ska exponeras i butik liksom kvalitetsarbete i butik är exempel på detta. Detta arbete ska sålunda inte vara stödberättigande.

Även om man beaktar att effekten av marknadsföringsinsatser alltid är svåra att utvärdera bör det vara möjligt finna bättre former för användning av de resurser som läggs på marknadsföring än de som använts hittills. Det finns bl.a. utrymme

¹² Med ineffektiv nedkylning avses att använd kylteknik ger alltför långsam nedkylning, med otillräcklig nedkylning avses att nedkylningen avbryts innan temperaturen sänkts tillräckligt.

för fler samordnade kampanjer. Segmentet tomat (som dock inte är en frilandprodukt) är ett exempel där bra samordnade insatser genomförts.

7.1.4 Produktutveckling och experimentell produktion

Experimentell produktion är i sig inget fokusområde utan ett sätt att arbeta med ett visst område. Det är sålunda ett verktyg som kan användas inom olika fokusområden, t.ex. miljö, kvalitet eller utveckling av nya produkter. I denna strategi knyts experimentell produktion till respektive fokusområde och ges därför relativt begränsat utrymme som eget område.

Produktutveckling har stor betydelse genom att nya produkter och sorter behöver utvecklas och provodlas i svenskt klimat och jämföras med existerande produkt- och sortmaterial. På frilandssidan har det under senare år skett en stark utveckling framför allt av produktsegmentet sallat som resulterat i flera för Sverige nya produkter. Babyleaf och ruccolasallat är två viktiga nya produkter. Inom andra segment förekommer främst provodling av nya sorter. Produktutvecklingen har varit mycket positiv för sektorn som helhet.

Produktutveckling avser även framtagning av nya typer av konsumentförpackningar för att förlänga hållbarheten, minska skadefrekvens och svinn och därigenom höja produkternas marknadsvärde. Denna typ av produktutveckling har också stort värde men måste samordnas med miljöarbetet.

Produktutveckling bedöms fortsatt ha en stor betydelse för segmentet och arbetet bör därför fortsätta.

7.1.5 Krishantering

Kriser inom sektorn kan orsakas av låga priser eller väder/naturfenomen. Av väderorsakade kriser kan segmentet drabbas av såväl hagelskador som översvämningar. I dagsläget finns inga aktuella karantänskadegörare men andra aktuella patogener¹³ kan ge problem. Prisvariationer bör regleras av marknaden själv. Kriser till följd av väder, naturfenomen eller karantänskadegörare har hittills hantearats av näringen själv. Det nya regelverket ger dock möjlighet att stödja olika former av krishanterande åtgärder.

7.1.6 Miljö och klimat

Sektorns miljöpåverkan omfattar bland annat läckage av näring, bekämpningsmedel och ogräsmedel. Förutom risken för att läckage når grundvattnet så påverkar det även den biologiska mångfalden och ekosystemens balans. Ett av de tydligaste exemplen på detta är övergödningen av hav och sjöar.

När det gäller gödsling är det vanligt att högre givor ges än som normalt är optimalt. Orsaken är att förhindra att näringstillgången blir en begränsande faktor för tillväxten. Kostnaden för detta betraktas ofta som en riskpremie. Överskottet belastar miljön varför det bör vara en målsättning att ändra denna strategi. När det gäller bekämpningsmedel finns det på liknande sätt utrymme för ökad tillämpning av riskanalyser och behovsanpassade insatser.

¹³ Med patogener avses i detta sammanhang skadedjur, svampar, virus och nematoder.

Vid produktion av vissa frilandsgöröör förekommer det att en produkt odlas återkommande på samma mark. I vissa fall kan en produkt odlas om och om igen på samma fält, i andra fall kan en viss växtföljd finnas men vara otillräcklig med hänsyn till de patogener man vill undvika. En otillräcklig växtföljd ökar växtskyddsproblemen och därigenom ökar också behovet av växtskyddsinsatser. Eftersom en väl planerad växtföljd bidrar till att höja produktkvaliteten och minska behovet av växtskyddsinsatser bör utrymmet för förbättringar på detta område beaktas. Växtföljden påverkar även markens näringsbalans och därmed gödslingsbehovet. En god växtföljd har sålunda betydelse även ur denna aspekt.

Förpackningar, dels ytteremballage i form av lådor och kartonger och dels konsumentförpackningar, genererar stora mängder avfall. Ambitionen bör vara att i så stor utsträckning det är möjligt använda recirkulerande lådor. När det gäller konsumentförpackningar används idag främst ”vanlig” petroleumbaserad plast. Här bör ambitionen vara att övergå till förpackningar som tillverkats av förnyelsebar råvara. Detsamma gäller brickor och andra inlägg i ytterlådor.

Ur klimatsynpunkt är svenska frilandsgöröosaker generellt ett bra val för svenska konsumenter eftersom långa transporters energianvändning och utsläpp av växthusgaser utgör en stor andel av produkternas totala miljöpåverkan. Detta visas tydligt i stora livscykelanalyser rörande frilandsgöröosaker och frukt. Det innebär dock inte att förbättringsarbetet med avseende på miljö inte bör fortsätta inom dessa segment.

Segmentets klimatpåverkan kommer främst från själva odlingen och från förpackningar vilket visar att det är här de största miljövinsterna kan göras. Slutsatsen att den största miljöpåverkan från segmentet kommer från odling och förpackningar motiverar att miljöinsatser lokaliseras till odlingarna. Användning av drivmedel i produktionen och för transport av produktionsmedel och färdiga produkter ingår dock också i sektorns miljöpåverkan och bör sålunda reduceras så långt det är möjligt. Drivmedel orsakar utsläpp av koldioxid och andra oönskade ämnen som påverkar miljön.

7.2 Starka och svaga sidor inom segmentet köksväxtodling i växthus

7.2.1 Produktionsplanering, kontinuitet och leveranslogistik

Den svenska produktionen ligger helt naturligt närmare den svenska marknaden än konkurrenterna som framför allt återfinns i Holland. Den tidsmässiga skillnaden krymper dock i takt med att logistiken effektiviseras. Importen från Spanien är visserligen stor men dominerar under den årstid då den svenska produktionen är låg. Närheten till konsumenterna kan utgöra en konkurrensfördel med avseende på kvalitet för produkter med begränsad hållbarhet som tomat och gurka om den tas tillvara. Detta förutsätter optimalt fungerande leveranslogistik.

När det gäller leveranslogistiken finns det utrymme för förbättringar såväl när det gäller den rena logistiken (att leverera produkterna så snabbt som möjligt) som avseende nedkylning och kylkedja. Detta gäller framför allt sallat eftersom gurka, tomat och vissa kryddväxter inte tål förvaring i låga temperaturer. Som beskrivits i

ett tidigare avsnitt medför bristande leveranslogistik att produkternas kvalitet, hållbarhet och näringsvärde reduceras. För produkter som tomat och gurka som inte kan kylas ner till en låg temperatur blir tidsfaktorn av stor betydelse eftersom den fördröjning av åldrandet som en låg temperatur medför endast delvis kan genomföras (kylning ner till 10 – 12 grader är möjlig).

7.2.2 Kvalitet, rests substanser, mikrobiologi, spårbarhet

Produktkvaliteten i den svenska växthusproduktionen får generellt anses vara god. Den kan dock förbättras ytterligare, framför allt kring midsommar och under säsongens senare del. En orsak är att det förekommer att plantorna behålls längre än vad som är lämpligt med avseende på den kvalitet som produceras.

Ett problem med den “vanliga” tomaten är att konsumenterna upplever att produkten har alltför lite smak, ett problem som finns i hela Europa. Detta påverkar naturligtvis konsumtionsnivån och bör tas på allvar.

Kvalitetsbegreppet inkluderar att produkterna ska vara sunda. I och med att ökad vikt läggs vid produkternas sundhet, såväl med avseende på rests substanser som mikrobiologiskt, efterfrågas en ökad uppföljning av dessa aspekter från leverantörssidan.

Arbetet med spårbarhet har i Sverige gett goda resultat och problem knutna till denna fråga uppges vara få. Däremot tillämpas ett flertal olika system. Önskemål om en samordning av systemen har därför framkommit.

Konsumentförpackningar, brickor eller individuell filmning kan vara ett sätt att bibehålla kvaliteten, förlänga hållbarheten och minska svinn. Det kan också skapa ett mervärde för produkten. Ett minskat svinn är positivt ur miljösynpunkt. Användning av förpackningar och inlägg måste dock vägas mot det avfall som materialet skapar och dess negativa miljöpåverkan.

7.2.3 Marknadsföring

Marknadsföringsinsatser för köksväxter som odlats under glas är liksom för frilandsgronsaker tämligen splittrade. Ett undantag är segmentet tomat där samordnade insatser genomförts. Detta får anses som positivt eftersom samordnade insatser har större möjligheter att ge bra effekter. Det faktum att Sveriges konsumtion av frukt och grönsaker ligger under den nivå som rekommenderas av Världshälsoorganisationen bör kunna lyftas fram eftersom EU:s syfte med stödet till marknadsföring framför allt är att främja konsumtionen som helhet.

Insatser som gjorts hittills inom området marknadsföring har ibland omfattat åtgärder som kan anses ligga under handelns (grossister och detaljister) ansvar. Hur och var produkterna ska exponeras i butik liksom kvalitetsarbete i butik är exempel på detta. Detta arbete ska sålunda inte vara stödberättigande. Det bör sålunda vara möjligt att förbättra de marknadsföringsinsatser som görs genom bl.a. fokusering på tydliga budskap och genom bättre samordning. Det måste samtidigt framhållas att marknadsföring alltid är svårt att utvärdera.

7.2.4 Produktutveckling och experimentell produktion

Experimentell produktion är i sig inget fokusområde utan ett sätt att arbeta med ett visst område. Det är sålunda ett verktyg som kan användas inom olika fokusområden, t.ex. miljö, kvalitet eller utveckling av nya produkter. I denna strategi knyts experimentell produktion till respektive fokusområde och ges därför relativt begränsat utrymme som eget område.

Den traditionella produktionen av växthusgrönsaker i Sverige har omfattat tomat, gurka, huvudsallat och melon. Produktionen av melon och av huvudsallat är dock idag mycket liten. Istället har nya produkter i form av kruksallat¹⁴, och färska kryddor i kruka vuxit fram och omfattar idag cirka 20 procent vardera av segmentets värdevolym. Till detta kommer en ökning av produktion av jordgubbar i växthus som också kan inkluderas i segmentet. Utveckling av nya produkter inom segmentet som helhet får därför sägas vara god.

Produktionen av tomat i Sverige domineras av produktion av traditionell tomat som saluförs i lösvikt i butik. Diversifiering med produktion av nya produkter i form av t.ex. kvisttomater, plommotomater och körsbärstomater har endast i begränsad omfattning ägt rum i Sverige. Inom segmentet tomat finns utrymme för produktutveckling för att generera produkter med ett mervärde jämfört med den traditionella produktionen. Ett liknande utrymme skulle kunna finnas inom segmentet gurka även om det här är svårare att se alternativ till den traditionella gurkan.

Produktutveckling avser även framtagning av nya typer av konsumentförpackningar för att förlänga hållbarheten, minska skadefrekvens och svinn och därigenom höja produkternas marknadsvärde. Denna typ av produktutveckling har också stort värde men måste samordnas med miljöarbetet.

Produktutveckling bedöms ha en stor betydelse för segmentet. Det arbete som bedrivs bör därför fortsätta.

7.2.5 Krishantering

Kriser inom sektorn kan orsakas dels av låga priser och dels av väder och olika naturfenomen. Segmentet växthusodling löper ingen risk för hagelskador (annat än på växthus vilket täcks av "vanliga" försäkringar) och endast en begränsad risk för översvämningar. Däremot kan segmentet drabbas av patogener, även karantänskadegörare. Upptäckt av karantänskadegörare leder oftast till krav på omfattande destruktion men ersättning utgår endast sällan. Detta är ett område som kan orsaka stora problem för drabbade odlare.

Prisvariationer bör regleras av marknaden själv. Andra kriser har hittills hanterats av näringen själv. Det nya regelverket ger dock möjlighet att stödja olika former av krishanterande åtgärder.

7.2.6 Miljö och klimat

Växthusodlingen i Sverige har en lång tradition av användning av biologisk bekämpning och användningen av kemiska bekämpningsmedel är låg. Odlingen

¹⁴ Produktionen har funnits i många år varför det korrekta i att kalla den "ny" kan diskuteras. Produktionen har dock ökat kraftigt under senare år.

har endast begränsade problem med allvarliga växtskadegörare som i andra länder vållat stora problem. Detta är en fördel som förtjänats genom ett gediget fyto sanitärt arbete som krävt en hel del resurser. Situationen förändras dock ständigt genom att såväl den internationella som den nationella handeln med produkterna och med närbesläktade produkter¹⁵ orsakar spridning av nya patogener.

Inom växthusodlingen har man kommit långt i den tekniska och biologiska utvecklingen av recirkulerande odlingsystem som minimerar utsläpp av näringsämnen. En inventering 2006 visade dock att endast 27 procent av odlingsytan och 19 procent av företagen använde denna teknik. Arbetet med att hålla produktionen frisk och med att minimera användning och läckage av bekämpningsmedel och näring bör fortsätta med en hög ambitionsnivå.

Förpackningar, dels ytteremballage i form av lådor och kartonger och dels konsumentförpackningar, genererar stora mängder avfall. Ambitionen bör vara att i så stor utsträckning det är möjligt använda recirkulerande lådor. När det gäller konsumentförpackningar används idag främst ”vanlig” petroleumbaserad plast. Här bör ambitionen vara att övergå till förpackningar som tillverkats av förnyelsebar råvara. Detsamma gäller brickor och andra inlägg i ytterlådor.

Sveriges nordliga läge medför att energiåtgången vid produktion i växthus är högre än i viktiga konkurrentländer. Studier av energianvändning och utsläpp av växthusgaser visar att energiförbrukningen för växthusodlade tomater från Sverige är mångdubbelt högre än för frilandsodlade tomater från Spanien (60 MJ/kg mot 5 MJ/kg)¹⁶. Detta är dels en kostnadsfråga som är knuten till konkurrenskraften och dels en klimatfråga. Konsumenternas starkt ökande klimatmedvetenhet gör vidare att frågan får allt större konsumentfokus.

Ambitionen att minska användningen av extern energi för uppvärmning av växthus bör sålunda vara hög av flera skäl. Med extern energi avses energi som tillförts i form av el, kol, olja, ved, flis m.m. Egengenererad vind- och solenergi inkluderas inte i begreppet extern energi. Förutom minskning av mängden använd extern energi får även en övergång till biobränsle anses positiv. Här har redan en hel del resurser lagts ner vilket kan ses genom att två tredjedelar av växthusytan med tomatproduktion värms med biobränsle.

7.3 Starka och svaga sidor inom segmentet frukt och bär

7.3.1 Produktionsplanering, kontinuitet och leveranslogistik

Produktionsplanering, kontinuitet och leveranslogistik har inte samma innebörd i segmentet fruktodling som i odling av grönsaker på friland och i växthus eftersom produkterna skördas vid ett tillfälle och sedan kan lagras. Den produktionsplanering som görs innebär planering av sortmaterial som mognar vid olika tidpunkter och som kan lagras olika länge och på så sätt möjliggöra en någorlunda jämn och kontinuerlig leverans av frukt fram till dess att lagren är tömda. Detta arbete har fortgått under många år och bör fortsätta.

¹⁵ Allvarliga patogener på köksväxter kan även spridas via prydnadsväxter.

¹⁶ Carlsson – Kanayama, 1998.

För en produkt som äpplen som kan lagras under lång tid har närheten till konsumenterna inte med nödvändighet stor betydelse för kvaliteten. En fördel med en kort transport är dock att om transporten sker i suboptimalt klimat blir kvalitetsförlusterna mindre än under en lång transport.

7.3.2 Kvalitet, rests substanser, mikrobiologi och spårbarhet

När det gäller äpplen innebär Sveriges nordliga breddgrad begränsningar med avseende på sortval eftersom många av de vanligaste sorterna inte kan odlas i Sverige, åtminstone inte med en god kvalitet som resultat. Situationen för päron är ännu mer begränsad eftersom denna art är mer värmekrävande än äpplen. Produktionen av päron i Sverige är idag liten. För såväl äpplen som päron innebär klimatet och den korta växtsäsongen att avkastningen är lägre i Sverige jämfört med länder längre söderut. Inom jordgubbsproduktionen kan några större begränsningar med avseende på sorter inte ses.

Sveriges klimat medför att skalorna på äpplen blir tunnare än vid odling i varmare klimat. Svenska äpplen stötskadas därför lättare och just stötskador är ett kvalitetsproblem för svensk frukt. Klimatet har emellertid även positiva effekter i det att låga temperaturer stimulerar bildningen av aromämnen. Frukt och bär från kallare klimat får ofta en starkare arom än produkter från varmare klimat även om detta också är en sortfråga. Kallare klimat stimulerar även bildningen av vissa antioxidanter, något som kan ha effekter på näringsvärdet. Detta behöver dock undersökas bättre än vad som är fallet idag innan det kan framhållas generellt.

Segmentet äpplen har kommit långt i kvalitetsarbetet och investeringar i ändamålsenlig utrustning för hantering, sortering, lagring och paketering har gjorts. Tillgänglig teknisk utrustning utvecklas dock konstant med nya möjligheter som följd. Kvalitetsproblem förknippade med sortering, såväl med avseende på storlek som på färg, finns dock och arbetet med att reducera dessa bör fortsätta. Dessutom bör andelen frukt i de mest efterfrågade storleksklasserna kunna öka.

Kvalitetsbegreppet inkluderar även att produkterna ska vara sunda. I och med att ökad vikt läggs vid produkternas sundhet, såväl med avseende på rests substanser som mikrobiologiskt, efterfrågas en ökad uppföljning av dessa aspekter från leverantörssidan.

Arbetet med spårbarhet har i Sverige gett goda resultat och problem knutna till denna fråga uppges vara få. Däremot tillämpas flera olika system. Önskemål om en samordning av systemen har därför framkommit. Spårbarheten i jordgubbsproduktionen är dock betydligt mindre utvecklad än i övriga delsegment. Mot bakgrund av den låga anslutningsgraden för jordgubbar får det i dagsläget anses svårt att komma till rätta med detta problem via producentorganisationernas verksamhet.

Jordgubbssäsongen är i Sverige kort och intensiv. Produktionen är splittrad och organisationsgraden på två procent är mycket låg. Ett problem i segmentet är den korta hållbarheten som beror på bärens egenskaper men som ytterligare minskar genom bristande leveranslogistik och då inte minst bristande kylning.

7.3.3 Marknadsföring

Marknadsföringsinsatser inom segmentet frukt och bär har varit mindre splittrade inom detta segment än inom övriga eftersom såväl odling som PO-anslutning är mer koncentrerad än i övriga segment. Fruktodlare återfinns dock i flera föreningar även om huvudparten finns i en specifik fruktodlarorganisation. Det finns sålunda utrymme för samordning även inom detta segment för att förhindra att produkter från olika producentorganisationer ställs mot varandra vilket inte är avsikten med EU-finansierade marknadsföringsinsatser. Syftet är istället att främja konsumtionen som helhet. Det är i det sammanhanget inte oväsentligt att Sverige med en genomsnittlig konsumtion på 359 gram per dag ligger under WHO:s rekommendation på 400 gram.

7.3.4 Produktutveckling och experimentell produktion

Experimentell produktion är i sig inget fokusområde utan ett sätt att arbeta med ett visst område. Det är sålunda ett verktyg som kan användas inom olika fokusområden, t.ex. miljö, kvalitet eller utveckling av nya produkter. I denna strategi knyts experimentell produktion till respektive fokusområde och ges därför relativt begränsat utrymme som eget område.

Produktutveckling inom segmentet avser främst framtagning av nya sorter. Med tanke på den mycket långa tid som krävs för framtagning av helt nya produkter i form av nya frukter får det inte anses realistiskt att en producentorganisation i ett så litet producentland som Sverige med egen personal ska axla detta arbete.

Produktutveckling avser även framtagning av nya typer av förpackningar för att förlänga hållbarheten, minska skadefrekvens och svinn och därigenom höja produkternas marknadsvärde. Denna typ av produktutveckling kan vara värdefull men måste samordnas med miljöarbetet.

7.3.5 Krishantering

Kriser inom sektorn kan orsakas av låga priser eller väder/naturfenomen. Av väderorsakade kriser kan segmentet drabbas av hagelskador med stora ekonomiska konsekvenser. Frost i blomningen kan också orsaka stora problem liksom flera patogener. Prisvariationer bör regleras av marknaden själv. Kriser till följd av väder, naturfenomen och patogener har hittills hanterats av näringen själv. Det nya regelverket ger dock möjlighet att stödja olika former av krishanterande åtgärder.

7.3.6 Miljö och klimat

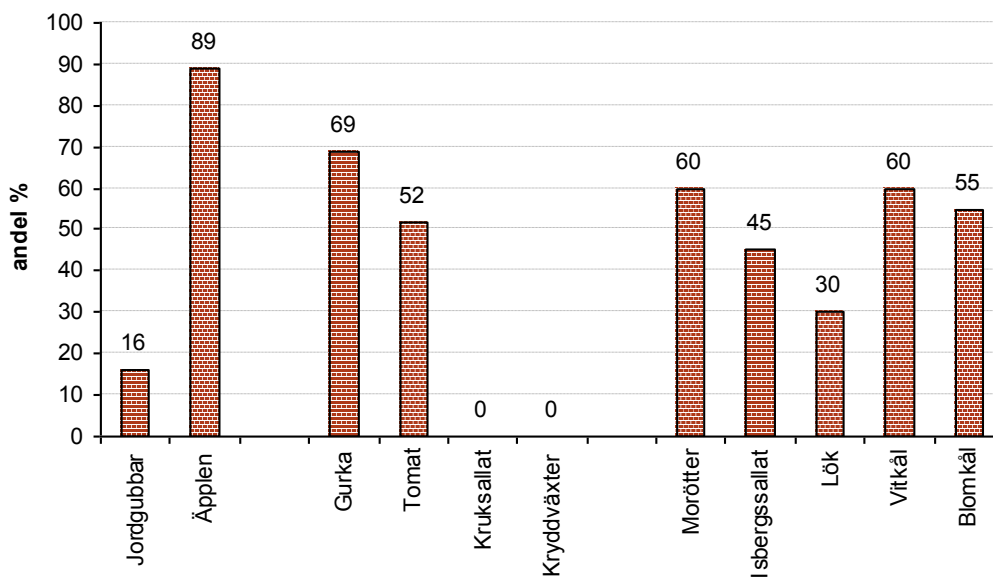
Ur såväl klimatsynpunkt som miljömässigt är svenska äpplen generellt ett bra val för svenska konsumenter. En livscykelanalys av äpplen från Sverige, Frankrike och Nya Zeeland som gjordes 1997¹⁷ visade att såväl med avseende på energianvändning som på pesticidanvändning var de svenska äpplena de minst miljöbelastande. Detta visar att mycket bra arbete utförts inom sektorn. Arbetet bör dock fortsätta med samma inriktning.

¹⁷ M. Stadig, 1997. Livscykelanalys av äppleproduktion – fallstudier för Sverige, Nya Zeeland och Frankrike. SIK, rapport 630.

Segmentets miljöpåverkan är till stora delar likartad den som beskrivits för segmentet frilandsgroönaker. Det omfattar bland annat läckage av näring, bekämpningsmedel och ogräsmedel. Förutom risken för att läckage når grundvattnet så påverkar det även den biologiska mångfalden och ekosystemens balans. Ett av de tydligaste exemplen på detta är övergödningen av hav och sjöar. Drivmedel för insatser inom produktionen och för transporter medför utsläpp av koldioxid och andra oönskade ämnen som påverkar miljön.

Liksom i segmentet frilandsoodlade grönsaker är det inte ovanligt att man i odlingen använder mer gödsel än vad som är optimalt. Det bör därför även här finnas en uttalad målsättning att ändra denna strategi eftersom den innebär en belastning på miljön. I användningen av bekämpningsmedel bör det också kontinuerligt pågå ett arbete i riktning mot ökad tillämpning av riskanalyser och behovsanpassade insatser i avsikt att minska miljöbelastningen. Till detta kommer att precisionsutrustning också kan minska mängden använda bekämpningsmedel och därför bör berättiga till stöd.

Förpackningar, dels ytteremballage i form av lådor och kartonger och dels konsumentförpackningar, genererar stora mängder avfall. Ambitionen bör vara att i så stor utsträckning det är möjligt använda recirkulerande lådor. Figur 37 visar att andelen som säljs i returlådor varierar mellan olika produkter och att det inom vissa segment finns stort utrymme för förbättringar. När det gäller konsumentförpackningar används idag främst ”vanlig” petroleumbaserad plast. Här bör ambitionen vara att övergå till förpackningar som tillverkas av förnyelsebar råvara. Brickor i pappkartonger eller plastbackar bör också tillverkas av förnyelsebar råvara.

Figur 37. Andel av saluförd volym inom PO som säljs i returlådor

Källa: Jordbruksverket.

8 Förhållandet mellan nationell strategi och verksamhetsprogram

Denna Nationella Strategi utgör det ramverk som anger inriktning och omfattning för de verksamhetsprogram som svenska producentorganisationer inom sektorn för frukt och grönsaker ska sammanställa. Verksamhetsprogrammen, som innehåller de åtgärder som organisationerna avser genomföra, medfinansieras av EU med 50 % eller i vissa fall med 60 procent¹⁸.

Verksamhetsprogrammen ska följa gällande regelverk. De viktigaste lagtexterna finns angivna i avsnitt 1. Följande punkter är viktiga att notera:

- Verksamhetsprogrammen ska ha minst två av de syften som avses i artikel 122 (c) och 103 (c) 1 i förordning (EG) 1234/2007.

Artikel 122 (c) anger tre syften för erkända producentorganisationer:

- (i) Säkerställa att produktionen är planerad och anpassad till efterfrågan, särskilt när det gäller kvalitet och kvantitet.
- (ii) Att främja koncentrationen av utbudet och avyttringen av medlemmarnas produktion.
- (iii) Att minska produktionskostnaderna och stabilisera producentpriserna.

Artikel 103 (c) anger sex syften för producentorganisationernas verksamhetsprogram:

- a) Produktionsplanering
 - b) Förbättrad produktkvalitet
 - c) Ökat handelsvärde för produkterna
 - d) Främjande av produkterna oavsett om de är färska eller bearbetade.
 - e) Miljöåtgärder och produktionsmetoder som tar hänsyn till miljön, inbegripet ekologiskt jordbruk.
 - f) Krisförebyggande och krishantering.
- Varje enskild åtgärd i verksamhetsprogrammen ska svara mot minst ett av de syften som anges i artikel 122 (c) och artikel 103 (c) (1) i förordning (EG) 1234/2007.
 - I enlighet med § 10 i Jordbruksverkets föreskrift SJVFS 2008:32 ska de krishan-teringsåtgärder, angivna i artikel 103 (c) (2) i förordning 1234/2007 som i Sverige kan ingå i verksamhetsprogram vara:
 - Utbildning
 - Skörde försäkringar,
 - Stöd för administrativa utgifter för bildande av gemensamma fonder.

¹⁸ De villkor som kan berättiga till 60 % EU-finansiering finns angivna i artikel 103 (d) i Förordning (EG) 1234/2007.

- I enlighet med § 10 i Jordbruksverkets föreskrift SJVFS 2008:32 kan stöd till skörde försäkringar ges för att täcka kostnader för försäkringspremier som tecknats av producentorganisationen för att täcka förluster hos medlemsföretagen för att täcka förluster när de påverkas av växtskadegörare, naturkatastrofer och ogynnsamma väderförhållanden som kan likställas med naturkatastrofer.
- Investeringar som ökar miljöbelastningen tillåts endast om effektiva åtgärder har vidtagits för att skydda miljön mot belastningen (artikel 103 (c) (5) i 1234/2007). I linje med detta krav ska inga investeringar som avser användning av konventionell petroleumbaserad plast i produktionen vara stödberättigande.
- Följande förtydliganden till Bilaga VIII i förordning (EG) 1580/2007 över ej stödberättigande åtgärder görs:

Punkt 1.

 - Perenna växter i form av fruktträd är stödberättigande när det rör sig om utbyte av sortmaterial, inte nyplantering.
 - Specifika kostnader för ekologiskt material för växtskydd ersätts från driftsfonden med 60 % av den totala stödberättigande kostnaden, se 3 KAP, 5 §, i SJVFS 2008:32
- Följande krav gäller investeringar som är placerade i enskilda företag (enligt 3 KAP 17 § i SJVFS 2008:32):
 - Investeringar placerade i enskilda företag kan endast godkännas som en del av en större strategi med en tydlig kvantifierbar målsättning och där åtgärden och målsättningen omfattar flera företag.
 - En lista med uppgift om var investeringarna är placerade ska finnas hos producentorganisationen.
 - Investeringen ska ägas av producentorganisationen vilket ska framgå av inventarieförteckningen.
 - Intäkter från försäljning av investeringen, även efter avskrivningsperiodens slut, ska tillfalla producentorganisationen.
- Minst tio procent av utgifterna inom verksamhetsprogram för svenska producentorganisationer ska avse miljöåtgärder, dvs. åtgärder listade i sektion 9.6 i den Nationella Strategin. Sektion 9.6 är Sveriges miljöramar för åtgärder inom stödet till producentorganisationer (Artikel 103 (c) (3) i 1234/2007).
- Miljöåtgärderna, upptagna i sektion 9.6. i den Nationella Strategin, som väljs i ett verksamhet måste:
 - Respektera de krav för stöd till miljövänligt jordbruk som fastslagits i den första underparagrafen i artikel 39 (3) i rådets förordning (EG) Nr 1698/2005, och speciellt gå utöver:

- tillämpliga bindande normer i enlighet med artiklarna 4 och 5 i förordning (EG) nr 1782/2003 och i bilagorna III och IV till den förordningen
 - minimikraven för användning av gödningsmedel och växtskyddsprodukter enligt nationell lagstiftning
 - andra tillämpliga bindande krav i den nationella lagstiftningen.
- Vara i enlighet med det nationella ramverket för miljöåtgärder;
 - Vara förenligt med och komplettera övriga miljöåtgärder som genomförs i verksamhetsprogrammet och, i tillämpliga fall, med de åtaganden för miljövänligt jordbruk som stöds genom landsbygdsprogrammet och genomförs av medlemmar i producentorganisationen.
- När ett verksamhetsprogram möjliggör att olika miljöåtgärder kombineras eller då miljöåtgärder som valts inom ramen för verksamhetsprogrammen kan kombineras med åtgärder för miljövänligt jordbruk som stöds inom landsbygdsprogrammet, ska stödnivåerna beakta det specifika inkomstbortfallet och de extra kostnader och inkomstbortfall som är ett resultat av kombinationen.
 - Stöd för miljöåtgärder som valts i ett verksamhetsprogram, och som avser täcka extra kostnader och inkomstbortfall som ett resultat av åtgärderna, kan modifieras när relevanta referensnivåer ändrats (dvs. de normer utöver vilka miljöåtaganden måste gå).
 - I de fall när de Nationella miljöramarna möjliggör en miljöåtgärd (annan än investering) som liknar en åtgärd för miljövänligt jordbruk som inkluderas i landsbygdsprogrammet (dvs. åtgärder för att motverka utsläpp, för skydd av landskap och biotoper eller skydd av jordar och där varaktigheten är ett viktigt krav för åtgärdens effektivitet, dvs. för att uppnå de förväntade positiva effekterna på miljön), ska samma varaktighet tillämpas som för motsvarande åtgärder för ett miljövänligt jordbruk om inte en annan varaktighet kan motiveras i de nationella miljöramarna.
 - I de fall där verksamhetsprogrammets varaktighet är kortare (dvs. tre eller fyra år) än den ovan nämnda varaktigheten bör producentorganisationen åläggas att fortsätta den aktuella miljöåtgärden i sitt påföljande verksamhetsprogram om detta är nödvändigt för att uppnå samma varaktighet som tillämpas för liknande åtgärder för miljövänligt jordbruk inom landsbygdsprogrammet, utom i väl motiverade fall, och speciellt på basis av resultaten av den halvtidsutvärdering av verksamhetsprogrammen som föreskrivs i artikel 127 (3) i kommissionens förordning (EG) Nr 1580/2007.
 - I framtiden, där så är tillämpligt, ska ovanstående krav förknippade med varaktighet också tillämpas på andra åtgärder som läggs till de nationella miljöramarna.

9 Strategi och åtgärder på basis av starka och svaga sidor

9.1 Strategi och åtgärder - produktionsplanering, kontinuitet och leveranslogistik

Produktionsplanering i dess grundläggande betydelse avser programmering¹⁹ av odlingen för att ge kontinuerliga skördar. Framför allt programmeras produkter som kan ge flera skördar under en odlingssäsong. Detta arbete förekommer för ett flertal produkter inom segmentet friland. Inom köksväxtodlingen under glas görs det för sallat och för kryddväxter. Inom gurkanodlingen där man byter ut plantmaterialet en eller två gånger per säsong krävs också gemensam planering på PO-nivå för att undvika att alla odlare planterar om samtidigt.

Produktionsplanering inom fruktsegmentet avser planering av sortimentet för att ge äpplen som kan saluföras vid olika tidpunkter under året dels genom att kunna skördas vid olika tider men också genom att de passar för lagring olika långa perioder.

Arbetet med produktionsplanering är väsentligt för att säkra kontinuitet i leveranserna till köparna, för att optimera avsättningsmöjligheterna och för en god lönsamhet. Det bör fortsätta och kontinuerligt förbättras.

Själva arbetet med att planera in odlarnas skördeomgångar har funnits under många år och löper kontinuerligt. Det får anses vara en normal produktionskostnad. Kostnader förknippade med att förbättra produktionsplaneringens precision och utfall bör däremot vara stödberättigande.

Verksamhetsprogrammen bör definiera vilka svagheter och utvecklingsmöjligheter som finns i existerande prognosystem för att kunna fokusera på att åtgärda och förbättra de svagheter som finns.

Åtgärder som kan berättiga till stöd

1) *Beskrivning av åtgärden:* Nya och förbättrade verktyg för produktionsplanering.

Motivering: Att säkra optimal produktionsplanering.

Åtagande: Att produktion ska planeras med avseende på kvantitet och kvalitet.

Stödberättigande kostnader: Investeringar i mjukvara och hårdvara för datorer. Kostnader för studieresor och utbildning förknippade med åtgärden är stödberättigande under avsnitt 9.7, generella åtgärder.

2) *Beskrivning av åtgärden:* Förbättrad möjlighet att avsätta frukt på marknaden genom optimering av volymer av olika fruktsorter.

Motivering: Att säkra optimal produktionsplanering.

Åtagande: Att byta ut existerande fruktträd mot andra sorter i enlighet med en existerande plan.

Stödberättigande kostnader: Kostnader för att röja existerande träd och plantering av nya träd eller för ympning av nya sorter på existerande träd.

¹⁹ Med programmering av odling avses att med förväntad tid gånger temperatur som bas beräkna tiden från sådd/plantering till skörd för att därigenom få en jämn produktionsvolym på önskad nivå.

3) *Beskrivning av åtgärden:* Gemensam distributionscentral

Motivering: Förbättrad logistik och leveransplanering

Åtagande: Att alla produkter inom ett geografiskt relevant upptagningsområde ska levereras via distributionscentralen.

Stödberättigande kostnader: Investeringskostnader eller hyreskostnader exklusive kostnader för driften

Ett övergripande syfte med stödet till producentorganisationer är att stärka odlarsamarbetet. Många åtgärder bör också genomföras kollektivt, t.ex. sortering, paketering lagring, distribution m.m. för att effektivisera verksamheten. För detta behövs i de flesta fall gemensamma lokaler byggda för ändamålet. Investeringar i gemensamma lokaler bör därför vara stödberättigande.

Utfallsindikatorer

- Antalet företag som medverkar i åtgärderna (alltid)
- Antal genomförda åtgärder (alltid)
- Totalt investeringsvärde (i förekommande fall)
- Areal eller kvantitet som omfattas av produktionsplanering (i förekommande fall)
- Areal eller kvantitet som omfattas av utbyte av sort (i förekommande fall)

Resultatindikatorer

- Förändring av volymen saluförd produktion (alltid)
- Förändring av värdet av den totala saluförda produktionen (alltid)

9.2 Strategi och åtgärder – kvalitet, rests substanser, mikrobiologi och spårbarhet

I begreppet kvalitet inkluderas här bl.a. yttre kvalitet (form, storlek m.m.), inre kvalitet (smak, arom, textur, näringsvärde, hållbarhet) och livsmedelssäkerhet (frihet från bekämpningsmedelsrester och toxiner samt mikrobiell sundhet). Arbete med att förbättra kvaliteten kan avse åtgärder såväl under odling som i samband med och efter skörd.

Producentorganisationerna bör ha en heltäckande kvalitetsstrategi med tydliga, kvantifierbara mål.

Åtgärder för att höja och säkra odlingskvaliteten bör vidtas. När det är möjligt, relevant och ekonomiskt försvarbart bör kvalitetsparametrar för odlingskvalitet användas. För att stödja detta arbete bör analyser av näringsstatus i jord och växt-delar vara stödberättigande. Åtgärder för att förbättra bevattningsvattnets kvalitet bör också vara stödberättigande. Investeringar i hagelnät och molnkanoner är förknippade med produkternas odlingskvalitet och faller därför inom ramen för detta arbete. Ett lämpligt sortmaterial i fruktodling (äpplen, päron, plommon, körsbär) får vidare anses vara förknippat med kvaliteten. Utbyte av sortmaterial bör därför vara stödberättigande medan kostnader för nyetableringar får anses vara en normal produktionsrelaterad investering vilka inte berättigar till stöd.

Den kvalitet som skapas genom ett bra odlingsarbete måste följas upp med optimal hantering i samband med skörd, sortering, paketering och kvalitetskontroll. I vissa fall tillkommer lagring.

Betydelsen av kalcium för att förbättra hållbarheten genom att stabilisera cellmembran och mittlamellen är väl etablerade. Eftersom frönas auxininnehåll stärker fruktens sinkstyrka för kalcium är en god pollinering viktig för kvalitet och hållbarhet hos frukt. Stöd till användning av humlor i tomatproduktionen är därför motiverat.

Åtgärder för att minska skador i samband med skörd bör beaktas eftersom dessa reducerar såväl kvalitet, hållbarhet som näringsvärde. Exempel på åtgärder som kan berättiga till stöd inom detta område är utbildning av personal (stödberättigande under avsnitt 9.7. generella åtgärder) och investering i ny utrustning som syftar till att minska skadefrekvensen.

För alla produkter bör tydliga mål avseende nedkylning efter skörd finnas²⁰. Detta är speciellt viktigt för känsliga produkter, dvs. produkter med kort hållbarhet. Arbetet kan komma att tydliggöra behov av effektivare kylutrustning men också en översyn av kylarnas lokalisering eftersom snabb nedkylning efter skörd förutsätter att avståndet till kylan är relativt kort. För produkter som lagras kan investeringar i lager och utrustning för kyla och CA/ULO²¹ vara motiverade.

Åtgärder för att förbättra och kvalitetssäkra sorteringen bör vidtas. Detta motiverar stöd till förbättrad sorteringsutrustning, kvalitetssäkringssystem och kvalitetskontroll.

Spårbarhet kan idag anses ingå i kvalitetsbegreppet. En god spårbarhet bör vara en målsättning för alla svenska produkter. Inskaffande av spårbarhetssystem om sådant saknas och övergång till enklare, samordnade och/eller mer ändamålsenliga system bör vara stödberättigande.

Certifiering för integrerad produktion och för ekologisk produktion säkerställer att produktion och hantering överensstämmer med specifika regler för att nå en viss kvalitetsnivå med avseende på produktionsmetoder. Denna kvalitetssäkring bör därför ses som en kvalitetsåtgärd och vara stödberättigande som en sådan.

Om investeringen görs hos ett enskilt medlemsföretag måste den ha en kollektiv prägel. Det betyder att ett av följande två villkor måste vara uppfyllt:

- Det finns ett stämmobeslut eller ett skriftligt avtal som visar att andra medlemmar har tillgång till utrustningen.
- Det framgår av verksamhetsprogrammet att investeringen är en del av ett program som omfattar flertalet företag inom producentorganisationen, eller en tydligt definierad grupp (till exempel gurkodlare).

20 Detta kan göras t.ex. genom att ange måltemperatur och tid efter skörd då temperaturen ska ha uppnåtts.

21 MA (Modified atmosphere – Modifierad atmosfär), CA (Controlled atmosphere - kontrollerad atmosfär) och ULO (Ultra low oxygen – lagring i mkt låg syrehalt) är tre beteckningar på teknik som bygger på lagring/ förvaring i minskad syrehalt och förhöjd koldioxidhalt.

Åtgärder som kan berättiga till stöd

1) *Beskrivning av åtgärden:* Motåtgärder mot hagelskador.

Motivering: Förbättrad produktkvalitet.

Åtagande: Ny investering.

Stödberättigande kostnader: Investeringar i hagelnät och i molnkanoner. Kostnader för konsulttjänster, kvalificerad personal, studieresor och utbildning förknippade med åtgärden är stödberättigande under avsnitt 9.7, generella åtgärder.

2) *Beskrivning av åtgärden:* Höjd kvalitet eller höjt saluvärde på skördade produkter genom tvättning, sortering, skalning, vägning, filmning och packning.

Motivering: Höjd kvalitet och höjt värde på marknadsförda produkter.

Åtagande: Nya investeringar eller ersättning av existerande utrustning med förbättrad teknologi. Användning av utrustning och teknik ska ske enligt specifikationer och rekommendationer.

Stödberättigande kostnader: Investeringar i utrustning för tvättning, sortering, skalning, vägning, filmning och packning. Kostnader för konsulttjänster, kvalificerad personal, studieresor och utbildning förknippade med åtgärden är stödberättigande under avsnitt 9.7, generella åtgärder.

Om investeringen görs på ett enskilt företag måste den uppfylla villkoren för kollektiv prägel. Se definitionen i slutet av ingressen till avsnitt 9.2.

3) *Beskrivning av åtgärden:* Förbättrad kvalitet genom skördekyllning.

Motivering: Förbättrad kvalitet genom sänkning av produkttemperaturen efter skörd.

Åtagande: Kyllning av produkterna så snabbt som möjligt efter skörd.

Stödberättigande kostnader: Investeringar i skördekyllar. Kostnader för konsulttjänster, kvalificerad personal, studieresor och utbildning förknippade med åtgärden är stödberättigande under avsnitt 9.7, generella åtgärder.

Om investeringen görs på ett enskilt företag måste den uppfylla villkoren för kollektiv prägel. Se definitionen i slutet av ingressen till avsnitt 9.2.

4) *Beskrivning av åtgärden:* Nya eller förbättrade lagringskylar.

Motivering: Förbättrade möjligheter för lagring av produkter vid låga temperaturer.

Åtagande: Användning av kylarna enligt rekommendationer för optimal lagringskvalitet.

Stödberättigande kostnader: Investeringar i nya kylar eller ersättning av existerande kylar. Kostnader för konsulttjänster, kvalificerad personal, studieresor och utbildning förknippade med åtgärden är stödberättigande under avsnitt 9.7, generella åtgärder.

Om investeringen görs på ett enskilt företag måste den uppfylla villkoren för kollektiv prägel. Se definitionen i slutet av ingressen till avsnitt 9.2.

5) *Beskrivning av åtgärden:* Förbättrad lagringskvalitet genom kontrollerad eller modifierad atmosfär.

Motivering: Att förbättra kvaliteten efter lagring och förlänga hållbarheten.

Åtagande: Användning av faciliteterna enligt rekommendationer för optimal lagringskvalitet.

Stödberättigande kostnader: Investeringar i utrustning och lagerutrymmen för kontrollerad atmosfär, ”ULO”-lager (Ultra Low Oxygen) och modifierad atmosfär. Kostnader för konsulttjänster, kvalificerad personal, studieresor och utbildning förknippade med åtgärden är stödberättigande under avsnitt 9.7, generella åtgärder.

Om investeringen görs på ett enskilt företag måste den uppfylla villkoren för kollektiv prägel. Se definitionen i slutet av ingressen till avsnitt 9.2.

6) *Beskrivning av åtgärden:* Förbättrad fruktkvalitet genom användning av lämpliga sorter.

Motivering: Förbättrad fruktkvalitet.

Åtagande: Utbyte av existerande sorter mot andra sorter.

Stödberättigande kostnader: Investeringskostnader för röjning av existerande träd och plantering av nya träd eller ympning av nya sorter på existerande träd. Kostnader för konsulttjänster, kvalificerad personal, studieresor och utbildning förknippade med åtgärden är stödberättigande under avsnitt 9.7, generella åtgärder.

7) *Beskrivning av åtgärden:* Förbättrad vattenkvalitet.

Motivering: Förbättrad livsmedelssäkerhet.

Åtagande: Investering i teknologi för förbättrad vattenkvalitet som går utöver det som krävs i lagstiftningen.

Stödberättigande kostnader: Investeringskostnader. Kostnader för konsulttjänster, kvalificerad personal, studieresor och utbildning förknippade med åtgärden är stödberättigande under avsnitt 9.7, generella åtgärder.

Om investeringen görs på ett enskilt företag måste den uppfylla villkoren för kollektiv prägel. Se definitionen i slutet av ingressen till avsnitt 9.2.

8) *Beskrivning av åtgärden:* Vatten- och jordanalyser.

Motivering: Identifiering av potentiella problem med läckage av växtnäring och/eller växtskyddsmedel eller ogräsmedel som används i produktionen; förbättra kvaliteten på produkterna.

Åtagande: Åtgärden ska uppfylla punkterna (a), (b) och (c) i avsnitt 9.7 i den Nationella Strategin samt av § 15 i Kapitel 3 i Jordbruksverkets föreskrift SJVFS 2008:32.

Stödberättigande kostnader: Kostnader för analyser. Kostnader för konsulttjänster, kvalificerad personal, studieresor och utbildning förknippade med åtgärden är stödberättigande under avsnitt 9.7, generella åtgärder.

9) *Beskrivning av åtgärden:* Blad- och fruktanalyser.

Motivering: Bättre efter-skördkvalitet

Åtagande: Åtgärden ska uppfylla punkterna (a), (b) och (c) i avsnitt 9.7 i den Nationella Strategin) samt av § 15 i Kapitel 3 i Jordbruksverkets föreskrift SJVFS 2008:32.

Stödberättigande kostnader: Kostnader för analyser. Kostnader för konsulttjänster, kvalificerad personal, studieresor och utbildning förknippade med åtgärden är stödberättigande under avsnitt 9.7, generella åtgärder.

10) *Beskrivning av åtgärden:* Humlor i tomatproduktion och bin för frukt, bär och grönsaker på friland.

Motivering: Förbättrad kvalitet.

Åtagande: Användande av humlor eller bin i produktionen. Ingen användning av bekämpningsmedel som kan skada humlorna eller bina, och att på bästa sätt sörja för insekternas välbefinnande.

Stödberättigande kostnader: Kostnader för humlor eller bin. Kostnader för konsulttjänster, kvalificerad personal, studieresor och utbildning förknippade med åtgärden är stödberättigande under avsnitt 9.7, generella åtgärder.

11) *Beskrivning av åtgärden:* Kvalitetscertifiering.

Motivering: Förbättrad produktkvalitet.

Åtagande: Att följa de riktlinjer och åtaganden som certifieringen innebär.

Stödberättigande kostnader: Kostnader för certifiering och för obligatoriska revisioner. Revisioner föranledda av tidigare funna fel är ej stödberättigande. Kostnader för konsulttjänster, kvalificerad personal, studieresor och utbildning förknippade med åtgärden är stödberättigande under avsnitt 9.7, generella åtgärder.

12) *Beskrivning av åtgärden:* Spårbarhet.

Motivering: Förbättrad spårbarhet och därigenom ökad livsmedelssäkerhet.

Åtagande: Spårbarhetsprojekt som går utöver det som lagstiftningen kräver.

Stödberättigande kostnader: Kostnader för ökad spårbarhet. Endast kostnader för spårbarhetsprojekt som går utöver det som krävs i lagstiftningen är stödberättigande. Kostnader för konsulttjänster, kvalificerad personal, studieresor och utbildning förknippade med åtgärden är stödberättigande under avsnitt 9.7, generella åtgärder.

13) *Beskrivning av åtgärden:* Kontroll av överensstämmelse med handelsnormerna

Motivering: Förbättrad kvalitet

Åtagande: Uppfyllande av kraven i EU:s eller FN-ECE:s handelsnormer. Kontrollerna genomförs av kvalificerad personal.

Stödberättigande kostnader: Timkostnad för kvalitetskontrollanter. Endast i undantagsfall kan kontrollerna göras i anslutning till odlingen.

14) *Beskrivning av åtgärden:* Ökad produktkvalitet genom rening av luft.

Motivering: Vid sortering av vissa produkter, t.ex. lök, fylls luften av smuts och stoftpartiklar som sedan lägger sig som avlagringar på produkter och förpackningar vilket påverkar saluvärdet. Genom luftrening kan problemet minskas och en högre produktkvalitet erhållas.

Åtagande: Användning av utrustning enligt föreskrivna anvisningar.

Stödberättigande kostnader: Investeringskostnader och installationskostnader för installering av luftrening i sorterings och förpackningslokaler. Kostnader för konsulttjänster, kvalificerad personal, studieresor och utbildning förknippade med åtgärden är stödberättigande under avsnitt 9.7, generella åtgärder.

Om investeringen görs på ett enskilt företag måste den uppfylla villkoren för kollektiv prägel. Se definitionen i slutet av ingressen till avsnitt 9.2.

Utfallsindikatorer

- Antal genomförda åtgärder (alltid)
- Totalt investeringsvärde (i förekommande fall)

Resultatindikatorer

- Förändring av volymen saluförd produktion som svarar mot kraven i ett specifikt kvalitetsprojekt (alltid)
- Förändring av värdet av den totala saluförda produktionen (alltid)
- Beräknad effekt på produktionskostnaderna (alltid)

9.3 Strategi och åtgärder – marknadsföring

Det övergripande syftet med marknadsföringsinsatser bör vara att öka konsumtionen av frukt och grönsaker generellt men också av specifika produkter eller produktgrupper. En logisk följd av detta är att målgruppen för marknadsföringsinsatser bör vara konsumentledet. I motiverade fall kan insatser riktade mot partihandel och/eller detaljister medges.

Insatserna ska vara inriktade på information om produkterna. Prisinformering reklamer är en normal försäljningskostnad för handeln och ska därför inte berättiga till stöd. Åtgärder avseende exponering i butik är likaså att beakta som normala kostnader förknippade med handelns saluföring och ska därför inte berättiga till stöd.

Huruvida kvalitetsbeteckningar och deras länkning till en geografisk region skapar ett mervärde eller ej är en fråga som återkommande diskuteras inom EU. Produktion inom ett geografiskt område eller produktion inom närområdet är dock ingen självklar garanti för att produkter håller en viss kvalitet (se avsnitt 7). Stöd för marknadsföring av en geografisk beteckning tillåts inte heller av EU:s regelverk utom i de fall speciella förutsättningar är uppfyllda. Detta gäller såväl om referensen görs till ett land eller till en region.

Kvalitetsbeteckningar baserade på fastställda kvalitetskriterier som särskiljer dessa produkter har potential att skapa ett mervärde och är dessutom stödberättigande enligt EU:s regelverk. Framtagning av kvalitetsbeteckningar ska därför vara stödberättigande inom PO-stödet. Ramarna för namngivning av kvalitetsbeteckningar kan undersökas vidare.

Information via webbplatser är idag ett vanligt verktyg för att nå ut till kunder. Arbete med att skapa webbplatser och med att förändra dessa bör därför vara stödberättigande.

Marknadsundersökningar kan ge värdefull information om konsumentattityder, konsumtionstrender m.m. Denna typ av aktiviteter bör därför kunna ingå i verksamhetsprogram och vara stödberättigande.

Åtgärder som kan berättiga till stöd

1) *Beskrivning av åtgärden:* Marknadsföring genom radio- eller TV-reklam, tidningsannonser, informationsblad, reklam på lastbilar, samt marknadsundersökningar.

Motivering: Förbättrad exponering mot konsumenterna.

Åtagande: Ingen prisinformation. För all marknadsföring av frukt och grönsaker måste EU:s logotyp vara synlig, och följande text måste vara med: ”Kampanj som finansieras med stöd av Europeiska unionen”. Om marknadsföringen avser producentorganisationen snarare än dess produkter ska EU:s logotyp inte vara med.

Stödberättigande kostnader: Kostnader för att skapa reklam och få ut den till målgruppen, inklusive marknadsundersökningar. Kostnader för konsulttjänster, kvalificerad personal, studieresor och utbildning förknippade med åtgärden är stödberättigande under avsnitt 9.7, generella åtgärder.

2) *Beskrivning av åtgärden:* Utveckling av nya klichéer till olika typer av förpackningar.

Motivering: Förbättrad exponering mot konsumenterna. *Åtagande:* Ta fram nya klichéer

Stödberättigande kostnader: Kostnader för att utforma och tillverka nya klichéer till olika typer av förpackningar. Kostnader för att använda klichéerna är däremot inte stödberättigande.

3) *Beskrivning av åtgärden:* Butiksdemonstrationer.

Motivering: Förbättrad exponering mot kunderna.

Åtagande: Ingen prisinformation. EU:s logotyp måste vara synlig.

Stödberättigande kostnader: Kostnader för butiksdemonstrationer. Kostnader för konsulttjänster, kvalificerad personal, studieresor och utbildning förknippade med åtgärden är stödberättigande under avsnitt 9.7, generella åtgärder.

4) *Beskrivning av åtgärden:* Skapande och underhåll av en webbplats för PO:n

Motivering: Marknadsföring av PO:n och dess produkter. Förbättrad information till och exponering mot kunderna.

Åtagande: Upprätthålla en professionell webbplats.

Stödberättigande kostnader: Kostnader för att skapa och underhålla en webbplatsen för PO:n. Kostnader för konsulttjänster, kvalificerad personal, studieresor och utbildning förknippade med åtgärden är stödberättigande under avsnitt 9.7, generella åtgärder.

5) *Beskrivning av åtgärden:* Framtagning av en kvalitetsbeteckning.

Motivering: Höjt produktvärde.

Åtagande: Respekt för de kvalitetsparametrar som knyts till beteckningen.

Stödberättigande kostnader: Kostnader för framtagning av en kvalitetsbeteckning. Kostnader för konsulttjänster, kvalificerad personal, studieresor och utbildning förknippade med åtgärden är stödberättigande under avsnitt 9.7, generella åtgärder.

6) *Beskrivning av åtgärden:* Specialinriktade PR-kampanjer.

Motivering: Förbättrad information till och exponering mot kunderna.

Åtagande: Ingen prisinformation. För all marknadsföring av frukt och grönsaker måste EU:s logotyp vara synlig, och följande text måste vara med: ”Kampanj som finansieras med stöd av Europeiska unionen”. Om marknadsföringen avser producentorganisationen snarare än dess produkter ska EU:s logotyp inte vara med.

Stödberättigande kostnader: Kostnader för specialinriktade PR-kampanjer. Kostnader för konsulttjänster, kvalificerad personal, studieresor och utbildning förknippade med åtgärden är stödberättigande under avsnitt 9.7, generella åtgärder.

7) *Beskrivning av åtgärden:* marknadsföring på internet

Motivering: Förbättrad exponering mot detaljister och konsumenter.

Åtagande: Ingen prisinformation. För all marknadsföring av frukt och grönsaker måste EU:s logotyp vara synlig, och följande text måste vara med: ”Kampanj som finansieras med stöd av Europeiska unionen”. Om marknadsföringen avser producentorganisationen snarare än dess produkter ska EU:s logotyp inte vara med.

Stödberättigande kostnader: Kostnader för att skapa reklam till internetsidor och för publicering på dessa. Marknadsföring på grossisternas beställningssidor är inte stödberättigande. Kostnader för konsulttjänster, kvalificerad personal, studieresor och utbildning förknippade med åtgärden är stödberättigande under avsnitt 9.7, generella åtgärder.

Utfallsindikator

- Antal genomförda åtgärder (alltid)

Resultatindikatorer

- Förändring av värdet av saluförd produktion (genomsnittligt försäljningspris) (alltid)
- Förändring av volymen av den totala saluförda produktionen (alltid)

9.4 Strategi och åtgärder – produktutveckling och experimentell produktion

Produktutveckling och experimentell produktion är nödvändigt för att förbättra sorter, produktionsteknik och hantering efter skörd.

Att finna nya sorter kan syfta till att förbättra avkastning, kvalitet, smak, hållbarhet, lagringsduglighet, planering av produktionen eller av tid för saluföring eller slutligen för att minska behovet av växtskyddsmedel, ogräsmedel och/eller växtnäring.

Att finna nya produkter syftar till att finna nya marknader och öka PO:ns totala produktion.

För känsliga produkter kan framtagning av ändamålsenliga förpackningar vara motiverat i syfte att bättre bibehålla kvaliteten och minska svinnet. I detta arbete måste dock miljöaspekterna beaktas för att inte i onödan öka avfallsmängden.

Rådets förordning 1234/2007 artikel 103 (c) (5) föreskriver att investeringar som ökar miljöbelastningen endast ska tillåtas om effektiva åtgärder har vidtagits för att skydda miljön mot belastningen.

Jordbruksverkets bedömning är att det inte går att vidta åtgärder som skyddar miljön mot belastningen av en ökad mängd konsumentförpackningar av konventionell petroleumbaserad plast eftersom dessa kommer att spridas över hela landet. Utvecklingskostnad för framtagning av nya konsumentförpackningar i ”konventionell” plast ska därför inte vara stödberättigande. Utvecklingskostnaden för framtagning av konsumentförpackningar i material gjorda på minst 50 procent förnyelsebar råvara bör däremot vara stödberättigande. Samma princip bör gälla även filmer och brickor. Stöd till konsumentförpackningar behandlas mer utförligt i avsnitt 9.6.e om miljöåtgärder.

Utvecklingskostnaden för att ta fram nya konsumentförpackningar i traditionell petroleumbaserad plast ska endast vara stödberättigande om koldioxidåtgången (angivet som koldioxidekvivalenter) för förpackningens produktcykel är minst 20 procent lägre än för de förpackningar som den nya förpackningen ska ersätta. I begreppet förpackning inkluderas här även film för styckeförpackning (av t.ex. gurka) och brickor för presentation av produkter i lådor.

Experimentell produktion kan också fokusera på produktionsteknik i syfte att förbättra avkastning, kvalitet, smak, hållbarhet, lagringsduglighet, planering av produktionen eller av tid för saluföring eller slutligen för att minska behovet av växtskyddsmedel, ogräsmedel och/eller växtnäring.

Experimentell produktion kan användas för att prova ut nya predatorer eller för att ändra det sätt på vilket dessa används.

Slutligen kan experimentell produktion fokusera på hantering efter skörd, inte minst på förbättrad lagringsteknik, förbättrade kyl-lagringsfaciliteter och förbättrad CA/MA-lagring och dess användning.

Åtgärder som kan berättiga till stöd

1) Beskrivning av åtgärden: Utveckling och provning av nya sorter.

Motivering: Förbättra kvalitet, smak, hållbarhet, lagringsduglighet eller reducera behovet av växtskyddsmedel, ogräsmedel och/eller växtnäring.

Åtagande: Åtgärden ska uppfylla de krav som ställs för experimentell produktion i Jordbruksverkets föreskrift SJVFS 2008:32, Kapitel 3, § 13, vilket bland annat innebär att det ska finnas en försöksplan. Åtgärderna måste utföras av kvalificerad tilläggspersonal (intern eller extern).

Stödberättigande kostnader: Kostnader för planering, arbete med försöken, utvärdering och spridning av resultaten. Kostnader för konsulttjänster, kvalificerad personal, studieresor och utbildning förknippade med åtgärden är stödberättigande under avsnitt 9.7, generella åtgärder.

2) Beskrivning av åtgärden: Försök med nya produkter.

Motivering: Finna nya marknader genom att införa nya produkter med god kvalitet som kan odlas på ett miljövänligt sätt.

Åtagande: Åtgärderna ska uppfylla de krav som ställs för experimentell produktion i Jordbruksverkets föreskrift SJVFS 2008:32, Kapitel 3, § 13, vilket

bland annat innebär att det ska finnas en försöksplan. Åtgärderna måste utföras av kvalificerad tilläggspersonal (intern eller extern).

Stödberättigande kostnader: Kostnader för planering, arbete med försöken, utvärdering och spridning av resultaten. Kostnader för konsulttjänster, kvalificerad personal, studieresor och utbildning förknippade med åtgärden är stödberättigande under avsnitt 9.7, generella åtgärder.

3) *Beskrivning av åtgärden:* Utveckling av nya konsumentförpackningar.

Motivering: Utveckling av konsumentförpackningar med minskad påverkan på miljön eller som ger bättre produktkvalitet.

Åtagande: Om den nya förpackningen tas fram av miljöskäl ska den leda till en minskning av växthusgasutsläppen med minst 20 procent (angivet som koldioxidekvivalenter) jämfört med den förpackning den är tänkt att ersätta. Om den tas fram av kvalitetsskäl ska PO visa att den nya förpackningen ger mätbara förbättringar i produkternas kvalitet och inte leder till ökad miljöbelastning. .

Stödberättigande kostnader: Kostnader för planering, arbete med försöken, utvärdering och spridning av resultaten. Kostnader för konsulttjänster, kvalificerad personal, studieresor och utbildning förknippade med åtgärden är stödberättigande under avsnitt 9.7, generella åtgärder.

4) *Beskrivning av åtgärden:* Förbättrad produktionsteknik.

Motivering: Förbättra kvalitet, smak, hållbarhet eller lagringsduglighet, eller reducera behovet av växtskyddsmedel, ogräsmedel och/eller växtnäring.

Åtagande: Åtgärden ska uppfylla de krav som ställs för experimentell produktion i Jordbruksverkets föreskrift SJVFS 2008:32, Kapitel 3, § 13, vilket bland annat innebär att det ska finnas en försöksplan. Åtgärderna måste utföras av kvalificerad tilläggspersonal (intern eller extern).

Stödberättigande kostnader: Kostnader för planering, arbete med försöken, utvärdering och spridning av resultaten. Kostnader för konsulttjänster, kvalificerad personal, studieresor och utbildning förknippade med åtgärden är stödberättigande under avsnitt 9.7, generella åtgärder.

5) *Beskrivning av åtgärden:* Användning av ”nya” predatorer eller förbättrad användning av existerande predatorer.

Motivering: Minskat behov av pesticider.

Åtagande: Åtgärden ska uppfylla de krav som ställs för experimentell produktion i Jordbruksverkets föreskrift SJVFS 2008:32, Kapitel 3, § 13, vilket bland annat innebär att det ska finnas en försöksplan. Åtgärderna måste utföras av kvalificerad tilläggspersonal (intern eller extern).

Stödberättigande kostnader: Kostnader för planering, arbete med försöken, utvärdering och spridning av resultaten. Kostnader för konsulttjänster, kvalificerad personal, studieresor och utbildning förknippade med åtgärden är stödberättigande under avsnitt 9.7, generella åtgärder.

6) *Beskrivning av åtgärden:* Förbättrad efter-skördhantering och lagring.

Motivering: Ökat produktvärde.

Åtagande: Åtgärden ska uppfylla de krav som ställs för experimentell produktion i Jordbruksverkets föreskrift SJVFS 2008:32, Kapitel 3, § 13, vilket bland annat innebär att det ska finnas en försöksplan. Åtgärderna måste utföras av kvalificerad tilläggspersonal (intern eller extern).

Stödberättigande kostnader: Kostnader för planering, arbete med försöken, utvärdering och spridning av resultaten. Kostnader för konsulttjänster, kvalificerad personal, studieresor och utbildning förknippade med åtgärden är stödberättigande under avsnitt 9.7, generella åtgärder.

Utfallsindikatorer

- Antal anläggningar som omfattas av åtgärderna (alltid)
- Antal hektar som berörs av försöksodling (om relevant)

Resultatindikator

- Antal nya tekniker, processer eller produkter som antagits sedan början av verksamhetsprogrammet (alltid).

9.5 Strategi och åtgärder – krishantering

Kriser kan orsakas av låga priser eller väder/naturfenomen. Några allvarliga kriser i form av låga priser orsakade av en överskottsproduktion har inte förekommit under den senaste tioårsperioden. Jordbruksverket bedömer inte heller att det finns någon allvarlig risk för överskottsproduktion under de närmaste åren. Prisvariationer har i Sverige helt reglerats av marknaden. Detta bör även vara fallet i framtiden.

Kriser orsakade av väder och naturfenomen omfattar i Sverige:

- a) hagelskador
- b) översvämningar
- c) frost i blomningen
- d) angrepp av patogener (svampar, virus, skadeinsekter, nematoder)

Denna typ av kriser har hittills också hanterats av näringen. Jordbruksverket konstaterar emellertid att naturfenomen och patogener kan orsaka stora ekonomiska skador i svenska odlingar. Premier för skörde-skadeförsäkringar för att täcka förluster hos medlemsföretagen orsakade av patogener, naturkatastrofer och ogynnsamma väderförhållanden som kan likställas med naturkatastrofer bör därför vara stödberättigande. Administrativa kostnader för att inrätta gemensamma fonder liksom utbildningsåtgärder för att förebygga och begränsa skador ska likaså berättiga till stöd.

Åtgärder som kan berättiga till stöd för att hantera punkterna (a) till (d) är:

1) *Beskrivning av åtgärden:* Skörde-försäkringar.

Motivering: Förbättrad säkerhet för odlare med avseende på möjliga skador från väder och naturfenomen.

Åtagande: De regler som fastställts i Jordbruksverkets förordning SJVFS 2008:32, Kapitel 3, § 11 rörande skörde-försäkringar måste följas.

Stödberättigande kostnader: Kostnader för försäkringspremier. Kostnader för konsulttjänster, kvalificerad personal, studieresor och utbildning förknippade med åtgärden är stödberättigande under avsnitt 9.7, generella åtgärder.

2) *Beskrivning av åtgärden:* Inrättande av gemensamma fonder.

Motivering: Förbättrad säkerhet för odlare med avseende på möjliga skador från väder och naturfenomen.

Åtagande: De regler som fastställts i Jordbruksverkets förordning SJVFS 2008:32, Kapitel 3, § 12 rörande gemensamma fonder måste följas.

Stödberättigande kostnader: Kostnader för inrättande av gemensamma fonder men begränsade till 250 000 kronor under fondens första år, 200 000 kronor under det andra året och 100 000 kronor under det tredje året.

9.5.1 Utfallsindikatorer

- Antal genomförda åtgärder (alltid)

9.5.2 Resultatindikatorer

- Sammanlagt värde av den försäkrade risken (i förekommande fall)
- Sammanlagt värde av den gemensamma fond som bildats (i förekommande fall).

9.6 Strategi och åtgärder – miljöåtgärder och klimat²² (Nationellt ramverk för miljöåtgärder)

Detta avsnitt utgör det svenska ramverket för miljöåtgärder inom producentorganisationernas verksamhetsprogram inom frukt- och grönsakssektorn.

På basis av artikel 103 (c) (3) i kommissionens förordning (EC) nr 1234/2007 och Jordbruksverkets föreskrift SJVFS 2008:32, kapitel 3, § 10, ska svenska producentorganisationers verksamhetsprogram och de åtgärder som genomförs till minst tio procent avse miljöåtgärder.

Ytterligare krav är beskrivna i avsnitt 8. Förhållandet till landsbygdsprogrammet finns beskrivet i avsnitt 10.4 och administrativa rutiner för att undvika dubbelfinansiering mellan stödet till producentorganisationer och landsbygdsprogrammet är beskrivna i avsnitt 12.

Miljöarbetet omfattar flera delar. Med utgångspunkt i den analys av behov och prioriteringar som gjorts i tidigare avsnitt (huvudsakligen avsnitt 6; 7.1.6, 7.2.6 och 7.3.6) fokuserar miljöåtgärderna på:

- klimatpåverkan
- påverkan på mark, luft, vatten och de organismer som lever där
- biologisk mångfald
- naturresursanvändning och avfallshantering.

Vid utarbetande av verksamhetsprogram och alla åtgärder som ska ingå i dessa ska miljöaspekter alltid beaktas. I samband med beslut (alla typer av beslut - inte endast rörande miljöåtgärder) där olika alternativ värderas ska miljöaspekter vara en viktig faktor som ingår i beslutsunderlaget. Jordbruksverkets åtgärdsprogram för att minska växtnäringens förluster från jordbruket, handlingsprogram för

²² Avsnittet rörande miljöåtgärder är identiskt med det Nationella ramverket för miljöåtgärder inom ramen för verksamhetsprogram inom sektorn för frukt och grönsaker.

användning av bekämpningsmedel i jordbruket och trädgårdsnäringen till år 2006²³ och Aktionsplan 2010 – För en ökad ekologisk konsumtion och produktion (samt ev. ett framtida handlingsprogram för klimatpåverkan) ska vara viktiga verktyg i detta arbete.

Artikel 103 (c) (5) i rådets förordning (EG) nr 1234/2007 föreskriver att investeringar som ökar miljöbelastningen endast ska tillåtas om effektiva åtgärder har vidtagits för att skydda miljön mot belastningen. Inga åtgärder som avser plast i produktionen ska därför vara stödberättigande i Sverige. Användning av plast för täckning på friland eller i växthusproduktionen liksom plasttunnlar för att förlänga växtsäsongen berättigar därför inte till PO-stöd i Sverige. Ett undantag är dock plaster som tillverkas av minst 50 procent förnyelsebar råvara. För dessa material ges stöd för merkostnaden jämfört med konventionell petroleumbaserad plast. Åtgärder som ökar energianvändningen²⁴ eller användning av kemiska bekämpningsmedel är inte heller stödberättigande.

Det miljöarbete som genomförs bör syfta till att minimera:

- (a) läckage från gödsling,
- (b) läckage av kemikalier i odlingen och andra negativa effekter av dess användning
- (c) drivmedelskonsumtionen,
- (d) användning av extern energi och utsläpp av koldioxid och andra oönskade ämnen vid uppvärmning av växthus och lager-, distributions- och andra produktionsanknutna lokaler.
- (e) den icke biologiska avfallsmängden.

Miljöarbetet bör dessutom stimulera:

- (f) ett utbyte av fossila energikällor för uppvärmning av växthus och lager-, distributions- och andra produktionsanknutna lokaler.
- (g) övergång till ekologiska produktionsmetoder
- (h) användning av miljövänligt producerade gödselmedel
- (i) användning av organiska rest- och biprodukter.

Följande strategi föreslås:

Gödsling och gödselmedel

Texten gäller syfte (a) läckage från gödsling, och (h) användning av miljövänligt producerade gödselmedel.

Inom växthusodlingen har man kommit långt i utveckling av behovsanpassade gödslingsstrategier och en minimering av läckage genom recirkulerande odlings-system där vatten och näringsämnen cirkulerar i ett slutet system som mikrobiellt hålls i balans med ett biofilter. Huvuddelen av företagen använder dock fortfarande inte denna teknologi. Arbetet med övergång till recirkulerande odlings-system bör fortsätta. Kostnader för investeringar i recirkulerande system bör sålunda vara stödberättigande.

23 I augusti 2008 utkom den i ny upplaga och heter då: "Handlingsplan för hållbart växtskydd."

24 Indirekt påverkan inkluderas inte eftersom man därigenom skulle eliminera till exempel deltagande i kurser, studieresor m.m.

Inom odling av frukt och bär samt av grönsaker på friland är det vanligt att använda mer gödsel än nödvändigt. Kostnaden för detta betraktas ofta som en riskpremie²⁵. Miljöarbetet bör sträva efter att övergå från generella gödslingsrekommendationer till metoder och strategier där man tar hänsyn till platsbundna förutsättningar. I detta arbete kan databaserade beslutsstöd vara användbara verktyg. Användning av precisionsutrustning för applicering bidrar också till att minska läckaget.

En väl fungerande växtföljd bidrar till att fånga upp och binda näring. Växtföljder baserade på kunskaper om när och hur växtnäringssläckage uppstår bör därför ersätta generella växtföljdsrekommendationer. Normalt växtföljdsarbete får anses ligga inom ramen för God Jordbrukarsed och bör därför inte vara stödberättigande. Kostnader för konsultstöd för att skraddarsy växtföljder ska däremot vara stödberättigande under avsnitt 9.7, generella åtgärder.

Målsättningen bör vidare vara att de gödslingsmedel som används producerats med miljövänlig teknologi dvs. där produktionen av gödslingsmedlet endast gett låga utsläpp av koldioxid och kväveoxid. Merkostnader (extra kostnader) för gödselmedel som producerats med teknologi som minskar utsläppen av växthusgaser under produktionen med minst 25 procent jämfört med konventionellt producerade gödslingsmedel ska därför berättiga till stöd.

Genom riskanalyser kan känsliga områden identifieras och särskilda åtgärder göras. Exempel på områden som bör ges extra fokus är odling på lätta jordar nära vattendrag. Brukning av organogena jordar bör också utvärderas, inte minst med avseende på klimataspekter.

Ytterligare en viktig faktor är bevattningsstrategier eftersom en överdriven bevattning lakar ut näringsämnen ur marken. I arbetet med bevattningsstrategier är bevattningsprognoser användbara instrument liksom webbaserade beslutsstöd. Kostnader för att utveckla eller tillgång till dessa verktyg bör därför vara stödberättigande medan det löpande arbetet inte bör berättiga till stöd.

Åtgärder som kan berättiga till stöd

1) *Beskrivning av åtgärden:* Sammanställning och genomförande av gödslingsstrategi för hela producentorganisationen.

Motivering: Reduktion av näringsläckage.

Åtagande: Gödslingsplanen måste följas i minst 5 år.

Stödberättigande kostnader: Databaserade beslutsstöd för gödsling, databaserade beslutsstöd för bevattning, investeringskostnader för precisionsutrustning för applicering av gödslingsmedel och för bevattning, samt markkartering och växtodlingsprogram med GPS för behovsanpassad gödsling. Kostnader för konsulttjänster, kvalificerad personal, studieresor och utbildning förknippade med åtgärden är stödberättigande under avsnitt 9.7, generella åtgärder.

2) *Beskrivning av åtgärden:* Recirkulerande vatten- och gödslingssystem för växthusproduktion (inkluderar ej ekologisk produktion).

Motivering: Reduktion av näringsläckage i växthussektorn.

²⁵ Fertilisation strategies for improving nutrient utilisation in field-grown potatoes and vegetables, 2007; Riley, H., Salo, T., Thorup-Kristensen, K., Sandin, H., Gertsson, U.

Åtagande: Installation av systemen och användning av systemen enligt specifikationer och rekommendationer.

Stödberättigande kostnader: Investeringskostnader. Kostnader för konsulttjänster, kvalificerad personal, studieresor och utbildning förknippade med åtgärden är stödberättigande under avsnitt 9.7, generella åtgärder.

3) *Beskrivning av åtgärden:* Specifika kostnader för miljövänligt producerade gödslingsmedel.

Motivering: Reduktion av utsläpp av koldioxid och kväveoxid från produktion av gödslingsmedel.

Åtagande: Användning av de miljövänligt producerade gödslingsmedlen.

Stödberättigande kostnader: Specifika, extra kostnader, för kväve- och fosforgödselmedel, för växthusproduktion och produktion på friland, som producerats med en teknologi som reducerar utsläppen av växthusgaser med minst 25 procent jämfört med konventionell teknik.

Bekämpningsmedel och kemikalier

Texten gäller syfte (b), läckage av kemikalier i odlingen och andra negativa effekter av dess användning.

Målsättningen för användningen av kemikalier i produktionen av frukt, bär och grönsaker, såväl för bekämpning av patogener som av ogräs, bör vara att minimera användningen så långt det är möjligt. Detta bör ske genom ökad behovsanpassning. I detta arbete är användning av predatorer, när sådana finns, och databaserade beslutsstöd, viktiga verktyg. Användningen av riskanalyser bör även öka.

Inom växthusodlingen finns sedan många år predatorer för bekämpning av skadedjur. I konceptet för användning av predatorer ingår även rådgivning. I den mån biologisk bekämpning finns för aktuell skadegörare måste det finnas **mycket** goda skäl bakom beslut att använda kemisk bekämpning istället för tillgänglig biologisk bekämpning.

Vid odling av såväl grönsaker på friland som av frukt och bär bör användningen av riskanalyser öka. Genom riskanalyser kan kritiska områden identifieras och särskilda åtgärder göras dels för att minska användningen av kemikalier men också för att minska de negativa effekterna av de medel som används. Exempel på områden som motiverar ökat fokus i avsikt att minska användningen av bekämpningsmedel är svampangrepp i lök och i jordgubbar.

Prognosverksamhet och databaserade beslutsstöd är viktiga verktyg i arbetet med att bekämpa t.ex. morotsfluga, jordfly och gurkbladmögel inom frilandsodling av grönsaker och av skorv och andra patogener vid odling av äpplen och päron.

Växtföljdens betydelse för att minska behovet av växtskyddsinsatser har tagits upp under avsnitt 7. Normalt växtföljdsarbete får anses ligga inom ramen för God jordbrukarsed. Kostnader för konsultstöd för att skraddarsy växtföljder bör däremot vara stödberättigande under avsnitt 9.7, generella åtgärder.

Ökad precision vid applicering av bekämpningsmedel är ett sätt att minska kemikalieanvändningen. Ett exempel är tunnelspruta för användning i fruktodlingar. Gemensamma investeringar i (ofta dyr) precisionsutrustning kan vara ett sätt att möjliggöra användning också i mindre odlingar. Precisionsutrustning som

inskaffas i avsikt att minska användningen av bekämpningsmedel ska därför vara stödberättigande.

Åtgärder som kan berättiga till stöd

4) *Beskrivning av åtgärden:* Sammanställning och genomförande av växtskyddsstrategi för hela producentorganisationen.

Motivering: Reduktion av läckage av växtskyddsmedel.

Åtagande: Växtskyddsplanen måste följas i minst 5 år.

Stödberättigande kostnader: Investeringskostnader för precisionsutrustning för applicering, 60 procent av kostnaden för predatorer, kostnader för databaserade beslutsstöd, investeringar i sporfilter och kostnader för investeringar i utrustning för prognoser samt kostnader för prenumeration på väderservice (SMHI, YR, DMI, FMI). Kostnader för konsulttjänster, kvalificerad personal, studieresor och utbildning förknippade med åtgärden är stödberättigande under avsnitt 9.7, generella åtgärder.

5) *Beskrivning av åtgärden:* Säkrare hantering av växtskyddssprutor.

Motivering: Minskat läckage från växtskyddssprutan vid hantering och förvaring.

Åtagande: Förvaring och påfyllning av växtskyddssprutan på biobädd eller hårdgjord yta med uppsamlingstank.

Stödberättigande kostnader: Investeringskostnader för biobädd eller hårdgjord yta med uppsamlingstank. Kostnader för konsulttjänster, kvalificerad personal, studieresor och utbildning förknippade med åtgärden är stödberättigande under avsnitt 9.7, generella åtgärder.

6) *Beskrivning av åtgärden:* Sammanställning och genomförande av en ogräskontrollstrategi för hela producentorganisationen.

Motivering: Reduktion av läckage av ogräsmedel.

Åtagande: Ogräskontrollplanen måste följas i minst 5 år.

Stödberättigande kostnader: Investeringskostnader för precisionsutrustning för applicering av ogräsmedel, eller för annan specialutrustning som leder till minskad eller eliminerad användning av ogräsmedel (till exempel optiska läsare). Kostnader för konsulttjänster, kvalificerad personal, studieresor och utbildning förknippade med åtgärden är stödberättigande under avsnitt 9.7, generella åtgärder.

7) *Beskrivning av åtgärden:* Flambekämpning eller ångning av ogräs och åtgärder som hör samman med detta.

Motivering: Reduktion av läckage av ogräsmedel.

Åtagande: Användning av flambekämpning eller ångning i odlingen.

Stödberättigande kostnader: Investeringskostnader i utrustning för flambekämpning eller ångning av ogräs. Kostnader för konsulttjänster, kvalificerad personal, studieresor och utbildning förknippade med åtgärden är stödberättigande under avsnitt 9.7, generella åtgärder.

Minska konsumtionen av drivmedel

Texten avser syfte c, drivmedelskonsumtionen.

En målsättning i miljöarbetet bör vara att minimera drivmedelskonsumtionen. En åtgärd inom detta område är att använda järnväg för långväga transporter. Trans-

port med järnväg kan dock vara dyrare än vägtransporter. Den specifika, extra kostnaden för järnvägstransporter ska därför vara stödberättigande.

Drivmedelskonsumtionen kan minska genom en revision av producentorganisationens logistik. Kostnader för detta bör därför berättiga till stöd under avsnitt 9.7. generella åtgärder.

Åtgärder som kan berättiga till stöd

8) *Beskrivning av åtgärden:* Minimering av drivmedelskonsumtionen.

Motivering: Reduktion av koldioxidutsläpp från drivmedelskonsumtion.

Åtagande: Användning av järnvägstransporter istället för vägtransporter. Optimala transportflödet med avseende på minskade koldioxidutsläpp från bränsleförbrukning.

Stödberättigande kostnader: Specifika extra kostnader för järnvägstransporter jämfört med vägtransporter, inklusive ny utrustning (såsom IT för beslutsstöd) och extra kostnader för personal med särskilda kvalifikationer för att optimera transportflödet .. Daglig transportplanering är inte stödberättigande. Kostnader för konsulttjänster, kvalificerad personal, studieresor och utbildning förknippade med åtgärden är stödberättigande under avsnitt 9.7, generella åtgärder.

Minskad miljöpåverkan från energiförbrukning

Texten avser syfte f), utbyte av fossila energikällor för uppvärmning av växthus och lager-, distributions- och andra produktionsanknutna lokaler och syfte d), minskning av energiförbrukning och utsläpp av växthusgaser.

Grunden för miljöarbetet rörande uppvärmning av växthus och andra produktionsbyggnader samt lager och distributionsbyggnader bör vara att minska energiåtgången för att skapa system med så liten insats av extern energi som möjligt. Frågan om huruvida en nollvision²⁶ är ett realistiskt långsiktigt mål eller inte behöver inte göras till en central fråga om målsättningen är att arbeta på att komma så långt som är möjligt och som kan anses ekonomiskt motiverat.

Energibesparande åtgärder bör vara centrala i detta arbete. Användning av energiväv i växthustaken har idag kommit långt. Arbetet får anses fortlöpande eftersom vävarnas livslängd är begränsad. Användning av energivävar längs väggarna är idag mer begränsad och bör utvecklas.

Det finns ett flertal tekniska lösningar för att ersätta fossila energikällor. Investeringar i jordvärme, bergvärme, luftvärme, spillvärme, vindsnurror, vågenergi och solceller liksom övergång från kol eller olja till flispannor och pelletspannor innebär en övergång till förnyelsebara energikällor. Kostnader för omläggning till uppvärmning med gas innebär minskade koldioxidutsläpp och bör därför också vara stödberättigande. Dessa investeringar kompletteras ofta med installation av ackumulatortankar (som lagrar värme i vatten från varma perioder för att användas under kallare perioder). Under den kallare period när energin som lagras i tanken används, ersätter denna energi också en fossil energikälla och därför bör även dessa investeringar vara stödberättigande under samma rubrik.

²⁶ Med nollvision avses att skapa system som inte kräver någon extern energi förutom den som erhålls från sol, vind, vatten, jord och berg.

Betydande förbättringar i energibesparingar kan också erhållas genom kontroll- och reglerteknik. Dessa bör därför vara stödberättigande under avsnitt 9.7. generella åtgärder.

Energiåtgången för belysning i växthus kan under delar av året vara stor. I den mån övergång till ny teknologi ger tydliga energibesparingar bör detta ses som en utveckling i positiv riktning som sålunda bör berättiga till stöd. Utvecklingen av lysdiodarmatur kan här vara värd att följa.

Kostnader för konsulttjänster, kvalificerad personal, studieresor och utbildning förknippade med åtgärden är stödberättigande under avsnitt 9.7, generella åtgärder.

Åtgärder som kan berättiga till stöd

9) *Beskrivning av åtgärden:* Energibesparing.

Motivering: Reducering av energikonsumtionen och därigenom av utsläpp av växthusgaser, för uppvärmning av växthus eller andra relevanta lokaler.

Åtagande: Installation av nytt system för energibesparing, eller ersättning av delar av ett energisystem i syfte att spara energi. Den nya utrustningen ska användas enligt rekommendationer och specifikationer.

Den förväntade reduktionen av energiåtgången ska uppskattas ex-ante på basis av tekniska specifikationer som verifierats av en oberoende kvalificerad person eller professionellt organ; den förväntade reduktionen måste vara minst 25 procent. I två fall kan en lägre minskning av energiförbrukningen godkännas:

- om investeringen förutom energibesparingen och minskade koldioxidutsläpp leder till andra miljövinster (t.ex. minskade utsläpp av luftföroreningar)
- om investeringen kompletterar tidigare satsningar på energibesparing (till exempel att gå från enkla energivävar till dubbla) som genomförts nyligen och som tillsammans syftar till en förväntad reduktion på minst 25 procent.

Den förväntade reduktionen av energiåtgången får dock aldrig vara lägre än 10 procent.

Stödberättigande kostnader: Investeringar i energiväv, vindskydd och slutna värmesystem som lagrar sommarens värmeöverskott. Fläktar kan vara stödberättigande endast som en del i ett system för minskad energiförbrukning. Kostnader för konsulttjänster, kvalificerad personal, studieresor och utbildning förknippade med åtgärden är stödberättigande under avsnitt 9.7, generella åtgärder.

Om investeringen görs på ett enskilt företag måste den uppfylla villkoren för kollektiv prägel. Se definitionen i slutet av ingressen till avsnitt 9.2.

10) *Beskrivning av åtgärden:* Förbättrad isolering av växthus.

Motivering: Reduktion av koldioxidutsläpp.

Åtagande: Utbyte av existerande växthusglas (eller motsvarande material) med mer energibesparande material.

Den förväntade reduktionen av energiåtgången kommer att uppskattas ex-ante på basis av tekniska specifikationer som verifierats av en oberoende kvalificerad person eller professionellt organ; den förväntade reduktionen måste vara minst 25 procent. Den får vara lägre, men inte under 10 procent, när det tillsammans med minskningen av energianvändning (och i koldioxidutsläpp) finns minst ytterligare en miljövinst i kombination (t.ex. minskade utsläpp av luftföroreningar).

Stödberättigande kostnader: Investeringskostnader för övergång från enkelglas till dubbel- eller trippelglas (eller motsvarande material) eller från dubbelglas till trippelglas (eller motsvarande material). Kostnader för konsulttjänster, kvalificerad personal, studieresor och utbildning förknippade med åtgärden är stödberättigande under avsnitt 9.7, generella åtgärder.

11) Beskrivning av åtgärden: Utbyte av fossila energikällor.

Motivering: Minskad användning av fossila energikällor.

Åtagande: Nya installationer av icke-fossila energikällor.

Stödberättigande kostnader: Investeringskostnader för övergång till jordvärme, bergvärme, luftvärme, spillvärme²⁷, solceller och vindsnurror och för övergång från olja eller kol till uppvärmning med flis eller pellets. Investeringskostnader för installation av ackumulatortankar. Kostnader för konsulttjänster, kvalificerad personal, studieresor och utbildning förknippade med åtgärden är stödberättigande under avsnitt 9.7, generella åtgärder.

12) Beskrivning av åtgärden: Omläggning från uppvärmning med olja eller kol till uppvärmning med gas.

Motivering: Reduktion av koldioxidutsläpp.

Åtagande: Utbyte av befintligt värmesystem eller delar av detta för att gå över från olja eller kol till gas.

Den förväntade reduktionen av koldioxidutsläppen kommer att uppskattas ex-ante på basis av tekniska specifikationer som verifierats av en oberoende kvalificerad person eller professionellt organ; den förväntade reduktionen måste vara minst 25 procent. Den får vara lägre, men ej under 10 procent, när det tillsammans med minskningen i koldioxidutsläpp finns minst ytterligare en miljövinst (till exempel minskade utsläpp av luftföroreningar).

Stödberättigande kostnader: Investeringskostnader för omläggning från olja eller kol till uppvärmning med gas. Kostnader för konsulttjänster, kvalificerad personal, studieresor och utbildning förknippade med åtgärden är stödberättigande under avsnitt 9.7, generella åtgärder.

13) Beskrivning av åtgärden: Rökgasrening.

Motivering: Rening av rökgaser från utsläpp av förorenande substanser.

Åtagande: Installation av ny utrustning för rökgasrening och upprätthållande av systemets funktion i enlighet med specifikationer och rekommendationer. De luftförorenande ämnen som ska reduceras i projektet måste tydligt specificeras.

Stödberättigande kostnader: Investeringar i rökgasrenande teknologi som går utöver det som krävs i lagstiftningen. Kostnader för konsulttjänster, kvalificerad personal, studieresor och utbildning förknippade med åtgärden är stödberättigande under avsnitt 9.7, generella åtgärder.

²⁷ Med spillvärme avses användning av överskottsvärme från kraftverk eller industrier.

14) *Beskrivning av åtgärden:* Ny lågenergibelysning eller installation av rörelsedetektorer.

Motivering: Minskning av energiåtgången för belysning.

Åtagande: Installation av ny utrustning som syftar till att minska energiförbrukningen för belysning och därefter underhåll av installationen enligt specifikationer och rekommendationer.

Den förväntade reduktionen av energiåtgången kommer att uppskattas ex-ante på basis av tekniska specifikationer som verifierats av en oberoende kvalificerad person eller professionellt organ. Den förväntade reduktionen måste vara minst 25 procent. Den får vara lägre, men ej under 10 procent, när det tillsammans med minskningen av energianvändning (och i koldioxidutsläpp) finns minst ytterligare en miljövinst (till exempel minskade utsläpp av luftföroreningar).

Stödberättigande kostnader: Investeringskostnader för installation av ny utrustning som syftar till att minska energiförbrukningen för belysning. Kostnader för konsulttjänster, kvalificerad personal, studieresor och utbildning förknippade med åtgärden är stödberättigande under avsnitt 9.7, generella åtgärder.

15) *Beskrivning av åtgärden:* Förbättrad isolering av lager-, distributions- och andra produktionsanknutna lokaler

Motivering: Reduktion av energiförbrukning och koldioxidutsläpp.

Åtagande: Utbyte av existerande isolering till mer energibesparande material.

Den förväntade reduktionen av energiåtgången kommer att uppskattas ex-ante på basis av tekniska specifikationer som verifierats av en oberoende kvalificerad person eller professionellt organ; den förväntade reduktionen måste vara minst 25 procent. Den får vara lägre, men inte under 10 procent, när det tillsammans med minskningen av energianvändning (och i koldioxidutsläpp) finns minst ytterligare en miljövinst (till exempel minskade utsläpp av luftföroreningar).

Stödberättigande kostnader: Investeringskostnader för att gå över till mer energibesparande material. Kostnader för konsulttjänster, kvalificerad personal, studieresor och utbildning förknippade med åtgärden är stödberättigande under avsnitt 9.7, generella åtgärder.

Minimera mängden icke-biologiskt avfall

Texten avser syfte e, den icke-biologiska avfallsmängden.

En minimering av mängden icke-biologiskt avfall kan fokusera på ett flertal områden. Ett område är användning av plast i produktionen, för marktäckning eller för plasttunnlar. Här finns utrymme för att utveckla miljövänliga alternativ. Konventionell petroleumbaserad plast som används i produktionen ska inte vara stödberättigande. Särskilda kostnader (merkostnaden) för plastmaterial tillverkade av minst 50 procent förnyelsebar råvara ska dock vara stödberättigande²⁸.

Avfallsaspekten bör också beaktas vid framtagning av konsumentförpackningar. Samma principer gäller för detta som i produktionsledet.

²⁸ Med särskild kostnad avses kostnaden för plasten tillverkad av minst 50 procent förnyelsebar råvara minus kostnaden för motsvarande plast tillverkad av konventionell petroleumbaserad råvara.

Ett annat viktigt delområde i detta arbete är att uppmuntra åtgärder som bidrar till återanvändning av emballage, till exempel plastlådor som tvättas mellan användning. Extra kostnader för eko-märkta tvättmedel för tvätt av lådorna är därför stödberättigande.

För att öka mängden kartong som återvinns kan komprimatorer för att komprimera kartongmaterial vara stödberättigande.

Åtgärder som kan berättiga till stöd

16) Beskrivning av åtgärden: Uppmuntra åtgärder som bidrar till återanvändning av plastlådor.

Motivering: Minskning av avfallsmängden.

Åtagande: Användning av miljömärkt tvättmedel för tvätt av återanvändbara plastlådor .

Stödberättigande kostnader: Specifik extra kostnad för användning av miljömärkt tvättmedel vid tvättning av lådorna.

17) Beskrivning av åtgärden: Stimulera ökad användning av material gjorda av förnybara råmaterial istället för petroleumbaserade material.

Motivering: Ökad användning av material gjorda av förnybara råvaror.

Åtagande: Användning av förnybara material istället för petroleumbaserade material.

Stödberättigande kostnader: Specifika extra kostnader för material, i produktionen och i konsumentförpackningar, gjorda av minst 50 procent förnybar råvara. Kostnaderna är stödberättigande endast när det alternativ som ersätts är ett petroleumbaserat material. Kostnader för konsulttjänster, kvalificerad personal, studieresor och utbildning förknippade med åtgärden är stödberättigande under avsnitt 9.7, generella åtgärder.

18) Beskrivning av åtgärden: Stimulera ökad användning av konsumentförpackningar med en lägre energikonsumtion.

Motivering: Reduktion av utsläpp av växthusgaser.

Åtagande: Användning av konsumentförpackningar med lägre energikonsumtion.

Stödberättigande kostnader: Specifika extra kostnader för konsumentförpackningar vars produktion leder till minst 20 procent lägre energikonsumtion (baserat på livscykel) än de konventionella förpackningar som de ersätter. Kostnader för konsulttjänster, kvalificerad personal, studieresor och utbildning förknippade med åtgärden är stödberättigande under avsnitt 9.7, generella åtgärder.

19) Beskrivning av åtgärden: Komprimering av pappkartonger.

Motivering: Bidra till ökad återanvändning av kartongavfall.

Åtagande: Inköp och användning av utrustning för att komprimera kartongavfall. Kontrakt med ett auktoriserat återvinningsföretag som tar emot det insamlade kartongavfallet.

Stödberättigande kostnader: Investeringskostnad för komprimeringsutrustning för kartonger. Kostnader för konsulttjänster, kvalificerad personal, studieresor och utbildning förknippade med åtgärden är stödberättigande under avsnitt 9.7, generella åtgärder.

20) *Beskrivning av åtgärden:* Specifika extra kostnader för emballage av stärkelse
Motivering: Minimera den icke-biologiska avfallsmängden.

Åtagande: Använda stärkelseemballage istället för kartong

Stödberättigande kostnader: Specifika extrakostnader för att använda stärkelsebaserade förpackningar istället för kartong. Kostnader för konsulttjänster, kvalificerad personal, studieresor och utbildning förknippade med åtgärden är stödberättigande under avsnitt 9.7, generella åtgärder.

21) *Beskrivning av åtgärden:* Reducerad användning av icke-biologiska odlingssubstrat som inte går att återanvända.

Motivering: Minskad användning av icke-biologiska odlingssubstrat som inte går att återanvända

Åtagande: Användning av samma icke-biologiska odlingssubstrat under flera år, enligt specifikation / skötselråd för att motverka skadegörare och patogener, eller användning av biologiska odlingssubstrat (utom torv).

Stödberättigande kostnader: Specifika extra kostnader för att använda återanvändbara icke-biologiska odlingssubstrat jämfört med odlingssubstrat som bara kan användas ett år, inklusive investering i ångningsutrustning för sterilisering av pimpsten, perlite och liknande material. Specifika extra kostnader för att använda biologiska odlingssubstrat utom torv. Kostnader för konsulttjänster, kvalificerad personal, studieresor och utbildning förknippade med åtgärden är stödberättigande under avsnitt 9.7, generella åtgärder.

Omställning till ekologisk produktion

Texten avser syfte g, övergång till ekologiska produktionsmetoder.

En odlare som väljer att lägga om en del av sin odling kommer att behöva investera i ny utrustning eftersom utrustning för gödsling, skörd och sortering måste vara separat för ekologisk produktion och konventionell produktion. Detta är särskilt sant för växthusodlare eftersom organiskt odlade produkter måste hållas åtskilda från konventionellt odlade produkter. Investeringarna kan avse ny gödselblandare / injektorer och separat sorteringsutrustning. Det är därför logiskt att erbjuda stöd för investeringskostnader som möjliggör partiell omläggning av odlingar.

Kostnader för konsulttjänster, utbildning, certifiering och inkomstbortfall knutna till ekologisk produktion stöds inom landsbygdsprogrammet.

Åtgärder som kan berättiga till stöd

22) *Beskrivning av åtgärden:* Separat utrustning vid partiell omläggning till ekologisk produktion.

Motivering: Stödja omläggning till ekologisk produktion.

Åtagande: Omläggning till ekologisk produktion av en del av den odlade arealen.

Stödberättigande kostnader: Investeringskostnader för separat utrustning för gödsling, skörd, sortering, tvättning och paketering. Kostnader för konsulttjänster, kvalificerad personal, studieresor och utbildning förknippade med åtgärden är stödberättigande under avsnitt 9.7, generella åtgärder.

Användning av organiska rest- och biprodukter

Texten avser syfte i, användning av organiska rest- och biprodukter.

Produktion av frukt och grönsaker genererar betydande mängder organiska rest- och biprodukter. Dessa kan ge negativa effekter på miljön om de inte tas hand om på ett korrekt sätt. De kan å andra sidan bidra positivt till produktionen och upprätthållandet av jordstrukturen om de används väl. Investeringar i installationer och utrustning för att omvandla organiska rest- och biprodukter till kompost bör därför vara stödberättigande.

Åtgärder som kan berättiga till stöd

23) Beskrivning av åtgärden: Omvandling av organiska rest- och biprodukter till kompost.

Motivering: Minska mängden organiskt avfall som inte tas om hand.

Åtagande: Råmaterialet för den kompost som tillverkas ska till minst 50 procent komma från medlemmarna. Dessutom måste den tillverkade komposten användas av medlemmarna eller säljas.

Stödberättigande kostnader: Investeringskostnader för installation och utrustning för att tillverka kompost. Kostnader för konsulttjänster, kvalificerad personal, studieresor och utbildning förknippade med åtgärden är stödberättigande under avsnitt 9.7, generella åtgärder.

Utfallsindikatorer

- Antal anläggningar som omfattas av insatserna (alltid)
- Totalt värde av investeringarna (i förekommande fall)
- Areal eller kvantitet saluförd produktion som omfattas av miljöåtgärderna (i förekommande fall)

Resultatindikatorer

- Beräknad förändring av den årlig användningen av mineralhaltiga gödselmedel per hektar, angivet per typ av gödselmedel (N och P) (ton/ha)
- Beräknad förändring av årlig energianvändning, per typ av energikälla eller typ av bränsle (liter/m³/Kwh per ton saluförd produktion).
- Beräknad förändring av använd mängd olja respektive kol
- Beräknad förändring av årlig mängd genererat avfall (ton per ton saluförd produktion)
- Beräknad förändring av årlig mängd förpackningsmaterial som använts (ton per ton saluförd produktion)

Effektindikatorer

- Beräknad förändring i total förbrukning av mineralgödsel, per typ (N eller P) (ton)
- Beräknad förändring i total energiförbrukning, per energikälla eller per typ av bränsle (liter/m³/Kwh)
- Beräknad förändring av totalt genererat avfall (ton)
- Beräknad förändring av förpackningsanvändningen (ton)

- Beräknad förändring i IP-areal (ha)
- Beräknad förändring i ekologisk areal (ha)

9.7 Strategi och åtgärder – generella åtgärder inom utbildning och rådgivning

I detta avsnitt har åtgärder av en mer kollektiv natur samlats. De ger inte alltid själva en mätbar förbättring av miljön, produktkvaliteten eller konkurrenskraften, utan kan ge detta i kombination med andra åtgärder. Ett grundläggande krav är därför att dessa kostnader kan vara stödberättigande endast i samband med åtgärder under andra avsnitt.

Åtgärder av en mer generell natur inkluderar:

- utbildning
- rådgivning/konsultstöd
- teknisk assistans
- studieresor
- livscykelanalyser
- marknadsundersökningar
- energi- och drivmedelsrevisioner
- produktionsplanering
- riskanalyser

För att vara stödberättigande, måste nedanstående krav (a-c) uppfyllas när det gäller teknisk assistans, rådgivning och utbildning, vatten-, jord-, blad- och fruktanalyser, livscykelanalyser, marknadsundersökningar och energi- och drivmedelsrevisioner. För varje specifik åtgärd måste det göras en beskrivning som visar att dessa krav är uppfyllda.

- Åtgärden avser komplettera (dvs. medfölja och vara knuten till) andra åtgärder inkluderade i den Nationella strategin, vilka därför måste vara inkluderade i verksamhetsprogrammet, och som specifikt avser stärka effekterna av dessa åtgärder. De aktuella åtgärderna måste specificeras.
- Aktiviteterna (teknisk assistans, rådgivning, utbildning, livscykelanalyser) utförs av kvalificerad tilläggspersonal (intern eller extern).
- Verksamhetsprogrammet måste ange de specifika åtgärder som den kvalificerade personalen ska utföra.

När det gäller ”studieresor” måste åtgärden avse att komplettera (dvs. medfölja och vara knuten till) andra åtgärder inkluderade i den Nationella strategin, vilka därför måste vara inkluderade i verksamhetsprogrammet, och som specifikt avser stärka effekterna av dessa åtgärder. De aktuella åtgärderna måste specificeras.

Åtgärder som kan berättiga till stöd

1) *Beskrivning av åtgärden:* Utbildning.

Motivering: Förbättrade färdigheter och kunskapsnivå för odlare och anställda.

Åtagande: Punkt (a), (b) och (c) ovan måste uppfyllas.

Stödberättigande kostnader: Kostnader för kurser och resor och mat i enlighet med § 14 i kapitel 3 i Jordbruksverkets förordning SJVFS 2008:32. Kompensation för tid eller inkomstbortfall är inte stödberättigande.

2) *Beskrivning av åtgärden:* Rådgivning och konsultstöd.

Motivering: Förbättrad produktion med avseende på minskad miljöpåverkan av produktionen och bättre kvalitet. Förbättrad produktkvalitet och förbättrad marknadsföring.

Åtagande: Punkt (a), (b) och (c) ovan måste uppfyllas, liksom § 15 i kapitel 3 i Jordbruksverkets förordning SJVFS 2008:32.

Stödberättigande kostnader: Timkostnader och kostnader för resor, mat och husrum för rådgivare och konsulter.

3) *Beskrivning av åtgärden:* Teknisk assistans.

Motivering: Förbättrad produktion med avseende på minskad miljöpåverkan av produktionen och bättre kvalitet.

Åtagande: Punkt (a), (b) och (c) ovan måste uppfyllas, liksom § 15 i kapitel 3 i Jordbruksverkets förordning SJVFS 2008:32.

Stödberättigande kostnader: Timkostnader och kostnader för resor, mat och husrum för teknisk assistans.

4) *Beskrivning av åtgärden:* Studieresor.

Motivering: Förbättrad produktionsteknik och efter-skördhantering och minskad miljöpåverkan från odlingen.

Åtagande: Punkt (a) ovan måste följas. Studieresan ska styrkas med program och utvärdering.

Stödberättigande kostnader: Kostnader för inträde till utställningar och liknande evenemang och för mat och resor i enlighet med § 14 i kapitel 3 i Jordbruksverkets förordning SJVFS 2008:32. Kompensation för tid eller inkomstbortfall är inte stödberättigande. Timkostnad medges för personal som är anställd av producentorganisationen för studieresor avseende kvalitet, miljö och marknadsföring.

5) *Beskrivning av åtgärden:* Livscykelanalyser.

Motivering: Ta fram information för beslut som minskar miljöpåverkan.

Åtagande: Punkt (a), (b) och (c) ovan måste uppfyllas, liksom § 15 i kapitel 3 i Jordbruksverkets förordning SJVFS 2008:32.

Stödberättigande kostnader: Timkostnad för kvalificerad personal och kostnader för resor, mat och husrum för den kvalificerade personalen.

6) *Beskrivning av åtgärden:* Marknadsundersökningar.

Motivering: Bättre uppfattning om kundernas önskemål och vad de anser om produkterna i syfte att möjliggöra bättre positionering för medlemmarnas produkter eller skapa marknadsnischer för vissa medlemmars produkter.

Åtagande: Punkt (a), (b) och (c) ovan måste uppfyllas, liksom § 15 i kapitel 3 i Jordbruksverkets förordning SJVFS 2008:32.

Stödberättigande kostnader: Timkostnad för kvalificerad personal och kostnader för resor, mat och husrum för den kvalificerade personalen.

7) *Beskrivning av åtgärden:* Energi – och drivmedelsrevisioner.

Motivering: Identifiering av möjliga områden för förbättring inom områdena uppvärmning av växthus och lagrings-, distributions- och andra produktionsanknutna utrymmen och av drivmedelskonsumtionen för transport.

Åtagande: Punkt (a), (b) och (c) ovan måste uppfyllas, liksom § 15 i kapitel 3 i Jordbruksverkets förordning SJVFS 2008:32.

Stödberättigande kostnader: Timkostnad för kvalificerad personal och kostnader för resor, mat och husrum för den kvalificerade personalen.

10 Krav som gäller alla eller flera slag av åtgärder och relationen till landsbygdsprogrammet

10.1 Generella krav

För alla åtgärder och insatser gäller att de regler och krav som framställs i EU:s förordningar (EG) nr 1234/2007 och (EG) nr 1580/2007 samt i Jordbruksverkets föreskrift SJVFS nr 2008:32 ska efterföljas.

10.2 Kollektiv prägel

Stödet till producentorganisationer är ett stöd till en grupp producenter som valt att samarbeta. Det är sålunda inte ett individuellt stöd för medlemsföretagen. Verksamhetsprogrammen ska därför ha en tydlig kollektiv prägel med tydliga kollektiva mål. Åtgärder som inte omfattas av kollektiva mål är inte stödberättigande.

Regelverket erbjuder dock vissa möjligheter att ge stöd till investeringar som placerats i enskilda medlemsföretag. Eftersom detta avser undantag från en grundregel ska vissa krav vara uppfyllda för att investeringar som finansierats med detta stöd ska kunna vara placerade i enskilda medlemsföretag:

- Verksamhetsprogrammet måste motivera varför investeringen placerats i medlemsföretaget istället för centralt i en gemensam byggnad.
- Producentorganisationen måste kunna visa att investeringen kan användas av flera medlemsföretag. Investeringar som är av en sådan art att det är uppenbart att de är avsedda för ett enskilt företag är dock undantagna, t.ex. investeringar i energiväv och värmeanläggningar.
- Investeringen måste vara en del av ett kollektivt program. Detta innebär att åtgärden ska vara en del av ett program som omfattar ett flertal företag och som har en tydlig kollektiv målsättning.
- Investeringar placerade i enskilda medlemsföretag ska ägas av producentorganisationen och därför finnas med i dess inventarieförteckning.

10.3 Konventionell plast och allmänt miljökrav

Rådets förordning 1234/2007 artikel 103 (c) (5) föreskriver att investeringar som ökar miljöbelastningen endast ska tillåtas om effektiva åtgärder har vidtagits för att skydda miljön mot belastningen.

Inga åtgärder som avser konventionell plast i produktionen ska därför vara stödberättigande i Sverige. Plasttäckning på friland eller användning av plast i växthusproduktionen liksom plasttunnlar för att förlänga växtsäsongen berättigar därför inte till PO-stöd i Sverige. I den mån plast tillverkad av minst 50 % för

nyelsebar råvara används i produktionen ska merkostnaden för detta plastmaterial vara stödberättigande²⁹.

10.4 Personalkostnader

De personalkostnader som berättigar till stöd begränsas till maximalt 450 kronor per timme inklusive sociala kostnader. Begränsningen avser även personalkostnader som lagts ut på entreprenad enligt artikel 29 i kommissionens förordning (EG) nr 1580/2007. Den avser dock inte kostnader för externa odlings-, miljö-, it- och energirådgivare.

10.5 Förhållande till landsbygdsprogrammet

Det följande avsnittet återger de krav som ställs i landsbygdsprogrammet, avsnitt 5.2.3. som behandlar kriterier och administrativa regler avseende de undantag som anges i artikel 5.6. i Rådets förordning (EG) Nr 1698/2005 och som nämns i artikel 2.2. i kommissionens förordning (EG) Nr 1974/2006.

Huvudregeln enligt EU:s förordningar är att stöd till åtgärder som kan utgå inom ramen för de gemensamma marknadsordningarna inte ska kunna stödjas inom ramen för landsbygdsprogrammet.

Inom marknadsordningen för frukt och grönsaker betalas stöd ut till producentorganisationer (PO), inte till enskilda medlemmar. En del åtgärder, i synnerhet investeringar, kan dock på vissa villkor göras hos enskilda medlemmar. Stöd för investeringar, kompetensutveckling och andra åtgärder som kan sökas inom ramen för de gemensamma marknadsordningarna berättigar därmed enligt huvudregeln inte till stöd inom ramen för landsbygdsprogrammet.

De geografiska och ekonomiska förutsättningarna i Sverige är sådana att det inte alltid är praktiskt möjligt för odlare/företag att gå samman och bedriva verksamhet i producentorganisationer. Bedömningen är därför att undantag behövs, främst vad gäller åtgärder såsom kompetensutveckling, information och kunskapsspridning, modernisering av jordbruksföretag och högre värde av jord- och skogsprodukter, men även andra åtgärder inom landsbygdsprogrammet skulle kunna komma ifråga. Sådana undantag behövs för att stöd till företag inom sektorn inte ska snedvrider konkurrensen genom att missgynna de företag som inte ingår i producentorganisationer.

Fristående företag ska kunna få ta del av åtgärder inom ramen för landsbygdsprogrammet, även för åtgärder av det slag som kan stödjas av producentorganisationer. Företag som är medlem i en producentorganisation kan beviljas stöd till en insats inom ramen för landsbygdsprogrammet om insatsen inte har beviljats stöd av producentorganisationen.

²⁹ Med särskild kostnad avses kostnaden för plasten tillverkad av minst 50 % förnyelsebar råvara minus kostnaden för motsvarande plast tillverkad av konventionell petroleum-baserad råvara.

11 Beskrivning av behöriga myndigheter och ansvariga organ

I Sverige har Jordbruksverket ansvaret för tillämpning och kontroll av stöd till producentorganisationer inom sektorn för frukt och grönsaker. Inom verket arbetar följande enheter med stödet:

- Enheten för handel och marknad arbetar med EU:s regelverk (diskussioner rörande regelverkets utformning, tolkning, information m.m.) och utformning av nationella regler. Enheten har också ansvaret för utformningen av den nationella strategin och för Ramverket för stödberättigande miljöåtgärder för stödet.
- Marknadsstödsenheten arbetar med erkännanden av producentorganisationer, godkännande av verksamhetsprogram, godkännande av åtgärder och utbetalning av stöd.
- Kontrollenheten arbetar med kontrollfrågor förknippade med värdet av marknadsförd produktion, verksamhetsprogram och godkända åtgärder.

12 Beskrivning av övervaknings – och utvärderingssystemen

12.1 Bedömning av verksamhetsprogrammen och producentorganisationernas rapporterings- skyldighet

Ansvaret för bedömning av verksamhetsprogram ligger på marknadsstödsenheten. När det gäller verksamhetsprogrammets överensstämmelse med den nationella strategin ska denna bedömning göras gemensamt av marknadsstödsenheten och enheten för handel och marknad.

12.2 Hantering av åtgärder som berättigar till stöd såväl inom landsbygdsprogrammet som inom stödet till producentorganisationer

Ett flertal åtgärder som tagits upp som stödberättigande inom den nationella strategin för stödet till producentorganisationer inom sektorn för frukt och grönsaker berättigar också till stöd inom landsbygdsprogrammet. Flertalet av dessa finns inom segmentet miljöåtgärder. Några finns även inom segmentet kvalitet.

Miljöåtgärderna bedöms vara av så stor vikt för programmet att det faktum att de är stödberättigande inom landsbygdsprogrammet inte bedömts kunna motivera att de ställs utanför stöd inom ramen för stödet till producentorganisationer. Istället skapas ett nära samarbete mellan utbetalande enheter (inom Jordbruksverket) för de två stöden som innebär att ingen utbetalning av stöd ska göras utan att den andra enheten verifierat att dubbelfinansiering inte sker.

Till detta kommer att alla enskilda medlemmar i producentorganisationer ska skriftligen förbinda sig att inte ta emot stöd för samma åtgärd från två olika stödsystem. Om stöd söks inom olika stödsystem (nationella såväl som EU-finansierade) för samma åtgärd eller för åtgärder som i någon mån har beröringspunkter ska detta tydligt anges i respektive ansökan.

12.2.1 Kriterier och administrativa regler i den Nationella Strategin för att undvika dubbelfinansiering.

- Marknadsstödsenheten vid Jordbruksverket mottar alla stödansökningar.
- Av ansökningsunderlaget måste det framgå att ansökan är i linje med producentorganisationens verksamhetsprogram
- Den behöriga myndigheten sorterar ut de ansökningar där det finns risk för dubbelfinansiering.
- För de ansökningar som har sorterats ut för att där finns en risk för dubbelfinansiering, kommer ett utkast till beslut i varje enskilt fall att sändas till landsbygdsutvecklingsenheten.

- Efter det att marknadsstödsenheten har gjort sina kontroller för att utesluta risken för dubbel gemenskapsfinansiering kommer den behöriga myndigheten att fatta beslut om stöd.
- När projektet är genomfört och investeringen är betald kommer den behöriga myndigheten att genomföra både administrativa kontroller och fältkontroller i enlighet med EU:s förordningar. Dessa kontroller inkluderar kontroller för att säkerställa att det inte sker någon dubbel gemenskapsfinansiering. Liknande kontroller genomförs även för projekt som har erhållit stöd enligt landsbygdsprogrammet.

12.2.2 Kriterier och administrativa regler i landsbygdsprogrammet för att undvika dubbelfinansiering enligt artikel 5.6. i rådets förordning (EG) Nr 1698/2005.

För att säkerhetsställa att det inte kommer att ske någon dubbel gemenskapsfinansiering med avseende på åtgärderna inom sektorn för frukt, bär och grönsaker i landsbygdsprogrammet kommer den behöriga myndigheten att använda nedanstående kontrollmetod.

Marknadsstödsenheten på Jordbruksverket är ansvarig för frågor rörande stöd till producentorganisationer inom ramen för rådets förordning (EG) Nr 1234/2007 av den 22 oktober 2007 om upprättande av en den gemensam organisation av jordbruksmarknaderna och om särskilda bestämmelser för vissa jordbruksprodukter (EGT L 299, 16.11.2007, s. 1).

Någon av de behöriga myndigheterna inom ramen för landsbygdsprogrammet får in ansökan om stöd. Av ansökningsunderlaget ska det framgå om ansökan innehåller aktiviteter som omfattar primärproducenter inom sektorn frukt, bär och grönsaker som är medlemmar i en PO. Den behöriga myndigheten sorterar ut de ansökningar där det finns risk för dubbelfinansiering.

- Innan ärendet föredras och beslutas, vad gäller de ansökningar som har sorterats ut, kommer ett utkast till beslut i varje enskilt fall att sändas till marknadsstödsenheten. För att kontrollera att investeringen i fråga inte har beviljats stöd genom en producentorganisation kommer en kontroll att genomföras av marknadsstödsenheten.
- Efter det att den behöriga myndigheten och marknadsstödsenheten har gjort sina kontroller för att utesluta risken för dubbel gemenskapsfinansiering kommer den behöriga myndigheten att fatta beslut om stöd.
- När insatsen är genomförd och betald kommer den behöriga myndigheten att genomföra både administrativa kontroller och fältkontroller i enlighet med EU:s förordningar. Dessa kontroller inkluderar kontroller för att säkerställa att det inte sker någon dubbel gemenskapsfinansiering. Liknande kontroller genomförs även för insatser som har erhållit stöd enligt marknadsordningarna.

12.3 Övervakning och utvärdering av den nationella strategin

Ansvaret för övervakning och utvärdering av den nationella strategin ligger på Jordbruksverket.

Rapporten kan beställas från

Jordbruksverket • 551 82 Jönköping • Tfn 0771-223 223 (kundtjänst) • Fax 036-34 04 14
E-post: kundtjanst@jordbruksverket.se
www.jordbruksverket.se